

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra západoevropských studií

Michal VOTRUBA

Aznarova zahraniční politika

Diplomová práce

Praha 2009

Autor práce: **Michal VOTRUBA**

Vedoucí práce: **PhDr. Traian URBAN**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2009

Hodnocení:

Zhodnocení pramenů a literatury

Ke studiu jsem použil díla a analýzy nejcitovanějších španělských akademiků a odborníků na mezinárodní vztahy, kteří jsou aktivní nejen na univerzitní půdě, ale běžně přispívají svými články do španělských médií. Mezi všemi bych vyzdvihl několik jmen, jejichž analýzy tvoří hlavní informační bázi, ze které jsem čerpal.

Ke studiu obecných mezinárodních vztahů a španělské zahraniční politiky jsem čerpal nejvíce z děl profesora Felipa Sahagúna, který působí na *Universidad Complutense* v Madridu a je aktivním novinářem v deníku *El Mundo*, Celestina del Arenala a Rafaela Calducha Cervery, profesorů v oboru mezinárodních vztahů na madridské *Universidad Complutense*, Richarda Gillepsie, odborníka na politické vědy z univerzity v Liverpoolu, Fernanda Rodriga, místopředsedy *Centro español de Relaciones Internacionales* (CERI) v Madridu, a Elviry Sánchez Mateos, profesorky v oboru mezinárodních vztahů z nadace CIDOB.

V evropské politice jsem použil analýzy profesorky mezinárodních vztahů na *Universitat Autònoma* v Barceloně Esther Barbé, José Ignacia Torreblanky, profesora madridské *Universidad Nacional de Educación a Distancia* (UNED) a Charese Powella, hlavního analytika Institutu Real Elcano. Pro oblast středomoří a severní Afriky byla rozhodující díla Laury Feliú, profesorky mezinárodních vztahů na *Universitat Autònoma* v Barceloně, Dominga del Pina, dlouholetého novináře a odborníka na oblast států Magrebu. Jeho bohatou tvorbu lze nalézt na www.domingodelpino.com, Carlose Echeverriy, profesora mezinárodních vztahů na *Universidad Nacional de Educación a Distancia* (UNED), a Miguela Hernanda de Larramendi, profesora arabských a islámských studií na *Universidad de Castilla-La Mancha*.

Časopisy a think tanky

Analýzy jsem získával na webových stránkách významných španělských *think tanků*, které se zabývají mezinárodními vztahy a španělskou zahraniční politikou – Fundació CIDOB a Real Instituto Elcano. Mezi všemi bych zmínil barcelonské Centrum výzkumu mezinárodních vztahů a rozvoje (*Centro de Investigación de Relaciones Internacionales y Desarrollo*), které se zaobírá analýzou a interpretací mezinárodního dění. Hlavními oblastmi zájmu jsou oblasti Evropa, Středomoří a Blízký východ, Latinská Amerika a Asie. Tematicky se věnuje především migraci, bezpečnosti a světové mezinárodní politice. Publikace vycházejí

především v tištěné podobě, ale na webových stránkách www.cidob.org jsou dostupné roční analýzy španělské zahraniční politiky od významných odborníků v rámci výročních vydání *Anuario Internacional CIDOB* hodnotících mezinárodní vztahy. Součástí je seznam podepsaných mezinárodních dohod, zahraničně politických událostí a zákonů týkajících se zahraniční politiky přijatých španělským parlamentem.

Instituto Real Elcano je rovněž nezávislá instituce zaštitěná následníka trůnu princem Felipem. Výzkumný zájem se soustředí rovněž na tradiční oblasti španělské zahraniční politiky Evropu, Spojené státy, Středomoří a arabský svět, Latinskou Ameriku, Subsaharskou Afriku a oblast Asie a Tichomoří. Tématicky se věnuje bezpečnosti, demografii, migraci, mezinárodním organizacím, terorismu, rozvojové spolupráci a španělské zahraniční politice. Na webových stránkách www.realinstitutoelcano.org je volně dostupné velké množství analýz včetně poměrně rozsáhlého archivu.

Posledním významným zdrojem informací mi byly články a analýzy z prestižního časopisu *Política Exterior*, které jsem získal během studijního pobytu ve Španělsku. První číslo časopisu vyšlo roku 1987 a vychází každé dva měsíce. Tématické a geografické zaměření výzkumu je obdobné jako u výše jmenovaných institutů. Na internetu jsou články z časopisu dostupné pouze za poplatek na www.politicaexterior.com s tím, že jednou za čas je zpřístupněn na několik málo týdnů archiv zdarma.

Anotace

Cílem této práce je analýza zahraniční politiky Aznarových vlád (1996 – 2000 a 2000 – 2004) vůči tradičním regionům španělské diplomacie – Evropa, Spojené státy, Středomoří, respektive státy severní Afriky a Latinská Amerika. Tématem práce není poskytnout vyčerpávající přehled vztahů a politik prováděných vůči těmto regionům, nýbrž vystopování základních principů, na jejichž základě si lze vytvořit ucelenou představu o stylu a prioritách Aznarovy zahraniční politiky.

Annotation

The target of this work is an analysis of the diplomatic attitude of Aznar's governments (1996 - 2000 and 2000 - 2004) towards the traditional regions of spanish diplomacy - Europe, United States of America, Mediterranean and also the states of north Africa and Latin America. The goal of this work is not to provide compact overview of interrelationships and politics towards these regions but to track down the basic principles of a style and priorities of Aznar's diplomacy.

Klíčová slova

Španělsko, José María Aznar, zahraniční politika

Keywords

Spain, José María Aznar, Partido Popular, Foreign Policy

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

Úvod	9
EU	9
Spojené státy americké	11
Státy severní Afriky – Magreb	11
Latinská Amerika	11
Španělsko v zahraniční politice	12
Od Franka k Suárezovi a Gonzálezovi	13
První postfrankistické vlády UCD	15
PSOE ve vládě	17
Evropa	18
Spojené státy	18
Latinská Amerika	19
Středomoří - Magreb	20
Aznarova zahraniční politika	21
Evropa	21
Spojenectví a animozity	22
Ekonomická spolupráce	24
Pozice v institucích EU – status velké země	34
Společná politika ve věcech justice a vnitra	36
Společná zahraniční a bezpečnostní politika	39
Předsednictví EU	40
Spojené státy - Aznarův atlantismus	54
Clintonova administrativa	57
Španělsko vstupuje plně do NATO	58
Bushova administrativa	59
Irák	62
Magreb – Maroko vs. Alžírsko	63
Rybolov	64
Teritoriální spory	66
Alžírsko	67
ES/EU – Maroko	69
Marocká krize 2001 – 2003	70
Latinská Amerika	73
Boj proti terorismu	74
Případ Pinochet	75
Kuba	76
Španělské investice	78
Zapaterova zahraničně politická koncepce	81
Kritika Aznarovy zahraniční politiky	81
Předvolební sliby PSOE	83
Spojené státy	85
EU	86

Latinská Amerika	89
Maroko	89
Závěr	90
EU	90
Spojené státy	91
Maroko	92
Latinská Amerika	93
Summary	94

Úvod

Tématem práce je analýza zahraniční politiky bývalého španělského lidoveckého premiéra José Mª Aznara a jeho vlád, kterým předsedal v letech 1996 – 2000 a 2000 – 2004. Předmětem zájmu jsou především tradiční sféry španělské diplomacie. V práci uvidíme, že geografické priority zůstaly zachovány, nicméně styl a prostředky, které používal se rozcházel s praxí, kterou do zahraniční politiky přinesly za svého dlouhodobého působení socialistické vlády PSOE. Celá práce je vždy rozdělena na příslušné kapitoly, které se vztahují k jednotlivým regionům. Největší část práce je věnována Aznarově politice v rámci EU. Je to dáno zejména rostoucím významem EU ve stále více se globalizujícím světě, ve kterém pomalu a jistě získávají převahu velké nadnárodní celky. Na straně druhé je zajímavé analyzovat, jak se zkušenosti španělských politiků a diplomatů v unii prosazují a jak si představují její budoucnost.

V evropské politice lze vysledovat základní oblasti, které byly pro Aznarovy vlády prioritní. V první řadě to byla ekonomická dimenze EU, vnitřní a vnější bezpečnost a síla zastoupení Španělska v institucích EU. Vztahy se Spojenými státy se i za Aznarových vlád udržovaly především na bezpečnostně strategickém základě. Transatlantická vazba se Spojenými státy se realizuje prostřednictvím NATO a na bilaterální úrovni. Ve Středomoří došlo za druhé Aznarovy vlády k upozadění klíčového partnera v regionu Maroka. V Latinské Americe podobně převládala podobná témata jako v evropské politice. Podpora vzájemných ekonomických vztahů, vnitřní i vnější bezpečnost, pokročení v institucionalizaci vzájemných vztahů a vztahy s Castrovou Kubou.

EU

Vzhledem ke skutečnosti, jak politiky EU ovlivňují španělskou národní politiku a že Španělsko patří mezi ty státy, které si dávají záležet na tom, aby měly včas implementované všechny legislativní normy EU, není politika vůči EU španělskými odborníky, politiky i samotným Aznarem považována za zahraniční, ale spíše za součást vnitřní politiky. Z toho lze usuzovat, jaký závazek Španělsko k EU cítí a jak je pro Španělsko důležitá. Z toho důvodu poskytnu Aznarově evropské politice největší část této práce. Pokud bychom chtěli Aznara zařadit do běžně používaných kategorií, mohli bychom konstatovat, že byl přesvědčeným zastáncem další evropské integrace, zřetelně dával přednost mezivládnímu způsobu

spolupráce, vnímal jako společenství národních států, které se musejí prosadit a před ostatními obhájit své národní zájmy.

V EU byla pro Aznarovy vlády vždy důležitá ekonomická dimenze, která se stala i hlavním předmětem kritiky a vymezení se vůči předešlým vládám PSOE. Prostřednictvím ekonomické spolupráce v EU usiloval o řešení palčivých španělských problémům (vysoká nezaměstnanost, rozpočtové schodky), ochranu důležitých španělských odvětví (rybolov, zemědělství) a celková modernizace španělského hospodářství. Za priority Aznarovy evropské politiky byly stanoveny vstup do Hospodářské a měnové unie a s tím spojené splnění konvergenčních kritérií a přijetí eura, dokončení skutečně volného liberalizovaného a deregulovaného vnitřního trhu, obhajoba dodržování Paktu stability a růstu a ožívování Lisabonské strategie. Podstatnou součástí evropské agendy se stalo vyjednávání o výši prostředků vyplácených z fondů Společné regionální politiky (Strukturálního fondu a Fondu soudržnosti), které pro španělskou vládu nepříjemně kolidovalo s předpokládaným rozšířením o státy střední a východní Evropy.

V neekonomických tématech kromě rozšíření nejvíce vynikala bezpečnostní politika a to jak vnitřní v rámci II. pilíře EU, tak vnější v rámci III. pilíře. Aznarova vláda ponořená do boje proti terorismu ETA, prosazovala opatření, která by znesnadňovala využívání výhod volného pohybu osob v konsolidujícím se prostoru bez hranic. Později se k iniciativám prohlubujícím spolupráci v rámci II. pilíře přidaly návrhy v azylové a imigrační politice.

Co se týká vnější bezpečnosti, Aznarovy vlády vždy podporovaly vznik samostatné a silné Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (dále jen SZBP) EU, s tím dodatkem, že má být plně komplementární s atlantickým bezpečnostním pilířem představovaným Severoatlantickou aliancí. Z evropské Aznarovy politiky se budu ještě zabývat jeho obhajobou španělského zastoupení v institucích EU. Aznar vnímal Španělsko jako středně velkou mocnost a na mezivládních konferencích v Amsterdamu (1997), v Nice (2000) a v Bruselu (2003), které měly za cíl reformovat smlouvy primárního práva, se snažil pro Španělsko získat zastoupení, které mu dle jeho názoru náleželo. Pro Aznara to byla tak důležitá otázka, že byl ochoten jít do sporu se všemi a opakovaně se při těchto jednáních vznášela nad jednajícími hrozba použití veta, která se naplnila v souvislosti s projednáváním Evropské ústavní smlouvy (dále jen ústavní smlouva).

V neposlední řadě se zaměřím na vztahy s předními evropskými politiky, s čímž souvisí i Aznarovy pokusy o vytváření alternativní osy vůči německo-francouzskému motoru evropské integrace. Oporu ve svých představách o ekonomických (liberalizace a deregulace) a bezpečnostních (atlantická vazba na Spojené státy a účast ve válce v Iráku) otázkách nalézal

především u britského ministerského předsedy Tonyho Blaira, ve druhém funkčním období doplněném o italského premiéra Silvia Berlusconiho. V této souvislosti nelze pominout vliv kandidátských zemí, které měly blízko k liberálnímu ekonomickému uspořádání, atlantické vazbě na Spojené státy včetně války v Iráku. V této souvislosti se Aznarova pozornost soustředila na podobně velké Polsko, se kterým jej pojil zájem na vyjednání zvláštního postavení v institucích EU.

Spojené státy americké

Vztahy se Spojenými státy jsou ve Španělsku vnímané prostřednictvím NATO a na základě bilaterální spolupráce, kterou s ohledem na rozsah práce zúžím na z pohledu vnitřní i vnější španělské politiky klíčovou podporu Aznara invazi do Iráku. Ve druhém volebním období (2000 – 2004) došlo k posilování atlantické vazby i mimo oblast společného válečného dobrodružství v Iráku.

Státy severní Afriky – Magreb

Aznarovy vlády zcela v duchu konsensu v zahraniční politice udržovaly a podporovaly intenzivní spolupráci se zeměmi severní Afriky, tzv. Magrebu. Region je pro Španělsko důležitý z řady důvodů: Ekonomických (konkurence zemědělské produkce, rybolovné zóny), bezpečnostních (imigrace, organizovaný zločin, pašování), energetický (produktovody). Kontroverze a v regionu vyvolala především eskalace vztahů v letech 2002 – 2003 s klíčovým partnerem v regionu – Marokem. Vzhledem k zájmům, které obě země spojují, se podobně jako o evropské politice nemluví o zahraniční politice v plném významu slova, ale o jakési kvazizahraníční politice. V kapitole se zaměřím na vztahy s Marokem a pravděpodobné příčiny krize.

Latinská Amerika

Vztahy s Latinskou Amerikou byly za Aznarových vlád charakteristické zejména podporou vzájemné ekonomické spolupráce zaměřené na zvyšování španělských investic v regionu a pronikání španělského kapitálu do strategických hospodářských odvětví jako jsou telekomunikace, bankovníctví, energetika či těžba nerostných surovin. V politické rovině byla upřednostňována podobně jako v Evropě bezpečnost v souvislosti s poskytováním zázemí

teroristům z ETA a válkou v Iráku, propagování vytvoření stálého sekretariátu Společenství iberoamerických národů.

Na základě analýzy vztahů s těmito oblastmi se budu snažit vysledovat hlavní rysy a priority Aznarovy zahraniční politiky.

Španělsko v zahraniční politice

Studium zahraničních politik států bezpochyby patří ke studiu teritoriálních studií. Zahraničně politické směřování jednotlivých států zásadně ovlivňuje vztahy s ostatními státy a otevírá další obzory a možnosti spolupráce v tak důležitých oblastech jako je například kultura, věda, bezpečnost, obchod nebo ochrana lidských práv. Zahraniční politika Španělska je v současné době poměrně aktivní a to zejména v oblastech, které považuje za prioritní – Latinská Amerika, Středomořská oblast, Evropa a vztah ke Spojeným státům Americkým. Tyto priority mají rozdílné kořeny a jsou určovány různými historickými okolnostmi. Vztah Španělska k Latinské Americe je založen na historické a kulturně jazykové blízkosti, která logicky vyplynula z někdejší koloniální zkušenosti. Zvýšená aktivita ve Středomoří plyne nejen z geografické polohy Španělska, která jej společně s Francií předurčuje k roli mostu mezi Evropou a Afrikou, ale rovněž i z historického hlediska. Třebaže bylo španělské koloniální panství v Africe podstatně skromnější než třeba francouzské nebo britské, nelze španělský vliv opomíjet. Vztah Španělska k Evropě je zjevně dán geografickou polohou a od vstupu Španělska do Evropských společenství. V současnosti španělští autoři a politici ve vztahu k EU již nemluví o zahraniční politice, ale o kvazi zahraniční politice, což má vystihovat speciální dimenzi vztahů vyplývajících z členství v tomto mezinárodním společenství. Spolupráce se Spojenými státy byla navázána v důsledku studené války a zcela zásadní byly motivy strategické a bezpečnostní.

Španělské království bylo v 16. a po značnou část 17. století jednou z rozhodujících evropských mocností. Od té doby jeho postavení v evropské a světové politice sláblo a k úplnému ústupu došlo v 19. století, které se neslo ve znamení ztráty podstatné části španělského koloniálního panství, na jehož vlastnictví byl založen mocenský status Španělska.

Úpadek Španělska v evropské a světové politice přinesl Napoleon, když nedodržel vzájemné dohody a rozhodl se, že si podrobí vedle většiny evropského kontinentu i Pyrenejský poloostrov. Avšak tento záměr nevyšel, Španělé proti okupantovi povstali a

významnou měrou přispěli ke zborcení Napoleonova impéria. Španělský zcela zásadní přínos při porážce evropského hegemonu však nebyl na Vídeňském kongresu dostatečně doceněn a španělská diplomacie se nedokázala prosadit ve formujícím se koncertu velmocí. Válka za nezávislost zapříčinila podstatné oslabení vazeb mezi Španělskem a jeho koloniemi v Jižní Americe, jejichž obchodní a politické elity začaly požadovat více autonomie. Válkou oslabená metropole nedokázala na tyto posuny dostatečně flexibilně reagovat a v první polovině 20. let 19. století země Jižní a Střední Ameriky – s výjimkou Kuby a Portorika – definitivně zpřetrhaly vazby s někdejší metropolí. Nicméně až konec 19. století přinesl poslední úder španělské koloniální hrdosti, když ve válce se Spojenými státy monarchie přišla o poslední pozůstatky někdejšího jihoamerického (Kuba, Portoriko) a tichomořského (Filipíny) koloniálního panství.

Ztráta posledních kolonií v Americe zapůsobila na politiky a akademiky jako blesk z čistého nebe a vedl k zásadní kritické debatě hodnotící španělskou vnitropolitickou realitu, ale i postavení země ve světě. Zde lze hledat první požadavky, aby se Španělsko maximálně otevřelo Evropě a navázalo, co nejužší spolupráci. Ve skutečnosti zůstalo Španělsko neutrální v obou světových válkách a následné diktatury Prima de Rivery a generála Franka nejenže vedly v prvním případě k dobrovolnému a ve druhém vynucenému izolacionismu, který většímu začlenění do Evropy nepřál, ale v případě Franka, který za své postavení do značné míry vděčil poraženým fašistickým režimům v Itálii a Německu, vedl k bojkotu Španělska drtivou většinou nejen evropských států. Výjimku bezprostředně po Druhé světové tvořilo Salazarovské Portugalsko a Perónova Argentina.

Od Franka k Suárezovi a Gonzálezovi

Tím, že Franco z velké části vděčil za svůj „úspěch“ v občanské válce Hitlerovi a Mussolinimu a že navzdory vyhlášení neutrality v Druhé světové válce poskytl neoficiální pomoc právě Německu a Itálii, zavedl Španělsko do striktní poválečné izolace, která trvala až do roku 1953. V tomto roce se diktátor dohodl s Vatikánem na konkordátu a se Spojenými státy americkými podepsal smlouvu o spolupráci a přátelství. Za tento zájem mohl vděčit realitě studené války a neúprosně antikomunistickému postoji, který Franco vyznával. Tyto okolnosti přivedly Španělsko na stranu demokratických států západního bloku. Nelze však říci, že by se Španělsko začlenilo do tohoto bloku, západní mocnosti si spíše uvědomovaly strategickou důležitost Španělska v případě válečného konfliktu se SSSR. A tak se Španělsko nepodílelo na Marshallově plánu, nevstoupilo do NATO, do Evropských společenství a

nebylo členem ani Rady Evropy. Do OSN bylo přijato v roce 1953. Ne že by Franco o zapojení do Evropských společenství neusiloval, ale zastaralé principy diktátorského režimu byly v rozporu se systémy států západního bloku. Na druhé straně Franco nikdy nenavázal styky se zeměmi socialistického bloku a Španělé nesměli do těchto zemí ani cestovat.

Nicméně za Frankova režimu byly stanoveny základní priority španělské zahraniční politiky tak, jak je známe v současnosti – Evropa, Spojené státy americké, Latinská Amerika a Středomoří, respektive oblast severní Afriky. Španělsko opustilo neutralitní tendence a začalo zastávat zřetelně prozápadní orientaci. Tato orientace však nevyplynula z uznání hodnot západního bloku, ale stála na jednoznačném odmítání komunismu. S orientací na Západ souvisí i navázání nadstandardních vojensko-strategických vztahů se Spojenými státy. Spolupráce s USA byla založena především na vojenské spolupráci a vzájemné dohody umožnily výstavbu amerických vojenských základen na španělském území.

Jak už bylo zmíněno s postupným rozvojem španělské ekonomiky, který se zakládal na masivním rozvoji turistického ruchu, začal Franco hledět směrem k Evropským společenstvím, zejména ke společnému trhu. Počátkem šedesátých let podal španělský ministr zahraničí oficiální žádost o zapojení do společného evropského trhu. Avšak v Evropském společenství neměli zájem na posilování vztahů s diktátorem a Španělsko získalo pouze status privilegovaného ekonomického partnera.

Rovněž navázání hlubší spolupráce se zeměmi Latinské Ameriky spadá do období Frankovy vlády. Motivy spolupráce jsou především kulturní, jazykové a historická blízkost. Frankova propaganda navíc rozvíjela pojem *hispanidad*, který měl nabudit dojem jedné velké civilizačně i rasově propojené rodiny. V neposlední řadě zde svou roli hrála záštita a podpora diktátorského Frankova režimu různým latinskoamerickým pučistům a diktátorům. Na druhé straně vztahy s některými státy byly komplikované, protože v nich našla exil řada republikánů, kteří byli nuceni před Frankovým režimem uprchnout. Ze španělské zahraničněpolitické reality se vymyká pouze příklad Mexika, se kterým Madrid během frankistické éry nenavázal diplomatické styky, a případ Kuby, respektive Fidela Castra, který se ač komunista těšil zvláštní Frankově přízni.

Franco, bývalý velitel španělských jednotek v Maroku, zařadil mezi priority i oblast Středomoří a zvláště Maroko. Zájem o severní Afriku je dán koloniální zkušeností a zájmem na efektivním řešení sousedských vztahů. Za Frankovy vlády byl ukončen španělský protektorát v Maroku (1956) a ukončena kolonizační éra v Rovníkové Guiney (1968). Mocenského vakua posléze využil marocký sultán Hassán II. a akcí nazvanou *Zelený pochod* (1975) obsadil někdejší španělské území Západní Saharu. Od té doby se táhne zdlouhavý spor

mezi Marokem a Frontou POLISARIO, která dodnes bojuje za nezávislost Západní Sahary. Franco vždy zaujímal ve světové politice pro arabské postoje, čímž se do určité míry snažil uniknout z tísnivého izolacionismu. V rámci politiky přátelství s arabským světem ignoroval Izrael, se kterým nikdy nenavázal diplomatické styky.

První postfrankistické vlády UCD

Po smrti Franka v období přechodu k demokracii (1975 – 1978¹) bylo hlavním úkolem ministerstva zahraničí docílit plného začlenění do mezinárodního společenství, normalizace diplomatických vztahů, úplná – ekonomická a politická - integrace do ES. Vzhledem k tomu, že v politické garnituře bezprostředně po smrti Franka bylo přítomna spousta jeho pohrobků, výše jmenovaných cílů se nepodařilo dosáhnout. Jediný zajímavý okamžik znamenala jednání se Spojenými státy, která vyústila v podpis Dohody o přátelství a spolupráci. Dohoda nahradila dosavadní smlouvy, posílila vazby Španělska na NATO a americký zbrojní průmysl. Aktivnější zahraniční politiku zahájily až vlády UCD () pod vedením premiéra Adolfa Suáreze. Za jeho vlád (1976 – 1981) byly potvrzeny hlavní priority španělské zahraniční politiky: Integrace do struktur Západní Evropy, zachování bezpečnostních vztahů se Spojenými státy a Latinská Amerika, Arabský svět. V roce 1977 byly navázány diplomatické styky s evropskými zeměmi socialistického bloku včetně SSSR a NDR, dále s Vietnamem, Kambodžou, Mongolskem, Angolou, Mozambikem. Poté, co mexický premiér López Portillo přerušil vztahy se španělskými republikánskými vůdci, byly navázány diplomatické styky i s důležitým Mexikem. Nedořešené zůstaly případy Albánie, KLDR a Izraele. Suárezova vláda, s podporou španělské levice (PSOE, PCE²) požadovala, aby Izrael splnil rezoluce OSN, opustil okupovaná území, uznal práva Palestinců a přijala opatření, která by přinesla do regionu mír a stabilitu. V roce 1977 vstoupilo Španělsko do Rady Evropy.

Úsilí o vstup do ES bylo podporováno všemi tehdejšími politickými stranami, španělskou veřejností a profesními skupinami. Španělé doufali, že se konečně normalizuje jejich postavení v rámci jeho přirozeného prostředí. Hned v roce 1977 požádala Suárezova vláda o zahájení vstupních rozhovorů. ES žádost přijalo a jednání o přistoupení byla zahájena v únoru 1979. Jednání však byla blokována Francií, která se obávala přístupu zemí se silným zemědělským sektorem a snažila se chránit před konkurencí vlastní zemědělskou produkcí a

¹ V roce 1978 byla přijata ústavodárným shromážděním nová demokratická ústava.

² Španělská komunistická strana.

především prostředky, které získávala prostřednictvím fondů Společné zemědělské politiky (dále jen SZP).

Na rozdíl od širokého konsensu v integraci do Západní Evropy, případný vstup do NATO vzbuzoval odmítavé stanovisko nejen v PSOE, PCE, široké vrstvě španělské veřejnosti, ale i samotná vládní UCD byla v této otázce rozpolcená. Ministr zahraničí Marcelino Oreja měl za to, že na vstup není připraveno ani Španělsko ani NATO³. Rozhodnutí bylo odsunuto do doby, než bude přijata demokratická ústava, s tím, že bude zahájena celonárodní diskuse na téma členství v NATO. Vláda doufala, že se vstupními rozhovory do NATO podaří odblokovat jednání s ES a snáze vyřešit status Gibraltaru. V rozporu se závazkem na uspořádání široké debaty, byla roku 1981 zahájena vstupní vyjednávání. Atlantická linie ve vládě UCD posílila s příchodem Leopolda Calva Sotela na post předsedy vlády, který prosadil členství v NATO bez podpory PSOE a PCE a v listopadu 1981 španělský parlament ratifikoval přístupovou smlouvu. Na základě ratifikace bylo Španělsko 30. května 1982 přijato do Severoatlantické aliance.

Ve vztahu k latinskoamerickým státům byla odložena frankistická rétorika vyzdvihující minulost a hispanitu a UCD přišla s novinkou, která předpokládala vytvoření Iberoamerického společenství národů (*Comunidad Iberoamericana de Naciones*). Záměrem španělské zahraniční politiky bylo stát se mostem mezi Latinskou Amerikou a Evropou a snažila se podporovat demokratizační procesy a ochranu lidských práv v regionu s vírou, že demokratizace Španělska může být inspirací pro transformace tehdejších autoritativních režimů v Latinské Americe⁴. Suárezova vláda se snažil formulovat tzv. třetí cestu bez ohledu na zájmy soupeřících supervelmocí SSSR a Spojených států v regionu. Třetí cesta se projevovala tak, že Suárezova vláda navzdory odkazům na ochranu lidských práv a demokracie, nikdy nezmiňovala konkrétní režimy a snažila se udržovat vztahy se všemi zeměmi včetně Castrovy Kuby. Suárezova vláda se navíc jako pozorovatel účastnila zasedání Nezúčastněných států v Havaně (1979). Tyto Suárezovy tendence však narážely na opozici v jeho straně UCD, která inklinovala zřetelně k západní orientaci. K vážným událostem došlo v zemích ve Střední Americe. Vládě v El Salvadoru nabídla španělská vláda vojenskou pomoc proti guerille a na druhé straně navázala kontakty s opozičním hnutím v Guatemale. V obou státech došlo při nepokojích k obsazení španělských diplomatických zastoupení, které v případě Guatemaly vyústilo v násilné vyklizení ambasády guatemalskou armádou, při čemž

³ Castañares Pereira, Juan Carlos, Lillo Martínez, Pedro: Capítulo 39, Política exterior, 1976 – 1997, s. 985 in Paredes, Javier (ed.): Historia contemporánea de España (sg. XX), Barcelona, 1998.

⁴ Ibid., s. 986.

byl usmrcen španělský diplomat. Odpovědí španělské vlády bylo přerušení diplomatických styků s Guatemalou. Po nástupu Calva Sotela do úřadu vlády převážila pasivnější linie vůči Latinské Americe. Jeho vláda přijala aktivismus Reaganovy administrativy vůči regionu a preferovala nezasahovat do problémů, které sužovaly středoamerické státy⁵.

Nepříjemné dědictví, se kterým se musely vyrovnat vlády UCD byly tajné dohody uzavřené na sklonku Frankova života mezi Španělskem na jedné straně a Marokem a Mauritiáni na straně druhé o postoupení Západní Sahary. S interpretací dohod však nesouhlasila španělská levice a Alžírsko, které vyvíjelo na madridskou vládu tlak prostřednictvím podpory osvobozeneckému hnutí na Kanárských ostrovech (*Movimiento de Liberación de Canarias* – MPAIAC). Otázka „africkosti“ Kanárských ostrovů byla postoupena Organizaci africké jednoty. Španělská vláda před reálnou hrozbou, že MPAIAC bude uznáno nejen Organizací africké jednoty, ale i OSN, byla nucena vyvinout velké diplomatické úsilí. Na podporu vlády španělský parlament zorganizoval cestu po africkém kontinentu, na níž se delegace snažila africké politiky přesvědčit o „španělskosti“ Kanárských ostrovů. Diplomatičká ofenzíva se vyplatila a na zasedání hlav států Organizace africké jednoty v roce 1978 nebylo hnutí MPAIAC uznáno. Tajné dohody z roku 1975 o statusu Západní Sahary vláda interpretovala tak, že Španělsko předalo Maroku a Mauretánii pouze správu území a o svrchovanosti se musí rozhodnout na základě principu sebeurčení. Balancování mezi Marokem a Alžírskem však neuspokojilo ani jednu ze severoafrických zemí. Příslib konání referenda v bývalé španělské kolonii a sblížení s Frontou POLISARIO znamenal vážné pnutí ve španělsko-marockých vztazích, jejichž zlepšení bylo Marokem podmíněno odmítnutím konání referenda v Západní Sahaře ze strany španělské vlády. Byla odložena cesta španělského královského páru do Maroka, zvýšil se počet zadržovaných lodí, které vstoupily do marockých výsoštných vod a v nacionalistických kruzích se zintenzívněly požadavky na španělské enklávy Ceuta a Melilla.

PSOE ve vládě

V roce 1982 ve volbách drtivě zvítězila socialistická strana (PSOE) vedená Felipem Gonzálezem. Vzhledem k tomu, že PSOE vyhrála s absolutní většinou ještě dvakrát a ve vládě zůstala i po čtvrtých volbách v roce 1993, řídila zahraničně politickou agendu zcela ve své režii obdivuhodných téměř 14 let. Když v roce 1982 vstoupil Gonzálezův tým do sídla

⁵ Castañares Pereira, Juan Carlos, Lillo Martínez, Pedro: Capítulo 39, Política exterior, 1976 – 1997, s. 987 in Paredes, Javier (ed.): Historia contemporánea de España (sg. XX), Barcelona, 1998.

vlády v Moncloa, v PSOE převládala neutralitní linie doplněná orientací na Třetí svět a především nesouhlas s členstvím v NATO. I v případě vlád PSOE se zaměříme především na prioritní oblasti španělské zahraniční politiky: Západní Evropu, Spojené státy, Latinskou Ameriku a Středomoří.

Evropa

Nová vláda PSOE po svém převzetí vládní odpovědnosti potvrdila prioritu číslo jedna integrovat se do struktur Západní Evropy. Ústup od odmítání členství v NATO uklidnil rozhodující aktéry, zejména německého kancléře Helmuta Kohla, který společně s francouzským prezidentem Francoisem Mitterandem začal podporovat španělské evropské ambice⁶. Po završení přístupových jednáních a ratifikaci příslušných smluv se Španělsko a Portugalsko staly od 1. ledna 1986 členy tehdejšího Evropského hospodářského společenství. Tímto krokem byla definitivně ukončena etapa izolacionismu, která trvala od konce Druhé světové války. Evropská spolupráce byla doplněna o pravidelná dvoustranná setkání s důležitými evropskými partnery Francií, Portugalskem, Německem a Itálií. V prvním pololetí roku 1989 a ve druhém pololetí roku 1995 se Španělsko ujalo předsednictví ES, respektive EU.

Spojené státy

V předvolební kampani a převzetím vládní odpovědnosti PSOE slibovala, že v případě vítězství vyhlásí referendum o setrvání v NATO. Po volbách se však začaly nálady uvnitř vládní strany měnit ve prospěch členství v NATO, bez něhož vláda nemohla doufat v úspěšné začlenění do struktur Západní Evropy. Přesto se vláda rozhodla zastavit začlenění do vojenských struktur Aliance. Vzhledem k silné opozici PCE a náladám veřejnosti vláda odkládala vyhlášení referenda až do roku 1986. Čas, který tak získala, věnovala na definování principů bezpečnostní a obranné politiky a na zahájení široké diskuse na půdě parlamentu, která měla za cíl poskytnout španělské veřejnosti maximum informací před referendem, které

⁶ Castaños Pereira, Juan Carlos, Lillo Martínez, Pedro: Capítulo 39, Política exterior, 1976 – 1997, s. 989 in Paredes, Javier (ed.): Historia contemporánea de España (sg. XX), Barcelona, 1998.

bylo plánováno na počátek roku 1986. V roce 1984 vláda zformulovala vizi své bezpečnostní politiky a shrnula ji do 10 bodů, kterými vymezila prostor, ve kterém se bude bezpečnostní politika pod taktovkou PSOE rozvíjet. Vládní vize počítala se setrváním v NATO, aniž by se začlenila do vojenských struktur, se zachováním strategického partnerství se Spojenými státy, se kterými dojedná významné snížení jejich vojenské přítomnosti na španělském území. Vláda PSOE se zavázala, že Španělsko se stane zemí bez jaderných zbraní, v budoucnu se připojí ke Smlouvě o nešíření jaderných zbraní, bude usilovat o členství v jediné čistě evropské vojenské organizaci ZEU, na základě členství v NATO bude žádat vrácení Gibraltarů a posílí svou účast a aktivitu v organizacích zaměřených na odzbrojení. V dalších bodech počítala s navázáním užší bezpečnostní spolupráce s ostatními evropskými zeměmi a vypracováním Společného strategického plánu ve spolupráci s ostatními politickými stranami⁷. Součástí referenda byla i otázka, zda mají být revidovány vojenské smlouvy s USA. Španělé se vyjádřili pro setrvání v NATO a pro revizi smluv se Spojenými státy. Výsledek referenda z 12. března znamenal úspěch pro vládu: 52,49% občanů se vyslovilo pro setrvání v NATO, 39,84% hlasovalo proti, 6,53% se zdrželo, 1,1% hlasů bylo neplatných, účast byla 59,4%. Na základě tohoto mandátu Španělsko nejenže zůstalo v NATO, ale o dva roky později vstoupilo jako aktivní pozorovatel do ZEU a byla podepsána nová dvoustranná dohoda se Spojenými státy s platností na osm let. Smlouva znamenala značné snížení (o 40%) vojenské přítomnosti Spojených států na španělském území a odsunutí veškeré těžké bojové techniky do tří let⁸. Nicméně o rozporuplném postoji PSOE ke Spojeným státům vypovídá prohlášení dlouholetého socialistického premiéra Gonzáleze, který považoval za jeden ze svých největších zahraničně politických úspěchů revizi zmíněné smlouvy z roku 1953.

Latinská Amerika

Socialistická vláda formulovala svou politiku vůči Latinské Americe na principech, které akcentovaly solidaritu, spolupráci, podporu demokratizačním procesům, ochraně lidských práv. Nový přístup znamenala snaha udržovat styky a kontakty se všemi zeměmi regionu bez ohledu na typ vlády či režimu, s tím dodatkem, že intenzita vzájemných vztahů je povahou toho kterého režimu podmíněna. Vláda nepokračovala v politice UCD, která

⁷ Castañares Pereira, Juan Carlos, Lillo Martínez, Pedro: Capítulo 39, Política exterior, 1976 – 1997, s. 991 in Paredes, Javier (ed.): Historia contemporánea de España (sg. XX), Barcelona, 1998.

⁸ Ibid., s. 992.

předpokládala, že se Španělsko stane mostem mezi Evropou a Latinskou Amerikou. Nově se vláda snažila maximálně hájit zájmy latinskoamerických států v institucích ES, respektive EU. Výše zmíněné principy, především podpora rozvojové spolupráce, demokratizace a ochrana lidských práv, vycházely z přesvědčení, že konflikty v regionu nejsou zapříčiněny realitou studenoválečného soupeření, nýbrž strukturálními problémy vyvolávanými nedostatkem demokracie a všeobecnou zaostalostí⁹. Na základě těchto postulátů se vláda PSOE zaujala aktivní přístup a zapojovala se do akcí mezinárodního společenství, které usilovalo o pacifikaci a stabilizaci středoamerických států. Výsledkem bylo, že se Španělsko účastnilo misí OSN. Španělští důstojníci vedli například misi ONUCA (vyslána v prosinci 1988), která měla za cíl dosáhnout toho, aby nebyla využívána území států k intervenci do sousedních zemí, zamezila pašování zbraní a hlídala, aby nepravidelné guerilly nedostávaly pomoc. Další mise OSN (ONUSAL), které velel španělský důstojník, dohlížela na dodržování podmínek mírové smlouvy v El Salvadoru.

S Kubou udržovaly socialistické vlády přátelské vztahy. Po konci studené války a zániku SSSR, se snažila socialistická vláda za podpory Mexika a Venezuely neúspěšně přimět Fidela Castra, aby přistoupil k demokratizaci režimu.

Na počátku 90. let v souvislosti s oslavami 500. výročí objevení Ameriky socialistická vláda přikročila k rozvoji projektu Iberoamerického společenství národů plánovaného již vládami UCD. Ještě před svým odchodem se PSOE podařilo vzájemné vztahy institucionalizovat, když zavedla praxi konání každoročních společných summitů na úrovni hlav států a vlád, což umožnilo vytvořit stálé konzultační fórum. V podstatě se podařilo realizovat myšlenku Společenství hispánských národů, kterou má v sobě zakotvenou i španělská ústava.

Středomoří - Magreb

Zvýšená aktivita vůči oblasti Středomoří přetrvává ve španělské politice rovněž z dob Franka. To však neznamená, že by se nesla ve stejném duchu. Španělsko nadále usiluje o nadstandardní vztahy s arabskými zeměmi regionu, avšak v již opakovaně zmiňovaném roce 1986 byly navázány diplomatické styky s Izraelem. Speciální vztahy od dob Franka udržuje

⁹ Castañares Pereira, Juan Carlos, Lillo Martínez, Pedro: Capítulo 39, Política exterior, 1976 – 1997, s. 993 in Paredes, Javier (ed.): Historia contemporánea de España (sg. XX), Barcelona, 1998.

Španělsko s Marokem, které se za socialistických vlád stalo klíčovým partnerem v regionu. K této zvláštní péči nevede pouze historická zkušenost, kdy Maroko bylo španělským protektorátem, ale i celá řada praktických důvodů: Dobré vztahy mají oslabovat touhu marockého království na dvě španělské enklávy na marockém pobřeží – Ceuta a Melilla -, dále to je spolupráce v boji proti nelegální migraci, obchodu s drogami, nutnost dohod o rybářských zónách a v posledních letech i v boji proti islámskému terorismu. Španělsko společně s Francií usiluje o vytvoření Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě rozšířenou o středomořské státy.

Aznarova zahraniční politika

Evropa

V úvodu práce byla nastíněna hlavní témata Aznarovy evropské politiky, kterými se zabýval víceméně celou dobu, kdy zastával funkci španělského premiéra (1996 – 2004). V agendě Aznarovy vlády po celou dobu dominovala ekonomická spolupráce, vnitřní a vnější bezpečnost a síla zastoupení Španělska v evropských institucích. V této kapitole se kromě výše popsaných témat zaměřím na Aznarův vyjednávací styl, spojenectví a animozity s evropskými představiteli a jeho pohled na důležité otázky evropské politiky jako rozšíření EU o země střední a východní Evropy či zahájení přístupových jednání s Tureckem, SZBP a v souvislosti s vyjednáváním o reformách smluv primárního práva EU se zaměřím na Aznarovy představy o budoucím institucionálním uspořádání EU.

V prvním volebním období (1996 – 2000) dominovala evropské agendě ekonomická dimenze evropské spolupráce. Aznarova vláda si stanovila jako jasný cíl splnění konvergenčních kritérií a vstup do chystané Ekonomické a měnové unie (dále jen EMU), vyjednávání o výši příspěvků z Fondů společné regionální politiky v předvečer přistoupení nových států a navržení opatření spojená s dokončením skutečného evropského prostoru bez hranic. Druhé Aznarovo funkční období (2000 – 2004) se neslo ve znamení podpory dodržování Paktu stability a růstu, oživení Lisabonské strategie a s tím spojené podpory liberalizace, deregulace a podpora konkurenceschopnosti evropské ekonomiky vůbec. Vztahy v EU byly zvláště poznamenané spory o podpoře americké invaze do Iráku, která znamenala rozdělení EU na dva bloky a neschválením Evropské ústavní smlouvy. Po prvním vládním období byl obraz premiéra Aznara dle profesora Sahaguna vcelku pozitivní. Jako důkaz cituje z prestižního časopisu The Times z roku 1999, který tvrdí, že Španělsko je z pohledu

evropských diplomatů země, která s největší rozhodností obhajuje a prosazuje své národní zájmy. Dokonce prý v tomto ohledu překonalo i Francii. Mezi evropskými diplomaty však tato strategie zatím vzbuzovala spíše obdiv než hněv. Španělsko je hodnoceno jako země, která se málokdy pro něco skutečně zapálí, ale jakmile nějaké téma vnímá jako svůj národní zájem, stojí pevně na své pozici a téměř vždy vyhraje. Jako důkaz je popisován spor ohledně strukturálních fondů či fiskální harmonizace.¹⁰

Spojenectví a animozity

Aznarův styl vyjednávání byl charakteristický rozhodnou obhajobou národních zájmů, které prosazoval s tvrdošijnou neústupností a v určitých případech i za pomoci hrozby použití práva veta. Často byl obviňován, že není schopen nadřadit zájem celku dílčím národním zájmům a jeho způsob vyjednávání vytváří v EU napjatou atmosféru. Nicméně situace v samotné EU jinému stylu příliš nepřála. Po silných aktivních Delorsových komisích následovalo období slabých komisí a motorem institucí EU se stala mezivládní Rada EU, což vytvořilo podmínky k tomu, aby nacionalizační kurs nabraly i jiné evropské země. Situaci nijak nepomohlo, když byla roku 1999 nucena odejít kvůli podezřením z korupce Santerova komise.

Složitá pozice konzervativního politika Aznara v prvních letech byla podtržena faktem, že v drtivé většině členských vládly levicové nebo středolevicové vlády. Situace se změnila během druhého Aznarova funkčního období, kdy roku 2001 v Itálii zvítězila koalice vedená Silviem Berlusconiem. A v Dánsku poprvé od roku 1920 neztvrdila a nestavovala vládu dánská Sociálně demokratická strana, nýbrž vznikla středopravicová vláda pod vedením charismatického politika Anderse Fogh Rasmussena. V následujících řádcích se podíváme na spojenectví i nepřátelství, které mu jeho styl a politika přivodily.

Když Aznar vstoupil do evropské politiky jako premiér španělské vlády, orientoval se v rámci EU hlavně na Německo a jeho kancléře Helmuta Kohla. Oba se znali z minulosti ze setkání na půdě Evropské strany lidové, jejíž byli oba významnými představiteli. V evropské politice je spojovala především ekonomická spolupráce a silná identifikace se zavedením jednotné evropské měny, kterému oba politici věnovali značné úsilí. Nicméně volební porážka Kohlovy CDU/CSU v parlamentních volbách roku 1998 znamenala odchod dlouholetého

¹⁰ Sahagún Felipe: La política exterior española en 1999, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000

německého kancléře ještě dříve, než došlo k faktickému zavedení eura. Khol stál i za dohodou, která umožnila stažení případného veta na jednáních v Amsterdamu o reformě Maastrichtské smlouvy, když poskytl španělskému premiérovi záruky.

Nejužší partnerství navázal Aznar s novým britským ministerským předsedou Tonym Blairem, který v roce 1997 zvítězil se svou labouristickou stranou ve volbách do britského parlamentu. S Blairem ho sice nepojila stranická blízkost podobně jako s Kholem, ale řada zájmů nejen politických, ale i osobních. Oba politiky spojoval věk, neideologický pragmatismus, obsese dělat dobře svou práci a dosahovat výsledků, modernizace obou národních společností i EU, zkušenost z vedení států na periferii EU, inteligentní manželky, hluboký respekt k morálním hodnotám a instituci rodiny.¹¹ Na půdě EU společně obhajovali atlantickou vazbu, prohlubování svobod a integrace společného trhu prostřednictvím liberalizace, deregulace a zvyšování konkurenceschopnosti evropské ekonomiky v souladu s cíli stanovenými v Lisabonské strategii, společně předkládali návrhy o aktivní politice zaměstnanosti, vstup Turecka do EU. Spolupráce obou politiků kulminovala v průběhu španělského předsednictví v roce 2002.

Naopak vztahy s Kholovým nástupcem Gerhardem Schröderem z SPD nebyly příliš vřelé a často zažívaly silné pnutí. Napjaté vztahy byly vyvolávány zejména kvůli evropské politice, kde se obě země střetávaly ve sporech, které vyvolávaly snahy tzv. čistých přispěvatelů do unijního rozpočtu snížit výše odváděných příspěvků. Tyto snahy vedly k tlaku na snižování objemu unijního rozpočtu, změnu pravidel pro výplaty prostředků z fondů regionální politiky a reformu Společné zemědělské politiky. Jak tyto spory dopadly, uvidíme později. Vztahy s francouzským prezidentem Jacquesem Chirackem nebyly rovněž příliš dobré, ale v prvním volebním období byla zahájena intenzivní spolupráce v potírání teroristů ETA, kteří byli zvyklí nalézat útočiště právě na francouzské straně společné hranice.

Ve druhém volebním období se situace pro premiéra Aznara jevila zdánlivě příznivěji. Jeho vláda disponovala absolutní většinou ve španělském parlamentu. Vzhledem k vítězství pravicových sil zejména v Itálii, ale i v Dánsku nevynikala tolik ideologická trhlina mezi Aznarem a zbytkem. Do záležitostí EU byly stále více zapojovány kandidátské státy, které v řadě témat měly blízko k postojům, které zastával španělský premiér. Například v otázkách liberalizace a deregulace vnitřního trhu, v atlantické vazbě na Spojené státy a NATO či v následné podpoře invaze do Iráku. Z nových kandidátských států bylo pro Aznara nejzajímavější Polsko, se kterým jej spojila, vzhledem k podobné velikosti, snaha o silné

¹¹ Sahagún Felipe: La política exterior española en 1999, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000.

zastoupení v institucích EU a jako doplňková aktivita hledání možností investování do polského hospodářství.

Komplikované vztahy s předními politiky Chirackem, Schröderem a od roku 1997 i francouzským premiérem Lionelem Jospinem na jedné straně a úzká spolupráce mezi Aznarem a Blairem, později doplněna o Berlusconiho, často nahrávala ke spekulacím, že se tyto politici snaží vytvořit alternativu k rozhodujícímu německo-francouzskému tandemu. Přestože samotný Aznar spekulace o ose Madrid – Londýn – Řím vyvracel, realita je spíše potvrzovala. Společná aktivita všech tří politiků vynikla především v průběhu španělského předsednictví EU, kdy tzv. *liberalizční trojka*¹² společně s Komisí tlačila na uvolnění pravidel společného vnitřního trhu, přijetí pravidel společné imigrační a azylové politiky. Přestože se těmto politikům často dařilo představovat alternativní pohledy na řešení různých problémů (např. v liberalizaci evropské ekonomiky, podpoře vstupu Turecka do EU, důrazu na atlantickou vazbu), v rozhodujících chvílích se stejně prosadilo stanovisko členů tzv. *motoru* EU. Základní obrysy společné evropské obrany narýsovaly na historickém setkání ve francouzském přístavu Saint Malo společně Francie a Velká Británie. Dlouhé spory o rozpočtovém rámci pro roky 2007- 2013 ukončila až společná francouzsko-německá dohoda a oběma zemím prošlo bez potrestání opakované nedodržení pravidel stanovených Paktem stability a růstu, který byl nakonec v roce 2005 jakožto příliš přísný reformován.

Ekonomická spolupráce

Předpoklady úspěchu

Když v roce 1996 přebírala Aznarova PP vládní odpovědnost nebyla španělská ekonomika v nejlepší kondici. Trpěla vysokou nezaměstnaností, inflací, vysokými úrokovými sazbami, vysokými rozpočtovými schodky, veřejným zadlužením, strnulostí pracovního trhu, nízkým vývozem a nízkou investiční aktivitou. Nová vláda PP se okamžitě po uvedení do funkcí vrhla do řady ekonomických reforem, kterých dosahovala klasickými liberálními nástroji jako jsou liberalizace, deregulace, privatizace, investice do infrastruktury, výzkumu, zvyšování produktivity práce, fiskální a rozpočtová disciplína, aktivní politika zaměstnanosti. Za Aznarovy éry byly privatizovány důležité státní podniky, vytvořeny milióny pracovních

¹² Powell, Charles: Un balance de la Presidencia española de la Unión Europea de 2002, Revista de estudios políticos (Nueva Época), 119 Enero/Marzo, 2003, s. 547.

míst, výrazně sníženo veřejné zadlužení, splněna konvergenční kritéria nutná ke vstupu do EMU. Dobré využití a dojednání prostředků ze Strukturálního fondu a Fondu soudržnosti napomohlo stabilizovat veřejné výdaje a udržet sociální soudržnost.

Výsledkem reformního úsilí Aznarovy vlády bylo výrazné zlepšení všech ekonomických ukazatelů. Španělská hospodářství rostlo oproti zbytku EU nadprůměrným tempem (4% vs. 2,5% v roce 1997, 4,3% vs. 2,9% v roce 1998, 4,2% vs. 2,9% v roce 1999, 4,4% vs. 3,6% v roce 2000, 2,8% vs. 1,7% v roce 2001, 2,2% vs. 1,1% v roce 2003 a 2,5% vs. 0,9% v roce 2004), výrazně vzrostl podíl HDP na obyvatele ze 14.353 euro v roce 1996 na 23.087 euro v roce 2005 a podíl španělské ekonomiky v EU vzrostl z 8,4% v roce 1996 na 9,7% v roce 2005. Bylo vytvořeno na 30 milionů nových pracovních míst a nezaměstnanost, která dosáhla v roce 1994 maxima 20%, byla v průběhu deseti let snížena o téměř 10% na 10,3% v roce 2005. Vývoz, který v roce 1995 představoval 22,6% HDP vzrostl na 30,1% v roce 2000, kdy dosáhl svého historického maxima. Privatizované firmy začaly investovat v zahraničí a přímé investice, které před rokem 1996 nepřesáhly 5 miliard euro začaly strmě stoupat, aby v roce 2000 překonaly hranici 59 miliard euro. Klesala míra inflace, úrokových sazeb, rozpočtových schodků a veřejného dluhu tak, aby byla splněna konvergenční kritéria a Španělsko mohlo s ostatními členskými státy přijmout euro. I přes výraznou úpravu rozpočtu tvořil schodek rozpočtu v roce 1997 3,2%, ale od následujícího roku jen klesal: 3% v roce 1998, 1,2% v roce 1999, 0,9% v roce 2000, 0,5% v roce 2001, 0,3% v roce 2002, -0,3% v roce 2003, 0,3% v roce 2004 a 0,0% v roce 2005. Celkové veřejné zadlužení kleslo oproti roku 1996 z 68,1% celkového HDP na 46,5% v roce 2005, což je o 20% méně než je průměr v EU. Prostředky ze Strukturálního fondu EU proudily především do výstavby nových dálnic, což umožňovalo vyšší dostupnost a snížení nákladů v celé ekonomice. Počet kilometrů nových dálnic vzrostl ze 7.295 tisíc v roce 1996 na 9.739 tisíc v roce 2002. Výdaje určené na výzkum a vývoj přesáhly v roce 2003 poprvé 1% HDP¹³.

Programové teze PP

Ekonomická dimenze evropské spolupráce byla pro PP důležitá ještě dříve než se ujala vládní odpovědnosti. Lidovci již jako opoziční strana kritizovala nedůslednost Gonzálezovy vlády v obhajobě národních zájmů a ochraně strategických sektorů španělského hospodářství

¹³ Veškeré statistické údaje pocházejí z publikace: Piedrafita, Sonia, Steinberg, Federico, Torreblanca José Ignacio: 20 años de España en la Unión Europea (1986 – 2006), 2006, Real Instituto Elcano y Parlamento Europeo - Oficina en España, s. 18 – 57.

jako je zemědělství, rybolov, ale i průmysl. Programové teze PP ve vztahu k EU předložil mluvčí lidovců ve Smíšené komisi kongresu pro Evropskou unii před mezivládní konferencí v Amsterdamu Rafael Arias – Salgado, který zdůraznil, že EU je pro Španělsko nenahraditelná a že „tvoří součást španělského národního zájmu“. Ekonomické potíže, kterým však muselo Španělsko čelit, nepřipisoval členství v EU, nýbrž špatné evropské politice předešlých socialistických vlád. Lidovci předešlou socialistickou politiku kritizovali za to, že přijali bez podmínek či přechodných opatření všechny evropské politiky, což poškodilo významné sektory španělského hospodářství a zejména jeho konkurenceschopnost. Upozorňovali na to, že španělská ekonomika při vstupu do Evropského hospodářského společenství a dlouho poté byla slabá, málo konkurenceschopná chráněná vysokými cly, která ji chránila před konkurenceschopnější výrobou nejen z členských států, ale i ze světových trhů. Vlády PSOE se dle mínění lidovců dopustily zásadních chyb, když se domnívaly, že pouhý vstup do Evropského společenství zvýší konkurenceschopnost španělských podniků, bez přechodných opatření přijaly společný evropský celní systém, který je vystavil nejen konkurenci z členských států, ale z celého světa. Socialisté u moci podle lidoveckého poslance podcenili i dopad ratifikace Jednotného evropského aktu, který předpokládal vytvoření velkého ekonomického prostoru bez stanovení pravidel a ochrany, které by měly uvolnění takového rozsahu dosavadních obchodních vazeb doprovázet. Terčem kritiky ze strany PP se stal i přístup k rozpočtovým deficitům, navázání pesety na Evropský měnový systém v roce 1989 a pojmání strukturálních fondů. V prvním případě socialisté zadlužovali státní pokladnu ve víře, že se dluhy rozpustí v Měnové a hospodářské unii, ve druhém případě byl kurs pesety navázán v dobu, kdy na to nebyla španělská ekonomika zralá, což poškodilo španělský vývoz. V neposlední řadě lidovci odmítli vnímat pomoc ze strukturálních fondů jako hlavní zdroj příjmů, označili ji za podpůrný prostředek financování programů, který musí být doprovázen dalšími opatřeními na národní úrovni. Tímto pojetím PSOE udržovala Španělsko v nevýhodné pozici ve vyjednáváních s evropskými partnery v situacích, kdy měla pevně hájit národní ekonomické zájmy. Socialistické vlády se dle mínění PP v minulosti nevěnovaly ochraně silných odvětví jako rybolov, středomořský typ zemědělské výroby, chov dobytka a dostatečně neochránily byť slabý, ale existující průmysl. Místo, aby se soustředily na ochranu pilířů španělského hospodářství v rámci Evropských společenství, vyvinuly velké úsilí v získání prostředků, které byly rozdělovány z různých podpůrných fondů. PSOE nevnímala členství jako neustálý vyjednávací maratón, ale bezvýhradně podporovala vše, co ze Společenství přišlo, aniž by to konfrontovala se španělskými zájmy. Lidovecký poslanec

výslovně zmínil, že v případě, že Společenství neubírá pro Španělsko správným směrem, je třeba použít veto¹⁴.

Vstup do Ekonomické a měnové unie

Základy hlavního úspěchu Aznarovy vlády v roce 1997, tedy splnění konvergenčních kritérií, byly položeny již v předešlém roce, kdy vláda PP poslala do parlamentu svůj první rozpočet. Výdaje rozpočtu na rok 1997 byly upraveny tak, aby Španělsko splnilo konvergenční kritéria a mohlo spolu s dalšími zeměmi EU od 1. ledna 1999 přijmout společnou měnu euro. Vláda PP navíc tohoto cíle dosáhla bez dramatických sociálních nepokojů, které v té době v souvislosti se zaváděním opatření ke splnění konvergenčních kritérií musely přijímat všechny vlády, které hodlaly být v první vlně zemí, které společnou měnu přijmou. Aznarově vládě se naopak podařilo dojednat s důležitými sektory společnosti, především odbory, dohody, které zajistily bezproblémový postup k přijetí eura. Tímto velmi ambiciózním přístupem se Aznarovi podařilo získat respekt zkušených kolegů jako byl německý kancléř Helmut Kohl, francouzský prezident Jacques Chirack nebo italský předseda vlády Romano Prodi¹⁵. Odhodlání Aznarovy vlády ohledně přijetí eura, zaznamenali evropští politici a média v souvislosti španělsko – italského setkání v září 1996 ve Valencii. V rámci jednání italský premiér Prodi navrhl vytvoření neoficiálního spojení Itálie a Španělska, které by mělo za cíl společný postup v záležitosti splnění konvergenčních kritérií. Prodi očekával, že jeho země bude mít problémy s naplněním předpokladů k přistoupení k euru v první vlně a představoval si, že v případě potíží obě středozezemní země napnou úsilí k tomu, aby se termín splnění kritérií odložil. Aznar tehdy tuto nabídku kategoricky odmítl s tím, že Španělsko termín splní. Tímto jasným postupem dal najevo, že se Španělskem se již do budoucna nedá počítat s účastí v tzv. *Klubu MED*¹⁶ v rámci EU, tedy skupině středozezemních států, jejichž ekonomiky nejsou spravovány zcela kompetentně a jsou zatíženy dlouhodobými strukturálními neduhy, a u kterých se neočekávalo, že stihnou přijmout euro s ostatními zeměmi v první vlně. Dalším dopadem bylo, že Prodi osamocený v hledání spojenců pro odklad přijetí eura, tuto iniciativu vzdal a nasměroval Itálii do hlavní skupiny směřující ke společné měně. Dle názoru F.

¹⁴ Arias-Salgado, Rafael: La política europea de España y la conferencia intergubernamental de 1996, Política Exterior, 47, IX – Octubre/Noviembre 1995, s. 41 – 42.

¹⁵ Rodrigo, Fernando: La política exterior española en 1997, Anuario Internacional CIDOB 1997 edición 1998, s. 30.

¹⁶ Jedná se o skupinu jižních středozezemských států, jejichž ekonomiky jsou spravovány a vedeny *břídilským* způsobem a u nichž se nepředpokládalo, že by někdy mohly splnit konvergenční kritéria. Citováno dle Rodrigo, Fernando: La política exterior española en 1997, Anuario Internacional CIDOB 1997 edición 1998, s. 30.

Rodrigo rozhodný postup vlády PP v otázce splnění podmínek přijetí eura změnil vnímání celého projektu, jehož budoucnost byla vnímána značně mlhavě a jako záležitost několika vyspělých, bohatých států ze severu EU. Od té doby byl projekt považován za příležitost pro všechny členské země, s výjimkou Řecka.¹⁷ Úsilí Aznarovy vlády bylo korunováno 1. ledna 1999, kdy Španělsko společně s dalšími jedenácti státy přijalo euro. Závěrečný krok k přijetí eura, uvedení měny do oběhu, se kryl s datem španělského předsednictví a poněkud symbolicky za něj odpovídal právě jeho velký zastánce premiér Aznar.

Východní rozšíření vs. fondy regionální politiky

Rozšíření EU o země střední a východní Evropy nebylo pro Španělsko výhodné především z ekonomických důvodů, ale byly vzneseny i námitky v politických a bezpečnostních otázkách. Bylo zřejmé, že nové chudé státy s poměrně silným zastoupením zemědělství v národních ekonomikách, budou znamenat pro Španělsko konkurenci ve výplatách prostředků ze Strukturálního fondu, Fondu soudržnosti, přímých plateb v rámci SZP či přitažlivosti pro zahraniční investice. K nepříznivému pohledu napomohly analýzy, jejichž autoři zastávali stanovisko, že španělské firmy nemají užitek z otevření trhů ve východní a střední Evropě¹⁸, což naznačovalo, že ztráty nebudou dostatečně kompenzovány. Španělsko se nadto muselo smířit se snížením počtu svých zástupců v institucích EU. Nejviditelnější se stala ztráta jednoho komisaře a snížení počtu mandátů v EP. Španělští politici se navíc obávali, že po přistoupení ztratí jižní středomořské státy (Španělsko, Itálie, Řecko a Portugalsko) sílu blokovat jakékoli rozhodnutí Rady EU. Z bezpečnostního hlediska panovala ve Španělsku obava, že vstupem států z východní Evropy bude v EU oslabena vazba na oblast Středomoří včetně států Magrebu. To by mohlo vést ke snížení prostředků určených pro tento region, což výrazně kolidovalo se španělským zájmem podporovat stabilitu, mír, prosperitu a demokracii v oblasti.

V této souvislosti je potřeba připomenout, že Španělsko získává nejvíce prostředků ze všech členských zemí EU z fondů Společné regionální politiky a je druhou zemí (po Francii), která má největší užitek z přímých plateb v rámci SZP. Španělsko vždy značně profitovalo z regionální pomoci a získávalo nejvíce prostředků ze zmíněných fondů. V letech 1986 –

¹⁷ Rodrigo, Fernando: La política exterior española en 1997, Anuario Internacional CIDOB 1997 edición 1998, s. 30.

¹⁸ Torreblanca, José Ignacio: La Presidencia española de 2002 y la ampliación al Este de la Unión Europea: una reflexión sobre el potencial y los límites de las Presidencias de la UE., Working Paper 14-2002, Real Instituto Elcano.

1988 obdrželo 540 milionů eur každý rok, v období 1989 – 1993 získalo v rámci tzv. Delorsova balíku I. každoročně 2,4 miliardy eur a v rámci druhého Delorsova balíku to bylo 5,9 miliard v letech 1994 – 1999. V roce 1999 se díky tvrdé vyjednávací strategii Aznarovy vlády podařilo vyjednat bezprecedentních 8,9 miliard eur každý rok v rámci rozpočtového rámce na léta 2000 – 2006¹⁹. Z výše uvedených čísel vyplývá, že pomoc z regionálních fondů je pro Španělsko velmi významná a pomáhá mu společně s přímými platbami v rámci SZP udržovat přijatelné rozpočtové schodky, slušný hospodářský růst a snižovat rozdíl v průměrném HDP na obyvatele vůči ostatním členským státům. Španělsko, které dosahovalo při svém přistoupení v roce 1986 pouze 69% průměrného HDP na obyvatele *patnáctky*, dosahovalo v roce 2003 již téměř 90% průměru. Pokud by se tato čísla vztahovala k EU o 25 členech výsledek by se posunul z 78% v roce 1986 na téměř 98% v roce 2003²⁰. Na prostředky z regionálních fondů však vláda PP pohlížela jako na doplňkové a efekt, který prostředky znamenaly pro španělské hospodářství v první řadě podpořila zodpovědnou ekonomickou politikou v samotném Španělsku. Propojení vyjednání vysokých plateb z fondů a zodpovědná ekonomická politika uvnitř Španělska znamenalo značný růst ekonomické síly Španělska, které v období 1997 - 2003 snížilo svůj propad ve vztahu k unijnímu průměrnému HDP na obyvatele o 10 bodů a dosáhlo téměř 98% unijního průměru²¹.

To, že rozšíření znamená pro Španělské zájmy v EU výraznou výzvu, dávala tušit statistická data zveřejněná Evropskou komisí a Eurostatem. *Východní* rozšíření znamená nárůst počtu osob žijících v regionech s životní úrovní nižší než 75% evropského průměru na 100 miliónů, rovněž se zvýší o 29% plocha orné půdy a o 79% zemědělská produkce²². Tato data ukazují, do jaké míry bude rozšíření náročné na výplaty ze regionálních fondů a z fondu SZP.

Přesto všechny relevantní španělské politické strany zastoupené v parlamentu vždy *východní* rozšíření podporovaly. Na druhé straně ve španělské evropské politice platí již od roku 1995, kdy se tehdejší socialistický ministr zahraničních věcí Carlos Westendorp účastnil konference o budoucnosti EU, zásada, že je nezbytné sladit konkrétní národní zájmy s nároky a náklady, které rozšíření vyžaduje. Tato strategie byla navíc podpořena vlastní zkušeností,

¹⁹ Fernández, Pascual: Fondos Europeos: La política regional europea en España. 1986 – 2003, FAES, Papel n. 13, 18. 4. 2005, s. 5.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid., s. 6.

²² European Commission (2002), "Allocation of 2001 operating expenditure by Member State". Brussels: September 2002. Eurostat (2000), "Per capita GDP in 41 out of 53 regions below 50% of the EU average in 1998", *Eurostat News Release*, 31 (15. 3.) citováno dle Torreblanca, José Ignacio: La Presidencia española de 2002 y la ampliación al Este de la Unión Europea: una reflexión sobre el potencial y los límites de las Presidencias de la UE., Working Paper 14-2002, Real Instituto Elcano.

kteřou Španělsko získalo v rámci rozhovorů o přistoupení v osmdesátých letech. Tehdy bylo jižní rozšíření rovněž blokováno kvůli finančním a rozpočtovým otázkám²³. Když už se Španělsko stalo členem, muselo se smířít s řadou přechodných období a omezení (sedm let na volný pohyb pracovní síly, deset let na plný přístup k platbám SZP a dlouhých sedmnáct let trvalo, než se mohlo plně zapojit do Společné politiky rybolovu). V prvním roce bylo dokonce čistým plátcem do společného rozpočtu²⁴.

Na základě této strategie Aznarova vláda neústupně hájila národní zájmy ohrožené blížícím se rozšířením, což se poměrně negativně odrazilo na obrazu Španělska v řadě kandidátských států. Jednání o finančních otázkách vyvrcholila roku 1999 při projednávání rozpočtového rámce na roky 2000 – 2006 a znovu o dva roky později, kdy se premiér Aznar velmi tvrdě střetl s německým kancléřem Schröderem.

Agenda 2000

Hlavní jednání o platbách z fondů regionální politiky absolvovala EU a Aznarova vláda v souvislosti s projednáváním dokumentu vypracovaného Evropskou komisí *Agenda 2000*²⁵, která byla projednávána na berlínském summitu Evropské rady roku 1999. Komise ve svém návrhu musela reflektovat nejen dopady rozšíření na důležité politiky EU jako SZP, Společná regionální politika, ale i snahu tzv. čistých plátců vedených Německem (dále to jsou Rakousko, Nizozemí, Švédsko) do unijního rozpočtu, kteří usilovali o fixaci výše společného rozpočtu, což samozřejmě ohrožovalo především výši prostředků určených na strukturální politiku a politiku soudržnosti. Proti těmto snahám se rozhodně postavilo na mezivládní konferenci především Španělsko. Postup španělské diplomacie byl natolik nekompromisní, že dle profesora Sahagúna mohl španělskou politiku v EU zatížit na několik let dopředu a Španělsko se mohlo ocitnout mimo hlavní integrační jádro a zůstat izolované.²⁶

Všem zúčastněným bylo předem jasné, že výše plateb z fondů nemůže zůstat zachována. V první řadě šlo o předpokládané rozšíření o země z východní Evropy, u kterých se vzhledem

²³ Francie se obávala o své přímé platby ze SZP, jednání byla bržděna volbami ve Francii roku 1981, spory o výši britského příspěvku.

²⁴ Torreblanca, José Ignacio: *La Presidencia española de 2002 y la ampliación al Este de la Unión Europea: una reflexión sobre el potencial y los límites de las Presidencias de la UE.*, Working Paper 14-2002, Real Instituto Elcano.

²⁵ Agenda 2000 je akční program, přijatý Evropskou komisí 15. července 1997. Je to oficiální odpověď na požadavky, formulované na zasedání Evropské rady v Madridu v prosinci 1995, všeobecný dokument o rozšíření a o reformě společných politik a zpráva o finančním rámci Evropské unie po 31. prosinci 1999. Agenda 2000 se dotýká všech otázek, s nimiž se unie musí vyrovnávat na počátku 21. století. Součástí dokumentu jsou posudky zemí, které se v té době ucházely o členství v Unii (posudky, které vypracovala EK). Zdroj: www.euroskop.cz.

²⁶ Sahagún Felipe: *La política exterior española en 1999*, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000, s. 39.

k vyspělosti jejich ekonomik dalo předpokládat, že se stanou hlavními příjemci financí z fondů. Druhou konstantou, která předurčovala snížení prostředků, bylo stanovení horní hranice výdajů rozpočtu EU na 1,27% hrubého domácího produktu EU, tedy hranici, která např. dle názoru španělské vlády náležitě nereflektovala růst výdajů spojený s úhradami nákladů nutných na rozšíření EU. Pozice premiéra Aznara byla navíc bezpochyby ovlivněna faktem, že byl společně s lucemburským premiérem jediným konzervativním představitelem mezi vrcholovými evropskými politiky.

Z návrhů, které Komise formulovala v dokumentu *Agenda 2000*, mělo Španělsko výhrady zejména k tomu, že připravovaný rozpočtový rámec pro léta 2000 – 2006 nepočítal s navýšením celkového rozpočtu o výdaje, které bude potřeba vynaložit s předpokládaným rozšířením o šest nových členů. Bylo zřejmé, že omezený rozpočet v první řadě postihne především SZP a pomoc vyplácenou ze strukturálních fondů. Španělská vláda proto zastávala názor, že EU není pro nové členy přitažlivá pouze z ekonomického hlediska, ale i jako společenství, ve kterém je důležitá vzájemná solidarita. Proto by měla být přijata taková opatření, aby nebyly obětovány společné politiky jako SZP a regionální politika. Z toho důvodu španělská diplomacie prosazovala princip dodatečných plateb každého členského státu dle stanoveného procentuálního podílu každého členského státu, které by pokryly náklady spojené s rozšířením. Španělský příspěvek tehdy tvořil 6,7% unijního rozpočtu²⁷. Španělská vláda se s předstihem snažila předejít tomu, aby její případné budoucí veto o podobě rozpočtového rámce a financování rozšíření, bylo interpretováno jako odmítání nových států, prosazovala, aby bylo odděleno politické rozhodnutí o zahájení přístupových rozhovorů od podobných rozhodnutí ekonomického charakteru. Tento návrh byl i přes silný odpor Francie přijat.

I když se nepodařilo prosadit, aby byl navýšen unijní rozpočet o náklady na rozšíření a byl zachován strop pro unijní rozpočet ve výši 1,27% HDP EU, snížil se objem prostředků určených na regionální politiku, Španělským vyjednavacům se díky neústupnosti podařilo dočasně zachránit tehdejší podobu strukturálních fondů ve schválené *Agendě 2000*. Premiér Aznar věřil, že schválený dokument znamená úspěch pro Španělsko i celou EU. Pomůže modernizaci SZP a zůstaly zachovány pro Španělsko důležité strukturální fondy²⁸.

Španělsku bylo v *Agendě 2000* přiznáno 62% veškerých výplat z Fondů soudržnosti oproti 55%, které dostávala do roku 1999. Španělsko mělo v období 2000 – 2006 dostávat 8,9

²⁷ Rodrigo, Fernando: La política exterior española en 1997, Anuario Internacional CIDOB 1997 edición 1998, s. 34.

²⁸ Sahagún Felipe: La política exterior española en 1999, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000, s. 39.

miliardy eur každý rok²⁹. Nicméně celková hodnota klesla z 21 miliard na 18 v letech 2000 – 2006. To bylo kritizováno hlavní opoziční stranou PSOE, jejíž argumentace se zakládala na tvrzení, že kdyby se vládě PP podařilo prosadit stejný systém výplat, který domluvil bývalý premiér Felipe González v roce 1992, Španělsko by obdrželo o 1,4 bilionu peset více, než předpokládal systém nastavený v *Agendě 2000*.

I přes úspěch dosažený na berlínském summitu, další střet o podobu strukturálních fondů na sebe nenechal dlouho čekat. Na nepříliš vydařené konferenci v Nice bylo rozhodnutí o budoucnosti strukturálních fondů odloženo až na rok 2006 s tím, že se španělské delegaci podařilo prosadit, aby se o jejich budoucnosti rozhodovalo na základě jednomyslnosti³⁰. Vzhledem k tomu, že otevřeně deklarovaná podpora Aznarovy vlády rozšíření EU na východ neustále kolidovala se zatvrzelostí, s jakou bojovala za stávající podobu strukturálních fondů, tlačila na přijetí alespoň nějakého závazku ještě před počátkem španělského předsednictví v roce 2002. S největší pravděpodobností šlo o to, aby se španělská vláda nedostala do pozice, kdy jako předsednická země bude tvrdě bojovat o prostředky ze strukturálních fondů proti německému záměru, který spočíval v převedení veškerých fondů, z kterých doposud profitovaly zejména jižní státy včetně Španělska na nově příchozí členy z východní Evropy.

Spor vedený zejména mezi Španělskem a Německem byl částečně dán nejasným závěrečným ustanovením ohledně finančních otázek na konferenci v Nice. Jádrem sporu se stala polemika nad dobou, po kterou bude platný balík peněz z Fondu soudržnosti. Španělská vláda zaslala několik týdnů po jednání v Nice ostatním partnerům deklaraci, ve které vyložila vlastní interpretaci dohody, že odhlasovaný balík prostředků Fondu soudržnosti bude platný po dalších sedm let. Naproti tomu německá vláda podporována dalšími čistými plátcí Nizozemím, Rakouskem a Dánskem zastávala stanovisko, že o délce platnosti nebylo doposud rozhodnuto. Španělská diplomacie počítala s podporou partnerů jako Portugalsko, Řecko či Itálie, pro které byly prostředky z podpůrných fondů také důležitým zdrojem příjmů, a dále se odvolávala na Komisi, která sdílela španělský pohled. Francouzský souhlas měl být zajištěn příslibem podporou Španělska na očekávaných jednáních o změnách v rámci SZP. Německý ústup od původního záměru měl být dosažen slibem podpory dlouhému přechodnému období, které by omezilo volný pohyb osob z nově přistupujících států. Španělská očekávání se však nenaplnila. Francie, která neměla v úmyslu komplikovat vztahy v *motoru* integrace, se přiklonila k německému stanovisku. Navíc propojení obou záležitostí

²⁹ Fernández, Pascual: Fondos Europeos: La política regional europea en España. 1986 – 2003, FAES, Papel n. 13, 18. 4. 2005, s. 3.

³⁰ Španělsko vždy v souvislosti se strukturálními a kohezními fondy prosazovalo jednomyslné hlasování.

mohlo navozovat dojem, že tehdejší *patnáctka* v předvečer rozšíření, přijímá opatření, jak se proti nováčkům opevnit. S protestem proti umělému spojování obou témat vystoupila nejen Komise, ale např. i Belgie či Dánsko a Španělská vláda se postupně dostávala uvnitř EU do izolace. Podporu nenašla vláda ani u opoziční PSOE přímo ve Španělsku, ale například ani od ideologicky spřízněné CDU³¹ a otázka strukturálních fondů byla ponechána na jednání o rozpočtovém rámci pro roky 2007 – 2013, na nichž bylo Španělsko reprezentované socialistickou vládou PSOE.

Vzhledem k úsilí, jaké španělská vláda věnovala v souvislosti s rozšířením obhajobě národních zájmů, padala často do podezření, že se snaží celý proces rozšíření blokovat. Když například měly být roku 1998 na prosincovém summitu Evropské rady v Lucemburku pootevřeny dveře prvním vybraným uchazečům Polsku, České republice, Maďarsku, Estonsku a Slovinsku, španělská vláda vyjádřila nesouhlas s doporučením Komise, která předpokládala zahájení rozhovorů pouze se zmíněnými pěti zeměmi a Kyprem³² a prosazovala otevření přístupových rozhovorů se všemi jedenácti zeměmi, které do té doby podaly žádost. Španělská pozice se zakládala na argumentu, že žádná z případných jedenácti kandidátských zemí by neměla být vyloučena z první vlny přístupových jednání s odvoláním na vlastní zkušenost, kdy i pouhá vidina vstupu do EU, znamená pro dotyčnou zemi velmi pozitivní impuls pro provádění nutných demokratizačních a modernizačních opatření. Proto španělská diplomacie prosazovala, aby se na budoucím zasedání Evropské rady v prosinci 1997 v Lucemburku rozhodlo o zahájení přístupových jednání se všemi jedenácti potenciálními členy včetně Turecka. K tomu došlo až o dva roky později na zasedání Evropské rady v Berlíně, kde byly rozšířeny vstupní rozhovory o další kandidátské země z východní Evropy (Lotyšsko, Litva, Slovensko, Bulharsko a Rumunsko) a s Tureckem a Maltou. O konečném datu přistoupení a završení vstupních rozhovorů mělo být rozhodnuto v průběhu španělského předsednictví EU v prvním pololetí 2002, ale vzhledem k nedořešeným finančním otázkám bylo datum znovu odloženo.

Turecko

Aznarova vláda navzdory negativním vyjádřením od významných evropských představitelů i z Evropské strany lidové, podporovala vstup Turecka do EU. Nicméně

³¹ Gillespie Richard: *Lidiando con la ambición: la política exterior y de seguridad de España al inicio del nuevo milenio*, Anuario Internacional CIDOB 2001 edición 2002, s. 25.

³² O zahájení přístupových rozhovorů bylo rozhodnuto již na summitu Evropské rady v Madridu.

v kontextu zahraniční politiky vlády PP se spíše jednalo o vyplnění jistého vakua, které vzniklo po opakovaně odkládaném rozhodnutí o zahájení přístupových rozhovorů. Vláda PP argumentovala tím, že Turecko je důležitou zemí pro případné proniknutí na trhy střední Asie a zejména Kaspického regionu. Na Aznarově oficiální návštěvě Turecka v červenci 1998 byla dohodnuta institucionalizace vzájemných vztahů, která spočívala v pořádání každoročních setkání na úrovni předsedů vlád a ministrů zahraničí, a byly ustaveny mechanismy, které umožňovaly neustálou komunikaci a konzultace³³.

Bylo zřejmé, že podpora vstupu Turecka do EU byla dána zejména silnými ekonomickými důvody. Turecko v té době patřilo mezi deset nejdůležitějších obchodních partnerů Španělska, které s ním v roce 1998 podepsalo smlouvu o prodeji zbraní ve výši 45.164 milionů peset a například pro španělskou společnost CASA se stalo Turecko v roce 1999 druhým nejdůležitějším klientem v zahraničí³⁴. Madrid s Ankarou navíc domlouval španělskou účast na obřím projektu modernizace jihovýchodní Anatólie s předpokládanou investicí ve výši 3,5 biliónů peset.

Pozice v institucích EU – status velké země

V souvislosti s diskusemi o reformách institucí EU, které probíhaly uvnitř společenství od poloviny devadesátých let a které měly za cíl připravit EU na rozšíření o nové země z východní a střední Evropy, zaujala Aznarova vláda několik stanovisek, která prezentovala na důležitých mezivládních konferencích – v Amsterdamu (1997), v Nice (2000) a v Bruselu (2003). Hlavním úsilím Aznarových vlád bylo zachovat pro Španělsko status velké země s odpovídajícím zastoupením v institucích EU a to především v Radě EU, což odpovídalo jeho důrazu na mezivládní spolupráci v rámci společenství. Druhým principem, který v jednáních o reformách institucí souviselo s předpokládaným rozšířením oblastí, o kterých se bude rozhodovat na základě kvalifikované většiny místo jednomyslně. Španělsko, které si vždy uvědomovalo, že EU je společenstvím států s různými zájmy a prioritami, které byly dány demografickou, geografickou a ekonomickou situací každé jednotlivé země. Výsledkem těchto daností bylo, že se uvnitř EU tvořily zájmové bloky, které se snažily prosadit na úrovni

³³ Sánchez Mateos, Elvira: *Lapolítica exterior española en 1998*. Anuario Internacional CIDOB 1998 edición 1999, s. 32.

³⁴ Rubén Amón, *El Mundo*, 14.02.99 citováno dle Sahagún Felipe: *La política exterior española en 1999*, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000.

celé EU. Španělská vláda se obávala, že s přistoupením nových východoevropských států převáží v EU vliv kontinentálních a malých států. Z toho důvodu se jedním z důležitých principů Aznarovy vlády stalo snadné formování blokačních menšin, které by bránily prosazení návrhů, které by poškozovaly například středomořskou zemědělskou výrobu a jiné španělské zájmy. Proto na konferenci v Nice prosazoval nutnost přerozdělit hlasy v Radě EU tak, aby byly vyváženy dle demografických a Posledním velkým tématem bylo postavení Komise. Aznar vždy podporoval silnou a akceschopnou Komisi, která se mu často stávala spojencem například v úsilí o dokončení společného ekonomického prostoru a svobodného vnitřního trhu. S blížícím se rozšířením zastával představu malé, výkonné a akceschopné Komise se stálým předsedou, který by byl volen na 2,5 nebo 5 let z bývalých čelných představitelů členských států. Komisi by v budoucnu měl dle španělských představ tvořit sbor o menším počtu členů, kteří by rotovali na základě předem daných pravidel respektujících především geografické a demografické aspekty.³⁵ Na konferenci v Nice od této koncepce ustoupil a s odvoláním na zachování kolegiality v EU se přiklonil ke stanovisku, že minimálně do roku 2005 bude každý stát zastoupen jedním komisařem. Aznar poté musel čelit podezřením, že názorový obrat byl motivován snahou učinit Komisi slabou a těžkopádnou, pokud v ní bude zastoupeno téměř třicet delegátů³⁶, což povede k posílení mezivládních institucí EU – Rady a Evropské rady. Vzhledem k tomu, že se Aznarova vláda odmítla snahu Evropského parlamentu v roce 1999 odvolat Santerovu komisi, nezdá to, že by se tato kritika stála na pevném základě. Nicméně pád komise využil a do nového týmu nominoval na post komisařky pro zemědělství bývalou ministryni zemědělství a loajální spolupracovnici Loyolu de Palacio a na post komisaře pro ekonomické a měnové otázky byl jmenován respektovaný socialistický politik Pedro Solbes. Touto dvojí nominací se Aznarovi podařilo získat pod kontrolu dvě pro Španělsko významné oblasti.

Aznarova vláda obhajovala postavení Španělska v institucích EU s velkou zatvzlostí a téměř vždy při klíčových jednáních neváhala hrozit použitím práva veta. Na summitech Evropské rady v Amsterdamu a v Nice získal, co žádal a veta nebylo potřeba. Na bruselském jednání při projednávání textu ústavní smlouvy nebyly však Aznarovy představy vyslyšeny a ten společně s polským zástupcem celý projekt vetoval. Jednání bylo obnoveno po vítězství PSOE v parlamentních volbách v březnu 2004.

³⁵ Sánchez Mateos, Elvira: Camino viejo y sendero nuevo: ¿España, hacia una política exterior global?, Anuario Internacional CIDOB 2000 edición 2001, s. 28.

³⁶ Ibid., s. 28 - 29.

Španělsko se v EU těšilo pozici velkého státu, která byla neviditelněji doložena, že mělo stejně jako Německo, Velká Británie, Itálie a Francie dva zástupce v Komisi. Když byl na zasedání Evropské rady v Amsterdamu předsednickou zemí po dvou těžkých dnech jednání a téměř o půlnoci představen návrh na omezení počtu komisařů tak, že každou zemi bude v budoucnu zastupovat pouze jeden komisař, španělská delegace vedená Aznarem se proti tomuto záměru razantně postavila s tím, že přistoupením na takový požadavek by Španělsko rezignovalo na svůj status velké země v rámci institucí EU a svůj souhlas podmínila získáním obdobného zastoupení, jakého se dostane jiným velkým státům EU v jiném významném orgánu Unie, tedy v Radě. Do jednání vstoupil německý kancléř Kohl, který poskytl španělskému premiérovi ústní záruky ohledně budoucího zastoupení Španělska. Třebaže tento postoj nebyl ostatními delegáty přijat s velkým porozuměním, jednání na konferenci byla odblokována a hrozba španělského veta pominula. Nicméně Španělsko definovalo svou pozici do budoucích jednání.

Klíčová jednání o podobě institucí a rozhodovacím procesu v EU pokračovala za francouzského předsednictví v přímořském městě Nice v roce 2000. Závěrečné dohody v Nice udělily Španělsku společně s Polskem status tzv. *druhé velké země*, což v praxi znamenalo, že v Radě EU bude disponovat 27 hlasy, zatímco velké země (Francie, Německo, Itálie a Velká Británie) budou mít sílu 29 hlasů. Pro Španělsko to znamená, že blokační menšiny dosáhne již v případě, že se mu podaří získat na svou stranu hlasy dvou velkých a jednoho menšího státu. Přestože premiér Aznar závěry jednání v Nice označil za vítězství, co se týká jeho síly v Radě EU, z opozice zaznívala kritika, že nejenže se Aznarově vládě nepodařilo udržet pozici, jakou získala čtveřice velkých států (Francie, Velká Británie, Německo, Itálie), ale dokonce se spekulovalo o tom, že počet hlasů v Radě byl dojednan na úkor zastoupení v Evropském parlamentu. Španělsko přišlo o 14 mandátů, což byla nejvyšší ztráta ze všech dosavadních členů v souvislosti s očekávaným příchodem poslanců z nových členských států.

Společná politika ve věcech justice a vnitra

Úsilí španělské vlády zásadně podporovat prohlubování spolupráce v rámci tzv. Třetího pilíře bylo motivováno vnitropolitickými problémy, kterým musela čelit španělská společnost – terorismus a později nelegální imigrace. V souvislosti s rozhodnutím z 26. března 1995 o úplném zrušení hraničních kontrol nejdříve mezi sedmi státy EU (Německem, Francií,

Španělskem, Portugalskem, Belgií, Nizozemím a Lucemburskem) bylo zřejmé, že účinné řešení výše jmenovaných neduhů nebude možné, pokud nebude realizováno na úrovni celé EU. Španělská agenda v rámci spolupráce ve věcech justice a vnitra byla zásadně podmíněna bojem proti terorismu, kde se konkretizovala v prosazování jednoduchého vydávání odsouzených a podezřelých osob mezi členskými státy. S rostoucím počtem imigrantů zejména ze severní a rovníkové Afriky a problémy vyplývajícími z nelegální migrace se později k protiteroristické agendě přidalo prohlubování spolupráce v boji proti nelegální migraci a organizovanému zločinu vůbec. Významných závazků bylo dosaženo na mezivládních konferencích v Amsterdamu (1997), v Tampere (1999) a obě témata byla označena za jedny z hlavních priorit španělského předsednictví v první polovině roku 2002.

Hlavní iniciativa Aznarovy vlády v propagaci protiteroristických opatření spočívala ve zrušení poskytování azylu v EU občanům členských států. Azylové řízení bylo v minulosti zneužíváno členy ETA, kteří tak unikali španělské policii i justici. První velká příležitost prosadit španělskou představu do přímo do primárního práva EU se naskytla na summitu Evropské rady roku 1997 v Amsterdamu, kde premiér Aznar prosazoval do textu nové smlouvy tezi, která spočívala v konstatování, že EU je klubem demokratických států a proto je těžko myslitelné, aby jeden členský stát studoval žádost o poskytnutí azylu občanovi jiného členského státu. Mimochodem zmíněný princip o zbytečnosti azylového řízení v EU, prosadil již na prosincové mezivládní konferenci roku 1996 v Dublinu.

Motivace k zavedení ustanovení přímo do primárního práva EU byla dána událostí z roku 1993, kdy dva spolupracovníci ETA podezřelí z účasti na vraždě policisty, požádali v Belgii o azyl. Belgické soudy, po třech letech zkoumání španělskou žádost o vydání podezřelých, vynesly odmítavé stanovisko a podezřelí byli bez trestu propuštěni na svobodu.

Španělská iniciativa však narazila na stanovisko Belgie i jiných států, která se takovému znění vzepřela s odkazem na závazky jiných mezinárodních smluv, které ukládají studium žádosti o azyl jako povinnost. Přestože španělská diplomacie nakonec dosáhla přijetí Protokolu o poskytování azylu občanům členských států EU, nebylo znění jí prosazované, s přihlédnutím k belgickým námitkám, přijato beze zbytku. Závěrečný protokol sice uznal, že Španěly prosazovaný princip, že stupeň ochrany základních práv a svobod v jednotlivých státech je natolik velký, že by měl být brán v potaz v řízeních o poskytnutí azylu. Tím se zásadně snížila možnost udělení azylu občanovi členského státu EU jiným členským státem a do budoucna se vztahovala pouze na případy, kdy by byla v dané zemi zásadně porušena základní práva a demokratické principy. Text tedy nevyloučil možnost nadále studovat

žádosti o poskytnutí azylu v souladu se závazky ukotvenými v platných mezinárodních smlouvách.

Větší úspěch zaznamenal Aznar až roku 1999 na zasedání Evropské rady ve finském Tampere, kde se mu podařilo prosadit řadu představ španělské vlády o společném soudním prostoru. Konference byla mimo jiné uzavřena dokumentem čítajícím 22 stran návrhů na podporu prohloubení integrace v oblasti vnitřních záležitostí a jedním konkrétním závazkem. Evropští politici se dohodli, že do prosince 2001 bude zřízen orgán EU Evropská jednotka pro justiční spolupráci (Eurojust). Španělský premiér doufal, že jedním z hlavních poslání nového úřadu bude boj proti terorismu³⁷. Úřad byl založen v roce 2002 a jeho hlavním posláním je podpora a zdokonalování koordinace při vyšetřování a trestním stíhání mezi příslušnými soudními orgány v členských státech EU, jež se zabývají závažným přeshraničním a organizovaným zločinem. Orgán je tvořen žalobci, policisty a soudními úředníky. Dohody z Tampere mimo jiné předpokládaly sblížení jednotlivých imigračních a azylových politik, zrušení vydávání občanů mezi členskými státy, které se mělo změnit v prostý transport bez přezkumu, automatické uznávání rozsudků napříč EU a zrušení mlčenlivosti advokátů a ustanovení oznamovací povinnosti příslušným soudním nebo policejním orgánům v případech, kdy je klient napojen na aktivity organizovaného zločinu nebo praní špinavých peněz.

Španělská delegace naopak neuspěla, především kvůli německému vetu, s návrhem zřízení speciálního fondu, který by byl určen na pomoc uprchlíkům. Nicméně členské státy se domluvily, že se prostuduje potřebnost takového fondu. Závěr byl takový, že iniciativy se chopila Komise a ta rozhodla vyčlenit 15 miliónů euro na pomoc uprchlíkům³⁸.

Po teroristických útocích ve Spojených státech v září 2001 se řada států EU přiklonila ke španělské agendě v oblasti vnitřních věcí. Opatření, která se španělská vláda snažila s těžkostmi prosadit v minulosti, byla ve světle nových událostí pro evropské partnery daleko přijatelnější a jednání znovu pokročila. Španělská vláda nejdříve uzavřela dvoustranné dohody o spolupráci s Francií, Itálií a Portugalskem. Nicméně již na prosincovém zasedání Evropské rady v Laekenu zaujali politici příznivé stanovisko na úrovni celé EU a členské státy se zavázaly k ještě užší spolupráci v boji proti terorismu.

Aznarovo úsilí na poli vnitřní bezpečnosti EU bylo, jak uvidíme, definitivně završeno v průběhu španělského předsednictví v prvním pololetí 2002.

³⁷ Sahagún Felipe: La política exterior española en 1999, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000, s. 40.

³⁸ ABC, 17.12.99, p. 33 citováno dle Sahagún Felipe: La política exterior española en 1999, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000.

Společná zahraniční a bezpečnostní politika

Španělsko vždy i pod vedením vlád PP podporovalo rozvoj Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (dále jen SZBP). Třebaže byl premiér Aznar zastáncem silného spojení se Spojenými státy, na druhé straně mu to nebránilo podporovat evropskou bezpečnostní a obrannou politiku.

Vláda PP hned na mezivládní konferenci roku 1996 navrhovala, aby se Západní evropská unie (ZEU) postupně začlenila do EU. V té době to byl návrh, který nesdílela ani spřátelená Velká Británie a dokonce ani opoziční PSOE, která se vyslovila pro zachování *statu quo* a pro nezávislost ZEU³⁹. Aznarova vláda doufala v posílení evropského pilíře v NATO a doufala ve vytvoření akceschopné a důvěryhodné bezpečnostní politiky EU. Bez výhrad podpořila na mezivládních konferencích v Kolíně a v Helsinkách britsko – francouzské závěry ze schůzky v Saint Malo (1998), kde se obě mocnosti dohodly na základních principech společné bezpečnostní politiky. Aznarova vláda dokonce projevila vůli stát se členem tvrdého jádra.

Splynutí ZEU s EU nebylo však ještě s ohledem na odmítavé stanovisko neutrálních států začleněno do Amsterdamské smlouvy a došlo k němu až později na mezivládní konferenci v německém Kolíně roku 1999, kdy se EU snažila reflektovat svou vojenskou slabost v souvislosti s válkami na Balkáně. Na zmíněném summitu získala SZBP konkrétnější obrysy. Prvním vysokým představitelem pro zahraniční a bezpečnostní politiku byl zvolen španělský politik PSOE a bývalý generální tajemník NATO Javier Solana, který měl, třebaže nikterak vřelou, podporu Aznarovy vlády. Solana byl současně jmenován generálním tajemníkem ZEU. Na summitu byl přijat závazek, že EU přijme do jednoho a půl roku důvěryhodná opatření v rámci druhého pilíře. Již o rok později na zasedání Rady ZEU v Marseille byly i za podpory Španělska převedeny operační síly ZEU pod velení EU.

Na důkaz nově přijímaných opatření pět členských států Eurocuerpo (Německo, Belgie, Francie, Lucembursko a Španělsko) přijalo usnesení, že jej přemění na sílu rychlé reakce, které budou k dispozici pro akce celé EU.

Například na jednání mezivládní konference v Nice přijeli Španělé s návrhem zakládajícím se na principu posílené spolupráce a navrhovali vymezení působnosti tzv.

³⁹ Miralles, Débora: Especial: España en Europa 1996-2004. EE 10/2004, s. 1.

Petersbergských misí. S tím však měly potíže zejména nezávislé státy EU jako Irsko, Švédsko, Finsko a Rakousko. Navzdory tomu, že španělská delegace předložila ve francouzském letovisku svým kolegům vlastní návrh na prohloubení spolupráce v rámci tzv. druhého pilíře, zaznívaly kritické hlasy, které soudily, že se španělská vláda přiklonila k britskému stanovisku, které má tradičně v zorném úhlu angloamerické spojení, stálo proti francouzskému, které zastávalo úplnou evropskou autonomii v bezpečnostní a obranné oblasti. Podle těchto kritiků tak došlo k minimálnímu pokroku v posílení spolupráce a tím byl omezen potenciál SZBP⁴⁰.

Předsednictví EU

Španělské království se v prvním pololetí roku 2002 již potřetí ujalo vedení Evropské unie. Poprvé to bylo v roce 1989 a podruhé v roce 1995. V obou případech zastával post ministerského předsedy sociálně demokratický politik Felipe González. Španělé přebírali vedení od Belgičanů a v druhém pololetí je nahrazovalo Dánsko. Za účelem dobré organizace celého předsednictví byl zřízen speciální organizační výbor, kterému předsedal tehdejší ministr zahraničních věcí Josep Piqué. Španělské daňové poplatníky celá akce vyšla na více než 70 milionů eur. Bylo to naposledy, kdy oba velké summity Evropské rady byly pořádány v předsednické zemi.

Poslední španělské předsednictví vyšlo na první pololetí roku 2002. Bylo významně ovlivněno novou mezinárodněpolitickou realitou po teroristických útocích z 11. září 2001 ve Spojených státech a následnou invazí do Afghánistánu. Španělská konzervativní vláda si v programu předsednictví určila 6 základních priorit, které částečně přebírala ze své vlastní zkušenosti, kterou chtěla realizovat i v rámci Společenství (ekonomické úspěchy v tvorbě nových pracovních míst, vyrovnaný rozpočet, růst HDP nebo boj proti terorismu) a částečně reagovala na aktuální potřeby a stav Unie (potřeba institucionálních reforem před očekávaným rozšířením) či mezinárodního dění. Hlavními tématy bylo bezproblémové uvedení společné měny a následné stažení národních měn, zásadní modernizace a liberalizace ekonomiky a systémů sociálního zabezpečení, boj proti terorismu převést z národní agendy na úroveň EU, dát nový impuls SZBP – za prioritní byla určena pevná transatlantická vazba a také tradiční oblasti zájmu španělské zahraniční politiky Latinská Amerika a Středomoří –

⁴⁰ Sánchez Mateos, Elvira: Camino viejo y sendero nuevo: ¿España, hacia una política exterior global?, Anuario Internacional CIDOB 2000 edición 2001.

zvláštní pozornost si vyžadovala situace na Blízkém východě. Další z priorit bylo očekávané rozšíření EU o země střední a východní Evropy. Jednalo se zejména o vyřešení ožehavých témat rozpočtu, zemědělských dotací a dotací regionálního rozvoje. Rovněž byl s napětím očekáván výsledek druhého referenda o Smlouvě z Nice v Irsku bez níž by bylo rozšíření jen těžko proveditelné. Poslední prioritou bylo rozvíjení diskuse o budoucnosti EU, které začal postupně dominovat nově ustavený konvent, v němž zasedli i zástupci kandidátských zemí. Na zasedání v Barceloně byl zopakován závazek z Lisabonu vytvořit 20 milionů nových pracovních míst do roku 2010, dále bylo konstatována nutnost zvýšit hranici odchodu do důchodu, alespoň o pět let současného průměru v EU (58 let) rovněž do roku 2010. Bylo rozhodnuto o úplném začlenění žen do pracovního trhu a odsouzeno násilí páchané na ženách. Rada ministrů dopravy měla připravit podklady k realizaci společného podniku projektu Galileo tak, aby EU do roku 2008 disponovala vlastním satelitním navigačním systémem, čímž by se EU stala nezávislá na jediném dosud fungujícím systému vlastněném Spojenými státy. Neplánovaným tématem číslo jedna na setkání Evropské rady v Seville se stala pod vlivem úspěchů nacionalistů ve volbách v několika členských státech otázka imigrace a azylová politika. Politici v Seville položili první kameny společné imigrační a azylové politiky, jejímž nejvýraznějším výstupem byla shoda na možnosti návratu nelegálních přistěhovalců zpátky do vlasti. EU se zavázala k podepsání Kjótského protokolu a zvýšení rozvojové pomoci na úroveň 0,7 %, což znamená podstatné zvýšení rozvojové pomoci. Už v současnosti je však EU největším donátorem.

Kontext španělského předsednictví

Agenda španělského předsednictví byla ovlivněna jak mezinárodním děním, tak i vnitřní situací řady členských států a samozřejmě aktuálními otázkami EU. Mezinárodní společenství se muselo zorientovat a analyzovat novou bezpečnostní situaci danou teroristickým útokem ve Spojených státech ze září předchozího roku a následnou spojeneckou invazí do Afghánistánu. Vážnost situace dokládá, že byl poprvé v historii aktivován článek 5 Smlouvy o Severoatlantické alianci. Kritický obraz mezinárodní situace doplňovala krize na Blízkém východě. Izraelská armáda pod tlakem stupňujících se teroristických útoků v rámci intifády vstoupila na území kontrolovaná palestinskou samosprávou a držela v obklíčeném městě Ramalláh prezidenta palestinské autonomie Jásira Arafata, s tím že pokud město opustí, nebude do něj vpuštěn zpět. Vztahy EU s Izraelem byly komplikovány výroky izraelského premiéra Šarona, který řekl, že z finanční pomoci EU Palestincům žijí teroristické organizace

a izraelská armáda ničila infrastrukturu vystavěnou na palestinských územích právě z prostředků z EU. Ve vyhrocené situaci navíc izraelská vláda odmítla setkání předsedy EU Aznara, předsedy Rady ministrů Piquého a Vysokého představitele pro SZBP Solany s Arafatem v obklíčeném Ramalláhu. Setkání bylo nakonec umožněno po rozhovorech s izraelským ministrem zahraničí Perézem na konferenci ve Valencii. S Arafatem se tehdy sešli J. Solana a tehdejší zvláštní vyslanec EU na Blízkém východě – současný ministr zahraničí - Miguel Ángel Moratinos. Komplikovaná situace na Blízkém východě dokonce ohrozila konání konference středomořských států ve Valencii, když se uvažovalo o jejím zrušení. EU tlačila na židovský stát tím, že některé její státy přijali Palestince podezřelé z vraždy izraelského ministra turismu Rehavama Zeeviho a odmítali je vydat do Izraele⁴¹.

Rok 2002 byl pro řadu evropských zemí rokem volebním a veřejnou debatu v těchto zemích ovládala předvolební kampaň. Volby čekaly Francii (parlamentní i prezidentské), Nizozemí, Portugalsko, Irsko, Švédsko a Německo. V rámci EU se diskutovala institucionální reforma, v únoru byl ustaven Konvent, čekalo se na výsledek druhého referenda o smlouvě z Nice v Irsku a kulminovala přístupová jednání s kandidátskými zeměmi z východní a střední Evropy.

Kromě vrcholných setkání Evropské rady v Barceloně (15. a 16. března) a v Seville (21. a 22. června) byl naplánován II. vrcholný kongres EU – Latinská Amerika/Karibik (Madrid 17. a 18. května) a II. setkání na vrcholné úrovni středomořských států ve Valencii (22. – 23. dubna). Španělští politici a diplomaté reprezentovali EU na řadě mezinárodních fór a konferencí: Světové shromáždění pojednávající o stárnutí populace (Madrid 8. – 12. dubna), Summit o financování rozvoje v mexickém Monterrey (21. - 22. března) a premiér Aznar se účastnil setkání G8 v kanadském městečku Kananaskis (26. a 27. června).

Program a priority španělského předsednictví

Ve Španělsku panuje mezi oběma hlavními politickými stranami v tzv. evropských otázkách dlouhotrvající konsensus. Španělsko je jednou z nejeurooptimističtějších členských zemí, což dokazuje i fakt, že má implementováno 100% unijní legislativy. Proto nepřekvapí zvolené motto a zároveň název programu „Více Evropy“, které právě poukazuje na velký modernizační - sociální i ekonomický – vzestup Španělska po vstupu do ES. Španělé tento fakt otevřeně připouštějí a jsou přesvědčení o prospěšnosti co nejtěsnější integrace a

⁴¹ Ortega, Andrés: A mitad de la presidencia española, Política Exterior, 87. Mayo/Junio 2002, s.44 – 45.

spolupráce. V programu dokonce píší, že „Pro Španělsko je předsednictví EU projektem evropským a současně národním“.⁴² Za druhé má motto vyjadřovat vůli dosáhnout pro EU takový vliv a postavení v mezinárodním společenství, které mu náleží⁴³.

Za program předsednictví EU je zodpovědná vláda předsednického státu. Při přípravě programu musí sladit mnoho faktorů, zájmů a potřeb. Vláda předsednické země musí respektovat kontinuitu a brát v úvahu agendu danou předchozím předsednictvím a zároveň pamatovat na to, že v dalším pololetí převezme vedení jiný členský stát. Sestavování programu je samozřejmě do určité míry ovlivněno ideologickým zabarvením vlády předsednického státu a v neposlední řadě se předsednická země snaží do agendy vtěsnat vlastní národní zájmy. Mezi programové priority se tak dostaly tehdejší potřeby EU jako zavedení společné měny, završení přístupových jednání s kandidátskými státy a zahájení diskuse o institucionálních a rozpočtových reformách na Konventu, který se měl poprvé sejít v únoru během španělského předsednictví. Z témat, která upřednostňovala konzervativní vláda premiéra Aznara, byl kladen velký důraz na oživení Lisabonské strategie, nastartování ekonomických a sociálních reforem, liberalizaci a deregulaci vnitřního trhu EU, boj proti terorismu a nelegální migraci. V programu se jednoznačně postavila za uchování silné transatlantické vazby a podnícení spolupráce na úrovni EU s tradičními zájmovými oblastmi španělské diplomacie - s Latinskou Amerikou a Středomořím.

Zasedání Evropské rady v Barceloně a Seville

Ve dnech 15. a 16. března zasedla v Barceloně k jednáním Evropská Rada, kterou doplnil nově zvolený předseda Evropského parlamentu Pat Cox. Předsedové vlád a francouzský prezident se věnovali zejména otázkám sociálním, ekonomickým a životního prostředí. Ageda jednání na zasedání se nesla zejména ve znamení hodnocení a definování nových procesů vedoucích k naplnění Lisabonské strategie. Co se týká této tehdy dva roky staré strategie, Evropská rada konstatovala, že bylo dosaženo určitých významných úspěchů, nicméně v některých oblastech se postupuje příliš pomalu.⁴⁴ Jednání se vedle sociálních a ekonomických otázek rovněž soustředila na vzdělání a dopravu. Zahraničně politickým tématům dominovala situace na Blízkém východě. Význam, který EU přikládá této oblasti, dokumentovala zvláštní zpráva o situaci na Blízkém východě, která byla na setkání

⁴² Program španělského předsednictví: *Más Europa. Programa de la Presidencia Española de la Unión Europea.*, s. 6.

⁴³ *Ibid.*, s. 5.

⁴⁴ Závěrečný dokument z jednání Evropské rady v Barceloně, s. 2.

v Barceloně přijata. V Seville se diskutovalo o neméně kontroverzních témata budoucnosti a rozšíření EU a nečekaně o imigrační a azylové politice. Obě setkání byla doprovázena masivními demonstracemi, jejichž mottem bylo „Ne Evropě kapitálu a války“. Poněkud paradoxně působila bezpečnostní opatření, kdy během jednání lídrů integrované Evropy byl dočasně suspendován Schengenský systém a obnoveny kontroly na hranicích⁴⁵. Jak už to u podobných summitů bývá, výsledkem jednání byly dokumenty plné obecných prohlášení a deklarácí, proto zde nebudu rozebírat všechny detaily, ale zmíním pouze konkrétní výstupy.

Boj proti terorismu, nelegální migraci a azylová politika

Výslednicí španělské zkušenosti a nové mezinárodní situace po teroristických útocích z 11. září 2001 byl akcent na stanovení efektivního společného boje proti terorismu. Španělské předsednictví se v této otázce odvolávalo na Deklaraci hlav států a vlád přijaté krátce po útocích z 11. září, na závěry mimořádného zasedání Evropské rady z prosince 2001, kde byl přijat *Plán proti terorismu* a zejména pak na dohody dosažené za předchozího belgického předsednictví, které měly být dále rozvíjeny: Rámcová rozhodnutí o boji proti terorismu, o konfiskaci majetku, o tzv. eurozatykači, vzájemném uznávání soudních rozhodnutí a další rozvoj Eurojustu. Dále bylo zapotřebí pokračovat v práci na seznamu teroristických organizací, na společných policejních oddílech a maximálně posílit Europol. Španělsko označilo EU za rozhodujícího aktéra v boji proti mezinárodnímu terorismu a navrhlo, aby se vztahy s třetími zeměmi hodnotily rovněž podle toho, jak jsou ochotny přispět k tomuto boji. Samozřejmostí by měla být co nejužší spolupráce se Spojenými státy. Mezi priority EU by mělo patřit zřízení úřadu Evropského prokurátora s vlastní sítí poboček po celé Unii⁴⁶.

V závěrečném dokumentu ze summitu v Seville se konstatuje, že boj proti terorismu je obsažen ve všech politikách EU a je součástí SZBP, řada klíčových opatření byla již definována na zasedáních Evropské rady ve finském Tampere (1999) a posléze krátce po 11. září v belgickém Laekenu (2001). To však neznamená, že by se za španělského předsednictví nic na tomto poli neudálo. Bylo rozhodnuto o zavedení nového systému vydávání osob v EU tzv. eurozatykače a byla posílena vzájemná policejní spolupráce.

⁴⁵ Ortega, Andrés: A mitad de la presidencia española, *Política Exterior*, 87. Mayo/Junio 2002, s. 46.

⁴⁶ Program španělského předsednictví: Más Europa. Programa de la Presidencia Española de la Unión Europea., s. 8.

Imigrace. Téma imigrace a azylové politiky nespadlo z čistého nebe. Španělské předsednictví toto téma zvedlo v reakci na volební úspěchy Kandidátky Pima Fortuyna v Nizozemí, Le Pena v prezidentských volbách ve Francii, Jorga Haidera v Rakousku či Umberta Bossiho nebo Giafranka Finiho v Itálii. Otázku kontroly imigrace a její omezení opakovaně nastolil i Tony Blair a Silvio Berlusconi. V Seville se poprvé načrtly obrysy budoucí společné imigrační politiky, která do té doby zcela výlučně spadala do gesce jednotlivých vlád a například Velká Británie, Itálie či Dánsko nečekaly na společná stanoviska a s předstihem upravovaly vlastní imigrační a azylovou politiku. Španělská vláda k tomu přistoupila také ještě před summitem, kdy však už bylo zřejmé, s jakými výsledky jednání skončí. Asi nejvýznamnějšími výstupy z jednání byla dohoda, že se budou moci vracet nelegální přistěhovalci zpátky do vlasti původu, zřídí se pohraniční policie a v budoucnu se vlády členských států dohodnou na společných pravidlech pro udělování azylu. Aznar společně s Blairem dokonce psal tehdejšímu generálnímu tajemníku NATO Georgesovi Robertsonovi, aby se NATO zabývalo ochranou vnějších hranic. Španělé se silným zastáním Blaira a Berlusconiho navrhovali omezení zahraniční pomoci těm zemím, které by nespolupracovaly v boji proti sítím převaděčů a nelegální migraci. S návrhem nesouhlasila především Francie a Švédsko, nicméně když bylo toto opatření označeno za poslední možný prostředek, byl i tento návrh jednomyslně přijat.

Zavedení eura

Počátek předsednictví 1. ledna se shodoval s velkou historickou událostí - datem uvedení společné měny ve 12 členských státech. Hlavním úkolem předsednictví bylo zkoordinovat bezproblémové zavedení eura a rovněž plynulé stažení národních měn plánované na březen. O přesném datu uvedení eura se, trochu symbolicky, rozhodlo právě před sedmi lety v Madridu. Zavedením společné měny se EU stala jednou z nejdůležitějších světových obchodních mocností. Největší obavy a zároveň pozornost se soustředila na možnost padělání a proto byla zřízena informační střediska po celé EU. Jako další povinnost si Španělé zvolili prezentaci eura na mezinárodní scéně, finančních a ekonomických konferencích a posílení úlohy tzv. eurokupiny, členských států eurozóny.

..

Oživení Lisabonské strategie - ekonomické a sociální reformy

Ambiciózní plány si španělská vláda vytyčila na ekonomickém poli. Hlavní prioritou bylo oživit kompromisy dohodnuté před dvěma lety v Lisabonu. Tehdy se představitelé EU dohodli, že se EU během první dekády nového tisíciletí promění v nejdynamičtější rozvíjející se region světa. Ekonomický růst však nebyl jediným cílem. Lídři EU se rozhodli, že do roku 2010 bude vytvořeno na 20 milionů nových pracovních míst a bude dosaženo plné zaměstnanosti. Těchto ambiciózních cílů má být dosaženo liberalizací ekonomiky, modernizací systémů sociálního zabezpečení, zvýšením investic do vzdělání, výzkumu a rozvoje. V budoucnosti má ekonomika v EU stát na znalostech a internetu. Nicméně další dva roky nebylo o tzv. Lisabonské strategii téměř slyšet.

V EU se těžko kdo jiný mohl ujmout oživení ambiciózního ekonomického plánu. Francie, Německo a Itálie žádaly o výjimky z Paktu stability a růstu, zatímco Aznarovy vlády dosáhly na poli ekonomickém nezpochybnitelných výsledků. Podařilo se jim vytvořit na 30 milionů nových pracovních míst a tak snížit zhruba dvacetiprocentní nezaměstnanost o devět procent. Hospodařily s vyrovnaným rozpočtem a španělská ekonomika stabilně rostla každý rok zhruba o tři procenta.

Španělé konstatovali, že je nutné přikročit k opravdovému vytvoření společného vnitřního trhu se vším, co to obnáší. Idea společného vnitřního trhu byla deklarována již před patnácti lety v Jednotném evropském aktu, nicméně ani dnes není realitou. K naplnění Lisabonské strategie zvolilo španělské předsednictví pět oblastí.

Doprava. EU má usilovat o maximální rozvoj transevropských dopravních sítí napříč celým územím, s rozhodností rozvíjet společné přeshraniční komunikace, maximálně propojené a dostupné bez omezení a regulací. To vše samozřejmě ve znamení udržitelného rozvoje a ohleduplnosti k životnímu prostředí. Jednou z priorit by mělo být vytvoření společného leteckého prostoru EU. Španělské předsednictví se v programu zavázalo předložit akční plán projektu „e-Evropa“ pro roky 2002 – 2005, jehož hlavním cílem je vytvoření informační společnosti nejen v členských státech, ale i v rámci EU.

Společný trh s energiemi. Vytvoření společného trhu s energiemi bylo nejen pro španělské předsednictví nezbytně nutné ke zvýšení konkurenceschopnosti evropského průmyslu. Návrhy španělského předsednictví podporovali především Velká Británie a Itálie, jejichž periferní geografická pozice způsobuje, že jejich distribuční soustavy jsou oproti zbytku Evropy izolované a nedostatečně propojené (Španělsko dováželo v té době pouze 3%

spotřebované elektrické energie⁴⁷. Pro občany by liberalizace trhu s energiemi znamenala lepší služby za nižší cenu. Za hlavní cíl si určilo co nejrychlejší uvolnění především trhu s elektřinou a plynem pro velkoodběratele.

Jednotný finanční trh. Potřeba vytvoření efektivního finančního trhu se stala ještě více aktuální po zavedení eura. Jednotný finanční trh by měl umožnit vyšší efektivitu, snížit náklady, cenu kapitálu a zlepšit podmínky pro investování a ekonomický růst v Evropě. Španělé se zavázali přispět k naplnění termínů dohodnutých ve Stockholmu v integraci trhů s cennými papíry a integrovaného trhu s rizikovým kapitálem, který by umožnil jednodušší investování a stimuloval by operace s rizikovým kapitálem. Dále je nutné společně s dalšími institucemi EU připravit legislativu umožňující správně fungování jednotného finančního trhu⁴⁸.

Plná zaměstnanost. V Lisabonské strategii se členské státy zavázaly k dosažení plné zaměstnanosti a vytvoření 20 milionů nových pracovních míst do roku 2010. Za dva roky od summitu v Lisabonu byly vytvořeny pouze 2 milióny. Španělé se chtěli zaměřit především na podporu mobility pracovních sil a posílení spolupráce mezi sítěmi pracovních úřadů jednotlivých členských států. Nezbytným prostředkem k cíli má být modernizace systémů sociálního zabezpečení, které musejí reagovat na stárnutí evropské populace. Jedním z konkrétních cílů má být prodloužení doby odchodu do důchodu. Španělská strategie se však nekladla důraz na pouhou tvorbu pracovních míst, ale i na jejich kvalitu. Proto konstatovala nutnost posilování rovných příležitostí pro muže a ženy a mezigenerační solidaritu charakterizovanou zvýšenou pozorností a péčí pro starší a důchodce.

Vzdělání. Kvalitní vzdělání je jedním ze způsobů jak dosáhnout toho, aby se Evropa stala do roku 2010 nejdynamičtější se rozvíjející oblastí světa. Španělé v programu kladli důraz na prostupnost v rámci všech stupňů vzdělání, zlepšení kvalifikace učitelů, podněcování ke studiu druhého a třetího komunitárního jazyka, zavedení transparentního hodnocení kvality vzdělání.

⁴⁷ Powell, Charles: Un balance de la Presidencia española de la Unión Europea de 2002, Revista de estudios políticos (Nueva Época), 119 Enero/Marzo, 2003, s. 547.

⁴⁸ Program španělského předsednictví: Más Europa. Programa de la Presidencia Española de la Unión Europea., s. 12.

Závěrečná stanoviska k evropské ekonomické a sociální spolupráci

Evropská rada konstatovala, že evropská ekonomická spolupráce je možná pouze za předpokladu stabilních veřejných rozpočtů a respektování pravidel plynoucích z Paktu stability a růstu. Členské státy mají usilovat o to, aby do konce roku 2004 dosáhly stavu vyrovnaných nebo dokonce přebytkových rozpočtů. Prohlubování schodků státních rozpočtů je možné pouze v době nepříznivé ekonomické situace a nesmějí přesáhnout 3% HDP. Naopak ekonomická konjunktura má být využita k splácení dluhů. Evropská rada vyzvala Radu EU, aby do své agendy zahrnula analýzu dlouhodobé udržitelnosti veřejných rozpočtů s ohledem na stárnutí evropské populace.

Udržitelný rozvoj. Nepřehlédnutelnou kapitolou na jednání v Barceloně bylo téma udržitelného rozvoje, které dle novináře a profesora Mezinárodní ekonomické organizace G. Matíase bylo na jednání „protlačeno“ především zásluhou španělského předsednictví.⁴⁹ Spojení „udržitelný rozvoj“ se v závěrečném dokumentu objevuje hned 103 krát. Španělé se tak navázali na zasedání Evropské rady v Göttemburgu z června 2001. Na tomto zasedání byla definována nová strategie, která zahrnuje do politiky vnitřního trhu otázky ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje. Strategie spočívá na tezi, že stimulace ekonomického růstu má respektovat životní prostředí. Tato strategie se má projevit jako klíčová příležitost v podpoře technologických inovací, tvorbě nových pracovních míst a průmyslové konkurenceschopnosti. Tím, že Španělé navázali na ujednání z Göttemburgu, se strategie udržitelného rozvoje zařadila mezi klíčové oblasti politik EU dohodnutých před dvěma lety v Lisabonu.

Evropská rada konstatovala, že současný růst nemůže být realizován na úkor budoucích generací, proto je nutné, aby byla dopřávána stejná pozornost jak ekonomickým a sociálním aspektům, tak i těm životního prostředí. Evropská rada přivítala rozhodnutí o společné ratifikaci Kjótského protokolu všech členských států. Rada si předsevzala, že by protokol měl být ratifikován nejpozději do června 2002, tedy před zahájením Světového summitu o udržitelném rozvoji v Johannesburgu.

⁴⁹ Gustavo Matías: La presidencia española de la UE impulsa el desarrollo sostenible.

Konkurenceschopnost, vnitřní trh

Evropská rada potvrdila dosavadní směřování v rozvoji společného trhu a konstatovala, že správně fungující společný trh je a bude zárukou růstu a zvyšování zaměstnanosti. Zároveň se přihlásila a vyzvala členské státy, aby urychlily aplikaci opatření plynoucích z Evropské charty o malých a středních podnicích. Vyslovila se pro maximální usnadnění zakládání nových podniků s plným využitím a pomocí informačních technologií a zejména internetu. Malé a střední podniky by se měly těšit minimálnímu administrativnímu a byrokratickému zatížení, jak na komunitární tak na národní úrovni. Evropská rada znovu apelovala na vlády, aby snížily státní dotace a tyto finance spíše investovaly do podpory naplňování společných zájmů, ekonomické a sociální soudržnosti či slabá místa společného trhu. Menší a lépe orientovaná státní pomoc je podle Rady klíčovým prvkem efektivity. V oblasti společného trhu Rada vyzvala Komisi, aby co nejdříve dosáhla konsensu v legislativních opatřeních o uzavření pracovního poměru tak, aby příslušná směrnice byla přijata do konce roku 2002. Komise má udělat vše proto, aby byly odstraněny poslední technické překážky deformující společný trh. Komise by rovněž měla co nejdříve předložit další zprávu o uvolnění trhu služeb.

Jedním ze zlomových rozhodnutí z Barcelony bylo **uvolnit trh s energiemi** - elektřinou a plynem - pro velkoodběratele (odebírají 60% celkové spotřeby)⁵⁰ a to již od roku 2004. Původní návrh španělské vlády a Komise předpokládal úplné uvolnění trhu s elektřinou, tedy i pro domácnosti, od roku 2003 a s plynem od roku 2004. Francie však nebyla připravena vystavit plné konkurenci státní energetický gigant EDF⁵¹ a proto prosadila oddálení liberalizace pro domácnosti s poukazem na to, že elektřina není pouze produkt, který se má prodávat za co nejnižší cenu, ale veřejná služba, u které má být zachována určitá kvalita. Uvolnění trhu s energiemi bylo dalším krokem k naplnění a posílení myšlenky realizace jednotného vnitřního trhu a pro premiéra Aznara důkaz, že Lisabonský proces a ekonomické reformy nezvratné. Nicméně závazku ze Stockholmu - implementovat do národní legislativy 98,5% komunitární legislativy týkající se vnitřního trhu – dostálo pouze 7 států. A tak byl stanoven nový závazek implementovat 100% do jarního zasedání Rady v roce 2003.

S uvolněním trhu s energiemi souvisí další nezbytné kroky, které je zapotřebí přijmout, aby se trh rozvíjel a naplnil očekávání do něj vkládaná. Proto bylo zapotřebí, aby Rada EU a EP přijal legislativní úpravy, které měly zajistit svobodnou volbu dodavatele, volný přístup

⁵⁰ Závěry jednání Evropské rady v Barceloně 15. a 16. března, s. 14.

⁵¹ Sahaguna, Felipe: La „Malaise“ de Europa, komentář pro deník El Mundo, 13. 3. 2002., www.elmundo.es.

k sítím jak pro spotřebitele, tak výrobce, což mají zaručit veřejné a transparentní sazebníky. Má dojít k oddělení přepravy a distribuce od výroby a zásobování a každý stát má zajistit efektivní kontrolu podmínek stanovování cen.

Evropská rada dále záukolovala Radu EU, aby co nejdříve (ještě v roce 2002) došla k dohodě ohledně transparentních, nediskriminačních poplatků za přeshraniční přepravu elektřiny. Členské státy měly do roku 2005 zajistit propojenost alespoň pro 10% své celkové produkce. Napojení měly financovat zainteresované firmy, nikoli veřejné rozpočty.

Sociální agenda

Evropská rada v sociální oblasti znovu připomněla pilíře evropského sociálního modelu – vysoká sociální ochrana, kvalitní vzdělání a sociální dialog. Plná zaměstnanost – cíl stanovený Lisabonskou strategií – je hlavním záměrem ekonomické a sociální politiky, která je založena na tvorbě více a lepších pracovních míst. Protože práce je nejjistější pojistkou proti sociálnímu vyloučení.

V očekávání nutných změn a restrukturalizací apelovala na zaměstnance a jejich zájmové skupiny, aby se zúčastnili debat ohledně změn, které se jich dotknou a aktivně se zapojí do hledání nejpříjemnějších řešení. Rada EU by se měla zaměřit na zkvalitnění pracovního prostředí zejména v oblasti zdraví a bezpečnosti. Evropská rada dále zacílila na bezpečnost kamionové dopravy, boj proti chudobě s výzvou, aby členské státy do roku 2010 výrazně snížily počet lidí, kterým hrozil pád do bída a sociální vyloučení. EU by se rovněž měla zaměřit na reformu penzijních systémů tak, aby byla zajištěna udržitelnost veřejných financí a zároveň neztratily svou sociální dimenzi.

V Barceloně byl potvrzen závazek vytvořit 20 milionů nových pracovních míst do roku 2010. Politici se dále usnesli, že má být zvýšena atraktivita pracovního místa na úkor přijímání dávek v nezaměstnanosti. **Mobilita pracovních sil.** Zavázali se maximálně podporovat mobilitu pracovních sil v rámci EU (v souladu s Akčním plánem z Nice) vzájemným uznáváním kvalifikací. K vyšší mobilitě má pomoci i zavedení evropské zdravotní karty pro každého občana, která mu zajistí dostupnou zdravotní péči kdekoli na území EU. Do konce roku 2003 měla na internetu vzniknout informační stránka o mobilitě na pracovním trhu celé EU. **Ženy.** Do pracovního trhu mají být s konečnou platností plně zařazeny ženy, kterým má být maximálně usnadněno skloubit pracovní kariéru s péčí o děti. Do roku 2010 má být pro tento účel vytvořena taková síť jeslí a mateřských škol, která bude

schopna pokrýt péči 90 % dětí od 3 let a 33% dětí do tří let⁵². EU bude pokračovat v posilování opatření v prosazování rovnosti pohlaví. Zároveň bylo přijato usnesení, které odmítá násilí na ženách. **Penzisté.** Španělé v reakci na prodlužování délky života a stárnutí populace kontinentu navrhli, aby se odchod do důchodu postupně prodloužil z aktuálních 58 let na 65 do roku 2010. Závěrečný dokument z Barcelony uvádí prodloužení průměrného věku odchodu do důchodu pouze o pět let. Evropská rada v této souvislosti konstatovala nutnost omezit opatření, která podněcují k předčasnému odchodu do důchodu, a to jak na státní úrovni, tak i v soukromém sektoru.

Doprava a telekomunikace. Evropská rada požádala Radu ministrů dopravy, aby přijala potřebná rozhodnutí k nastartování společného podniku k projektu GALILEO, který by měl uvést v realitu samostatný evropský satelitní navigační systém. Rada EU měla vyřešit otázky financování programu a ve spolupráci s Evropskou vesmírnou agendou založit společný podnik. Systém by měl být spuštěn v roce 2008⁵³. V současné době Evropané používají americký GPS (Global Positioning System). Evropská rada se dále například zavázala k podpoře mobilních sítí třetí generace či digitálních televizí, tedy technologií, které umožní širokému spektru uživatelů přístup k interaktivním službám. Právě na zasedání v Barceloně Rada požádala Komisi, aby připravila Akční plán e-Europa 2005, který mimo jiné zahrne priority jako bezpečnost sítí a informací, elektronická administrativa, výuka prostřednictvím elektronických služeb, elektronický obchod nebo zdravotní péče poskytovaná přes elektronická média. Rada vyzvala k vytvoření společného leteckého prostoru do roce 2004 nebo dosáhnout do roku 2003 poměru 1 počítač s připojením na internet na 15 žáků.

Vzdělání. Rada ocenila dohodu týkající se tzv. Programu práce pro rok 2010, jež je inspirován třemi základními principy: 1. Zlepšení vzdělávacích systémů, 2. Všeobecné usnadnění vstupu do systému, 3. Otevření se světovým vlivům. Rada dále poukázala na problém uznávání diplomů a kvalifikací. Je zapotřebí zavést transparentní hodnotící systém a podporovat úzkou spolupráci, kterou navázaly university Sorbona – Bologna – Praha. Politici se dohodli, že výdaje na vzdělání by měly do roku 2003 vzrůst na 3 % HDP, že by se měla podporovat výuka druhého a třetího komunitárního jazyka nebo že absolventi středních škol by se měli pyšnit certifikátem potvrzujícím vzdělání z informatiky a internetu.

⁵² Závěry jednání Evropské rady v Barceloně 15. a 16. března, s. 12.

⁵³ Ortega, Andrés: A mitad de la presidencia española, *Política Exterior*, 87. Mayo/Junio 2002, s. 48.

Rozšíření Evropské unie

Španělské předsednictví i navzdory původním obavám, že nebudou vzhledem ke svým dřívějším výhradám a tvrdým postojům, schopni nezávisle moderovat diskuse o rozšíření, stanovili poměrně ambiciózní cíl dovést jednání do takového stadia, aby mohla být uzavřena do konce roku, jak předpokládalo usnesení Rady z Göteborgu. Premiér Aznar se snažil rozptýlit nepříjemný obraz, který Španělsko mělo v některých přístupujících státech a pozval poprvé v historii EU zástupce kandidátských států na zasedání Evropské rady. Nicméně v té době ukončení přístupových jednání bránila složitá jednání *patnáctky* týkající se zemědělských dotací, dotací regionálního rozvoje a budoucí rozpočtový výhled, který již počítal, respektive nepočítal, s náklady na rozšíření. Ještě před zasedáním Evropské rady bylo zřejmé, že tyto otázky nebudou rozřešeny před zářijovými parlamentními volbami v Německu, kde si v rámci tvrdé předvolební kampaně, žádný politik nedovolil zastávat jiné stanovisko než, že je třeba zásadně zreformovat rozpočtové priority EU, SZP a zachovat stávající výši rozpočtových výdajů i přes rozšíření o deset nových států. Přesto se španělskému předsednictví podařilo v Seville formulovat důležité zásady. Do listopadu mělo být rozhodnuto o přímých zemědělských dotacích novým členským státům, rozhodnutí o přistoupení nemělo být vázáno na reformy rozpočtu nebo SZP, po přechodném období by měl být zrušen dvojitý systém výplat přímých plateb v rámci SZP, byl potvrzen záměr ukončit vstupní rozhovory s deseti kandidátskými státy do konce roku a počítalo se, že tyto státy vstoupí k datu voleb do EP v roce 2004.

Společná zahraniční a bezpečnostní politika

Proto není náhodou, že se II. vrcholná schůzka EU – Latinská Amerika a Karibik⁵⁴ konala v za účasti 48 států v Madridu (17. – 18. května). Jediný, kdo chyběl, byl kubánský diktátor Castro. Akce podobného rázu jsou velmi důležité: EU je druhým největším obchodním partnerem Latinské Ameriky a prvním regionálního uskupení Mercosur, zároveň je největším investorem na jihoamerickém kontinentu. Od roku 2000 má EU uzavřenu dohodu o volném obchodu s Mexikem a na summitu byla stejná dohoda uzavřena s Chile. Na summitu byla upevněna biregionální spolupráce a nad rámec ekonomických ujednání šla dohoda o vytvoření společného prostoru vysokoškolského vzdělání. Politici však setkání nevyužili k řešení ekonomické krize v Argentině a nebezpečně se vyvíjející se situace ve

⁵⁴ První setkání se konalo v roce 1999 v Rio de Janeiru.

Venezuele po příchodu k moci Castrova obdivovatele Huga Cháveze. Otazník se však přes několikrát odsouzení terorismu vznášel nad několik let upomínané vydání teroristů ETA z Venezuely do Španělska nebo zařazení Ozbrojených revolučních sil Kolumbie (FARC) na listinu teroristických organizací EU, což pro změnu blokovalo Švédsko⁵⁵.

Pro španělské předsednictví bylo důležité maximálně koordinovat společná stanoviska členských států EU, aby promlouvaly do mezinárodního dění jedním hlasem a podporovaly tak důvěryhodnost a váhu EU ve světě. V této kapitole si Španělé dále stanovili rozvoj SZBP, bez níž by se nedalo mluvit o vlastní identitě. V této otázce byly vytyčeny následující priority: Rozvoj vojenských kapacit, ustavit pravidla spolupráce a konzultace mezi EU a NATO, navrhnout a nacvičit postupy v době krizí. V reakci na události z 11. září bylo nutné prohloubit spolupráci mezi národními zpravodajskými službami a dle španělského návrhu měl být boj proti terorismu začleněn jako jeden z hlavních cílů SZBP.

Na dalších stránkách programu specifikovali své priority vůči významným partnerům EU (USA, Rusko, OSN) nebo se vyjadřovali k situacím v krizových oblastech (Afghánistán, Balkán, Blízký východ) či pro španělskou zahraniční politiku významným regionům (Středomoří a Latinská Amerika). Spojené státy byly označeny za hlavního politického spojence v řadě otázek (např. boj proti terorismu a chudobě, ochrana životního prostředí atd.). Jak už bylo řečeno, Španělsko věnuje zvláštní pozornost Středomoří – chce navázat na sbližování v rámci regionu započatém před 6 lety v Barceloně (rozvoj regionální spolupráce v boji proti terorismu, obchodu, založit Rozvojovou banku pro Středomoří a přijmout regionální program ve věcech justice a vnitra). Vztahy s „nově objeveným“ Ruskem po atentátech na Spojené státy měl upevnit společný moskevský summit plánovaný na květen., kde se měla řešit situace Kaliningradu, obchod s energiemi a samozřejmě boj proti terorismu. Důležitost, kterou v programu Španělé přikládali Latinské Americe, dokazovala řada summitů EU a zemí a organizací regionu: Byla naplánovaná druhá vrcholná schůzka EU – Latinská Amerika/Karibik a speciální samostatné summity s Mercosurem, Andským společenstvím, Mexikem nebo Chile. Španělé si kladli za cíl završit jednání o přidružení s Chile a výrazně podnítit jednání o nadstandardních vztazích EU s Mercosurem.

Středomořský region. Blízký východ. Deklarace přijatá v Barceloně k situaci na Blízkém východě dosvědčuje, jak vážně EU vnímala poměry v tomto regionu. Řada proklamací z dokumentu přijatého v Barceloně byla obsažena v komuniké vydaném po schůzce Kofiho Annana, ministrů zahraničí Igora Ivanova a Colina Powella, J. Solany a

⁵⁵ Ortega, Andrés: Una Presidencia alterada. Política Exterior, čís. 88, Julio/Agosto 2002, s. 70

španělského předsednictví v Madridu. V dokumentu vyzývají obě strany k okamžitému zastavení násilí a upozorňuje, že cesta k míru a bezpečnosti vede pouze přes jednání. Požadovali stažení izraelské armády a na oplátku má Arafat napsat všechny síly k zastavení teroristických útoků a rozbití teroristických sítí. Je zopakován požadavek na vytvoření palestinského státu.

Konference středomořských států. Ve dnech 22. – 23. dubna se ve Valencii konala druhá konference středomořských států. Setkání se nezúčastnila pouze Sýrie a Libanon. První historické setkání spadá do roku 1995 a konalo se rovněž ve Španělsku, v Barceloně. Není náhodou, že se tyto konference scházejí ve Španělsku, které si už několik let buduje pozici přemostění mezi severním a jižním břehem ve Středomoří. Španělsko je vázáno k středomořskému regionu nejen geograficky, ale i politicky (imigrace), historicky (kolonie), bezpečnostně (boj proti obchodu s drogami, terorismu, ilegální imigraci) i ekonomicky (rybolov). Ve svém programu Španělé za svou prioritu označili založení Středomořské rozvojové banky, jakousi obdobu Evropské investiční banky (EIB). Těto mety se jim však dosáhnout nepodařilo. Závěrečný dokument z Barcelony hovoří pouze o speciálním programu v rámci EIB a v budoucnu počítá s otevřením vlastní pobočky v oblasti. I když bylo setkání ve Valencii vážně narušováno situací na Blízkém východě a zhoršujícími se vztahy Maroka a Španělska, lze zaznamenat určité výsledky shrnuté do Akčního plánu. Plán počítal se zřízením zóny volného obchodu ve Středomoří k r. 2010, parlamentního shromáždění, které by usnadnilo politický dialog, se zahájením nezbytného interkulturního dialogu a zřízení speciální nadace. Akční plán dále obsahuje výzvu k užší soudní a policejní spolupráci v oblastech jako imigrace, boj proti organizovanému zločinu a terorismu.

Spojené státy - Aznarův atlantismus

Spolupráce Španělska a Spojených států je ve Španělsku vnímána velkou částí společnosti, zejména voličů levice, značně kontroverzně. Je to dáno především historickými resentimenty, poněvadž spolupráci obou států zahájila smlouva o zřízení amerických základů na španělském území, kterou v roce 1953 podepsal tehdejší americký prezident Eisenhower a diktátor Franco. Studená válka a nedemokratický charakter španělského režimu omezily spolupráci na čistě vojenskou, nicméně i ta je vnímána jako reziduum někdejšího fašistického režimu. Premiér Aznar však tuto přecitlivělost španělské veřejnosti nebral příliš na vědomí a ke Spojeným státům vzhlížel již od nástupu do funkce. Od počátku své vládní odpovědnosti dával najevo, že atlantická vazba a orientace na Spojené státy bude patřit mezi priority jeho

zahraniční politiky. Pohlédneme – li na jeho politiku zpětně, zjistíme, že byla po dobu obou funkčních období konzistentní. Vždy vyvolávala pnutí ve španělské veřejnosti, časté střety s hlavní opoziční stranou PSOE a neshody s částí členských států EU. Atlantická vazba je ve Španělsku vnímaná přes bilaterální spolupráci přímo se Spojenými státy a nepřímo přes NATO. Základní motivace ke spolenectví byla bezpečnostní s důrazem na spojeneckou loajalitu a plnění závazků. Vedlejším důvodem, nikoli však méně podstatným, se zdá být naplnění ambice vlády PP a především jejího předsedy, stanout v první linii mezinárodního dění, což se dalo uskutečnit nejlépe a nejrychleji po boku jediné světové supervelmoci.

V konkrétní politice se Aznarův atlantismus projevoval následujícími rysy a postoji: Navázal velmi dobré vztahy s Clintonovou i následnou Bushovou administrativou, od prvního volebního období měl přes Tonyho Blaira velmi blízko k tradičnímu evropskému spojenci Spojených států Velké Británie a ve druhém období, poté, co se voliči ve volbách přiklonili k pravicovým stranám i k dalším tradičním atlantickým státům Portugalsku, Dánsku a nově i Berlusconiho Itálii, dojednal a prosadil vstup do vojenské struktury NATO, zdůrazňoval spojeneckou loajalitu, evropským kritikům politiky Spojených států vzkazoval, že by se Evropa měla více soustředit na formování a realizaci vlastní bezpečnostní politiky, než ztrácet čas kritikami toho, co dělají jiní, podporoval bezpečnostní a vojenské aktivity Spojených států a nepodmiňoval souhlas s nimi udělením mandátu ze strany Rady bezpečnosti OSN, v otázkách mezinárodních vojenských akcích měl zastával společně s Velkou Británií a dalšími odlišná stanoviska proti názorům ostatních Evropských partnerů, souhlasil s rozšířením španělských vojenských základen pro potřeby severoamerické armády, při každém zásahu nabídl logistickou podporu.

Představitelé PP zasazovali spolenectví do širšího mezinárodně politického kontextu. Věřili, že těžiště a centrum moci se přesouvá ze Středomoří a Atlantiku do Tichomoří, což způsobí úpadek vlivu Evropy a společně s ní i Španělska, které již tak muselo čelit nástrahám plynoucím z periferního postavení v rámci EU. Politici PP věřili, že jediné přimknutí se k jediné světové velmoci, Spojeným státům, může Španělsku zachovat vliv na světové dění a omezit nevýhody vyplývající z postavení určovaného dvojí periferností⁵⁶. Jasná orientace na Spojené státy, nejsilnější vojenskou mocnost světa, byla především bezpečnostní a měla být doplňkem evropské bezpečnostní a obranné politiky, která se však ještě nalézala v plenkách. Aznarova vláda navíc doufala, že ve strategickém spojení se Spojenými státy získá rozhodujícího spojence pro efektivní boj proti terorismu. Nelze rovněž opomenout, že

⁵⁶ Sahagún, Felipe: Política exterior y de seguridad de España en 2004. Anuario Internacional CIDOB 2004 edición 2005.

s rostoucí hispánskou komunitou ve Spojených státech měla španělská vláda zájem na rozšíření kulturních vztahů. Další významnou motivací, i když ne přímo vyslovenou, úzkého spojení se Spojenými státy, byla ambice vlády PP a jejího předsedy získat Španělsku náležitou pozici v mezinárodní komunitě a stát v první linii mezinárodní politiky. Tato tendence se ve vyjádřeních samotného premiéra objevila hned krátce po uvedení do funkce a to v době, kdy se Španělsko ještě potýkalo s vážnými ekonomickými problémy⁵⁷. Ambice „proměnit Španělsko v jednu z nejdůležitějších a nejlepších zemí na světě v 21. století“⁵⁸ byla posléze opakována nejen samotným předsedou PP, ale i dalšími funkcionáři a ministry⁵⁹. S příchodem nového tisíciletí se mohlo zdát, že se Španělsku a vládě PP mohlo zdát, že dosáhla všech předpokladů, aby byl ambiciózní záměr naplněn. Po výrazném vítězství v parlamentních volbách v roce 2000 získala vláda absolutní většinu v parlamentu a nemusela zdlouhavě dojednávat konsensus nejen nad prováděním zahraniční politiky. Španělsko bylo ve velmi dobré ekonomické kondici, raketově rostly zahraniční investice, na konferenci v Nice viceméně obhájilo silnou pozici v EU, bylo aktivním členem mezinárodních organizací – vstoupilo do vojenských struktur NATO, předsedalo výboru pro lidská práva OSN a v letech 2003 – 2004 působilo jako nestálý člen Rady bezpečnosti OSN. V prvním pololetí roku 2002 vedl premiér Aznar EU. V rámci předsednictví se účastnil zasedání skupiny G-8, předsedal velkým summitům EU – Latinská Amerika/Karibik a EU a vrcholnému setkání hlav středomořských států. Španělsko a jeho premiér měli všechny předpoklady, aby mohli výrazněji promluvit do mezinárodního dění a stanout skutečně v první linii. Vzhledem k tomu, že Aznar s předstihem oznámil odchod z politiky, nezbývalo příliš času. Když se po útocích z 11. září změnila mezinárodní situace a Bushova vláda vyhlásila boj proti teroru, španělský premiér stanul s rozhodností společně s Tonym Blairem a José Barosseem po boku amerického prezidenta, když z portugalských Azorských ostrovů oznamovali světu intervenci do Iráku.

⁵⁷ Aznar, José María: *Presente y futuro de España en el mundo*, Instituto de Cuestiones Internacionales y Política Exterior Ensayos, INCIPE n. 8, 1996, dostupné na www.incipec.org.

⁵⁸ „*El PP se ha fijado, como uno de sus objetivos más importantes, convertir a España en uno de los países más importantes y mejores del mundo en el siglo 21.*“ Citováno dle Sahagún, Felipe: *La política exterior española en 1999*, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000, s. 36. Nebo (...) „*el deseo de español de participar en el pleno ejercicio de sus responsabilidades, como corresponde a una de las grandes naciones europeas*“. Citováno dle Rodrigo, Fernando: *La política exterior española en 1997*, Anuario Internacional CIDOB 1997 edición 1998, s. 39.

⁵⁹ Piqué, Josep: *Nuevas fronteras de la política exterior de España.*, *Política Exterior*, 79. Enero/Febrero 2001, s. 57 – 70.

Clintonova administrativa

Španělský premiér měl zájem na navázání dobrých vztahů již s Clintonovou administrativou, k čemuž došlo během jeho oficiální návštěvy Spojených států na konci dubna 1997. Nový španělský premiér byl přijat ve Washingtonu velmi dobře. Bylo to dáno několika rozhodnutími v mezinárodních otázkách, která zaujala španělská vláda, například kritický postoj ke Kubě, zapojení do vojenské struktury NATO či modernizace španělských vojenských základen Rota (Cádiz)⁶⁰ a Morón (Sevilla), kterou žádala Clintonova administrativa. Obě základny jsou strategicky důležité pro případné akce ve východním Středomoří, Blízkém Východě a Perském zálivu. Oba politici se dohodli i na mechanismu pravidelných každoročních konzultací na úrovni ministrů zahraničních věcí. Navázané vztahy byly později zúročeny během jednání o zřízení velícího střediska NATO ve Španělsku, kde americká administrativa zřetelně podporovala španělskou aspiraci proti odmítavému stanovisku svého tradičního spojence Velké Británie⁶¹.

V polovině druhého funkčního období se Clintonova administrativa rozhodla pro vedení dvou válečných kampaní – bombardování Jugoslávie a Iráku. Ani jedna z válečných akcí neměla podporu španělské veřejnosti a ve druhém případě došlo k roztržce i s parlamentní opozicí. V případě bombardování Jugoslávie byla značně rozpolcená; 90% dotázaných vnímalo Miloševićův režim jako nebezpečný, ale pouze polovina souhlasila s leteckým bombardováním a drtivá většina rozhodně odmítala pozemní intervenci⁶². Aznarova vláda zaujala v obou konfliktech obdobné stanovisko. Přestože litovala, že ani jedna válečná akce neměla mandát Rady bezpečnosti OSN, poskytla politickou, diplomatickou a logistickou podporu. Vzhledem k tomu, že bombardování Jugoslávie bylo organizováno Severoatlantickou aliancí, do jejíž struktur se Španělsko čerstvě zapojilo, muselo vyslat do vojenských akcí své vojáky (1200) a letadla. Jelikož v čele NATO stál bývalý významný socialistický politik Javier Solana a kampaň byla odůvodňována jako humanitární, Aznarova vláda získala celkem snadno podporu hlavní opoziční síly PSOE. V případě bombardování Iráku nebyla situace tak jednoznačná. Aznarova vláda znovu poskytla plnou politickou,

⁶⁰ Plány počítaly se stavbou 16 hangárů pro velkokapacitní přepravní letouny Galaxy a rozšíření zásobáren paliv a doků. Viz. Gillespie, Richard: *Lidiando con ambición: la política exterior y de seguridad de España al inicio del nuevo milenio.*, Anuario Internacional CIDOB 2001, edición 2002, s.27.

⁶¹ Rodrigo, Fernando: *La política exterior española en 1997*, Anuario Internacional CIDOB 1997 edición 1998, s. 39.

⁶² *El Mundo*, 4.4. 1999, s. 6 – 7 citováno dle Sahagún, Felipe: *La política exterior española en 1999*, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000, s. 41.

diplomatickou a logistickou podporu anglosaské dvojici a dávala najevo, že není nutná nová rezoluce, která by bombardování posvětila, třebaže tuto variantu zřetelně upřednostňovala, ale nepodmínila jí svou podporu⁶³. Proti zásahu se jednoznačně postavily evropští partneři Francie a Itálie a vládě PP se nepodařilo dojednat společnou pozici s hlavní opoziční stranou PSOE, která trvala na pokračování diplomatických rozhovorů.

Španělsko vstupuje plně do NATO

Přestože se většina odborníků shoduje, že kritizované rysy se do zahraniční politiky dostaly zejména až během druhého vládního mandátu PP a že první vláda se držela zpátky, je zřejmé, že od prvního okamžiku bylo vše podřízeno dosažení vyššího uznání a aktivity Španělska v mezinárodním dění. V prvním vládním období se vládě podařilo stabilizovat španělskou ekonomiku a tím si zajistit důležitý respekt zejména evropských partnerů. Dalším krokem na cestě ke statutu mocnosti vyšší kategorie bylo posílení pozice v Severoatlantické alianci. Aznarova vláda vyvinula velké diplomatické úsilí, aby se Madrid stal dějištěm summitu NATO v červenci 1997, na kterém měly být dokončeny diskuse o nové velící podobě organizace. PP vždy na NATO pohlížela z mnohem příznivějšího úhlu než PSOE a proto v rámci reformy struktury velení požadovala, aby bylo na španělském území zřízeno subregionální středisko velení NATO. Výrazem opatrnosti vlády PP ve vztahu k NATO bylo, že zajistila tomuto projektu širokou podporu napříč politickými stranami ve španělském parlamentu včetně PSOE, třebaže souhlas parlamentu nebyl pro začlenění do vojenského velení nutný a vláda o něm mohla rozhodnout samostatně. V této souvislosti přijal španělský parlament rozhodnutí o plném zapojení do vojenských struktur NATO (listopad 1996)⁶⁴. K této vstřícnosti vládu nutila především obava z mobilizace veřejnosti, jejíž míru nebylo prozíravé podceňovat. Silná opozice vůči španělskému požadavku se objevila uvnitř NATO. Vláda musela čelit odporu nejen nejbližších sousedů Portugalska a Velké Británie, ale proti se stavěly i Francie a Itálie. Ve stručnosti šlo o to, že Portugalsko jakožto zakládající člen NATO velmi nelibě neslo snížení jeho významu v rámci NATO a oslabení, ne – li rovnou zrušení jeho velícího střediska v Lisabonu. Velká Británie se rozhodla využít okamžiku a zatlačit na

⁶³ Sánchez Mateos, Elvira: *Lapolítica exterior española en 1998*. Anuario Internacional CIDOB 1998 edición 1999, s.37.

⁶⁴ Již za předchozích socialistických vlád se Španělsko pomalu, ale jistě, zapojovalo do vojenských struktur NATO jako byl Vojenský výbor, Skupina jaderného plánování nebo Výbor pro obranné plánování.

španělskou vládu v otázce Gibraltarů a obě témata uměle spojila. Hrozila svým vetem změn ve struktuře velení, které by poškodily status Gibraltarů a pokud španělská vláda nezruší opatření, která omezují přístup na Gibraltar ze španělských výsostných vod a vzdušného prostoru. Vzhledem k tomu, že Španělsko leží na průsečíku evropského a atlantického velícího okruhu NATO, usilovala španělská vláda navíc o to, aby Kanárské ostrovy nespadaly pod atlantické velení, ale aby se nalézaly jako zbytek Španělska pod evropským velením NATO. Vzhledem k nedokončeným jednáním a nevyřešeným sporům členů organizace, se na madridském summitu o nové struktuře nehlasovalo a rozhodnutí bylo odsunuto na nadcházející summit NATO v prosinci. K odložení reformy přispěla nakonec i samotná španělská vláda, která odmítla návrh vypracovaný Vojenským výborem NATO s tím, že nebyly dostatečně brány v potaz její připomínky⁶⁵. Na summitu se tedy rozhodlo o přistoupení tří nových členů (České republiky, Maďarska a Polska) a byla zřízena Rada středomořské spolupráce. Toto rozhodnutí signalizovalo, že Středomoří zůstane důležitou součástí strategie NATO i přes rozšiřování na východ Evropy, což bylo velmi důležité pro Španělsko, které vždy sledovalo politiku stabilizace a bezpečnosti ve Středomoří. Španělsko se navíc na madridském summitu plně integrovalo do vojenských struktur Aliance. Otázka Kanárských ostrovů byla po jednáních s Portugalskem úspěšně uzavřena v září 1997. Ostrovy se staly součástí evropského velícího okruhu NATO, aniž by byla poškozena pozice Portugalska. Diplomatičká jednání s Velkou Británií byla velmi intenzivní, ale nevedla k dohodě. Diplomatičký spor vyvrcholil na prosincovém jednání NATO v Bruselu, kde Velká Británie osamoceně hrozila vetem, pokud Španělsko nevyhoví jejím požadavkům ohledně Gibraltarů. Španělští delegáti neustoupili a Velká Británie nakonec nesplnila svou hrozbu vetem. Pro španělskou vládu to znamenalo zřízení subregionálního velení NATO se sídlem v Retamares u Madridu spadajícího pod hlavní velení NATO pro jižní Evropu se sídlem v Neapoli⁶⁶.

Bushova administrativa

Po zvolení Georga W. Bushe se vzájemné kontakty značně zintenzivněly. Bývalý španělský premiér navštívil Spojené státy za osm let pobytu ve funkci čtrnáctkrát, s tím

⁶⁵ Rodrigo, Fernando: La política exterior española en 1997, Anuario Internacional CIDOB 1997 edición 1998 s. 36.

⁶⁶ Ibid., s. 37.

dotatkem, že frekvence návštěv se výrazně zvýšila po zvolení Bushe. Oba politici od počátku navázali nadstandardně přátelský vztah. Španělsko bylo první evropskou zemí, kterou nový americký prezident navštívil po svém zvolení. Aznar byl zván na neformální návštěvy Bushova rodinného ranče v Texasu, svět obletěla fotografie, na níž oba diskutují ve velmi uvolněné poloze s nohama na stole. Před svým dobrovolným odchodem z funkce ještě Aznar obdržel Zlatou medaili udělovanou americkým kongresem. Z výše uvedeného plyne, že Aznar se stal vedle britského premiéra Blaira jedním z nejpevnějších spojenců Spojených států a především Bushovy administrativy v Evropě. Otázka zní, co vedlo bývalého španělského premiéra, který uměl v angličtině pronést pouze pár vět, přivést Španělsko do strategického spojení se světovou supervelmocí.

Úzké spojení se však neprojevovalo pouze v podpoře válečných kampaní. Společné zájmy měly obě země i v Latinské Americe či v dalším pro Španělsko důležitém regionu, v severní Africe. Spojené státy pomáhaly Španělsku se zprostředkováním jednání a hledání východisek tam, kde Aznar shledával nedostatečnou nebo dokonce selhávající podporu EU. Španělská vláda například nedokázala partnery v EU přesvědčit, aby se svou vahou postavila za ohrožené a nutno konstatovat nemalé investice v těch latinskoamerických státech, kde nastupovaly nové levicové či nacionální režimy, které hrozily zestátnováním strategických odvětví ekonomiky. Případná zestátnování by se výrazně dotkla velkých španělských firem, které se zaměřovaly především strategicky důležitá odvětví telekomunikací, bankovníctví a některé se snažily prosadit i v energetice a těžbě nerostných surovin včetně zemního plynu. Zejména bankrot argentinské ekonomiky v roce 2001 vyvolal velký tlak španělských investorů na vládu v Madridu, aby pomohla investice ochránit. Vzhledem k tomu, že největšími investory v regionu jsou Spojené státy následované právě španělskými, propojení zájmů obou zemí bylo logickým vyústěním. Španělská zahraniční politika pod Aznarovou taktovkou výměnou za to a zcela v souladu s politikou Spojených států, ztříbila své vztahy vůči problematickým režimům, zejména Castově Kubě a Chávezově Venezuele.

Když Maroko obsadilo malý neobydlený španělský ostrůvek Perejil ve středoziemním moři, Aznarova vláda opět nebyla spokojena s reakcí EU a získala dojem, že není schopna obhájit práva svých členů. I v tuto krizi pomáhal uklidňovat tehdejší americký ministr zahraničí Colin Powell. Nicméně Španělsko nehledalo u Spojených států pouze zastání v záležitostech, které „neuměla“ řešit EU. Kromě bezvýhradné podpory invaze do Iráku, pomáhal Aznar i na jiných frontách. Například jeho návštěvu Libye panarabské noviny Al Hayat hodnotily jako návštěvu strategické země severní Afriky, tedy regionu, který je tradičně úzce spjatý s děním na Blízkém Východě. Periodikum neopomnělo připomenout některé

okolnosti jako například neschopnost Francie, jakožto bývalé koloniální mocnosti, zprostředkovat urovnání vztahů mezi Alžírskem a Marokem, které se dostaly do konfliktu ohledně různých pohledů na řešení otázky Západní Sahary nebo že podporovala válku Čadu proti Libyi. Tuto mezeru se dle mínění komentátora snažily prostřednictvím Španělska vyplnit Spojené státy k získání většího vlivu ve strategické severní Africe⁶⁷.

První vojenská intervence vedená Bushovou vládou se uskutečnila krátce po útocích z 11. září a byla namířena proti islamistickému režimu v Talibánu v Afghánistánu. Španělská vláda i opoziční PSOE zásah plně podpořily. PSOE s tím dodatkem, že vyslání španělských vojáků má být předem projednáno v parlamentu a doprovázeno mimořádnou humanitární pomocí. Znovu se však politická reprezentace nesešla s názorem veřejnosti, která s útokem silně nesouhlasila⁶⁸. Přes širokou podporu politické reprezentace se však španělští vojáci účastnili útoku jen v rámci sil NATO a do bojů přímo nezasáhli⁶⁹. Španělská pomoc se projevila i uvnitř Španělska, když policie v mezi zářím a listopadem 2001 zatkla 18 podezřelých islamistů. Nicméně do Spojených států nebyli vydáni a španělská vláda i přes úzké spojení trvala na pravidlu, že do Spojených států nebudou vydáni bez záruk, že nebudou odsouzeni k trestu smrti⁷⁰.

Bezpečnostní vazby mezi Španělskem a Spojenými byly v nové mezinárodní situaci doplněny o intenzivní jednání o španělské účasti na protiraketové obraně a roku 2002 byla i za podpory PSOE obnovena Dohoda o obranné spolupráci z roku 1988, která mimo jiné připustila působení severoamerické vojenské kriminální policie na španělském území, potvrdila americké využívání základen v Cádiz a v Seville do roku 2010 a poskytla Španělsku záruky a spolupráci v rámci zbrojního průmyslu, čímž získalo podobně privilegované postavení, jakému se těší nejbližší američtí spojenci Velká Británie a Kanada⁷¹. V rámci španělského předsednictví a v důsledku s útoky z 11. září byly se Spojenými státy zahájeny rozhovory o úzké soudní spolupráci a vzájemném vydávání podezřelých osob. Předpokládaným završením rozhovorů byl podpis dohody, kterou EU nemá z žádnou jinou zemí.

⁶⁷ Al Hayat 14.1.2004.

⁶⁸ *El País*, 5. 2. 2001 citováno dle Gillepsie, Richard: *Lidiando con ambición: la política exterior y de seguridad de España al inicio del nuevo milenio.*, Anuario Internacional CIDOB 2001, edición 2002, s. 32.

⁶⁹ Gillepsie, Richard: *Lidiando con ambición: la política exterior y de seguridad de España al inicio del nuevo milenio.*, Anuario Internacional CIDOB 2001, edición 2002, s.27.

⁷⁰ Gillepsie, Richard: *Lidiando con ambición: la política exterior y de seguridad de España al inicio del nuevo milenio.*, Anuario Internacional CIDOB 2001, edición 2002, s.27.

⁷¹ Powell, Charles: *Política exterior y de seguridad de España.*, Anuario Internacional CIDOB 2002 edición 2003, s. 33.

Irák

Aznarova vláda byla snad ze všeho nejvíce ze své zahraniční politiky kritizována, že se stala klíčovým spojencem Spojených států v invazi do Iráku. Třebaže se toto dobrodružství jeví s odstupem času jako nepříliš vyvedené, je dobré pokusit se překonat zjednodušující pohledy typu, že se Aznarova vláda stala trojským koněm a vazalem Spojených států, jejichž politiku slepě následovala. Na místo toho zkusme pochopit motivace Aznarovy administrativy v širším kontextu.

Rozhodnutí zapojit se do války v Iráku jako klíčový člen aliance bylo založeno na principu pragmatismu a loajality, který byl vyznáván administrativou PP. Nicméně jako u předchozích konfliktů i v před invazí do Iráku zdůrazňovala nutnost vyčerpat všechny diplomatické prostředky. Aznarova vláda vstupovala do války částečně s vírou, že se jedná o součást boje proti terorismu a částečně se cítila vázána spojeneckými závazky. Vlastní závazek vůči mezinárodnímu společenství vnímala na základě vzájemné výhodnosti. Na jedné straně má Španělsko právo žádat po mezinárodním společenství pomoc v boji proti terorismu ETA nebo proti neoprávněným územním požadavkům jako v případě marockého záboru útesu Perejil. Na druhé straně má být však připraveno pomoc, včetně bezpodmínečné, opětovat ve chvíli, kdy ji klíčoví spojenci nebo mezinárodní společenstvo potřebují a žádají⁷². Z toho důvodu španělská vláda v okamžiku, kdy se dva tradiční spojenci Španělska (Velká Británie a Spojené státy) rozhodovali pro intervenci do Iráku, zaujala rozhodné stanovisko stanout po jejich boku. Spojené státy svou ochotu pomoci prokázaly tak, že zařadily na seznam mezinárodních teroristických organizací nejen skupinu ETA (na seznam byla zařazena hned v roce 1997, kdy seznam vznikl), ale i její politickou odnož Herri Batasuna, která do té doby na seznamu chyběla a která byla z iniciativy Aznarovy vlády španělskou justicí zakázána. To, že se ETA a Herri Batasuna ocitly na seznamu, který vypracovává americké ministerstvo zahraničí ve spolupráci s generálním prokurátorem a ministerstvem financí, znamená, že americké orgány jsou povinné v rámci svých kompetencí stíhat členy a spolupracovníky dotčených organizací a americké banky a podniky nemohou poskytovat takovým uskupením jakékoli služby. Navíc mají povinnost zpětně informovat o svých kontaktech se skupinami, které byly na seznam zařazeny. Pro Aznarovu vládu to znamenalo po opatřeních, která se jí

⁷² Calduch Cervera, Rafael: Política exterior y de seguridad de España en 2003, Anuario Internacional CIDOB 2003, edición 2004, s. 27.

podářilo prosadit na úrovni EU a dílčích úspěších v latinskoamerických státech, zásadně zúžit manévrovací prostor pro teroristy z ETA.

V roce 2003 zasedl španělský zástupce v Radě bezpečnosti OSN a Aznarova vláda cítila zodpovědnost za naplnění znění rezoluce 1441. Vláda si nicméně určila základní rámec, v jakém se chtěla v irácké krizi pohybovat. Za prvé Španělsko poskytne diplomatickou, politickou a logistickou podporu angloamerickému návrhu zasáhnout vojensky, pokud nebudou z irácké strany splněny podmínky dle rezoluce 1441 ve stanoveném termínu a to i v případě, že Rada bezpečnosti OSN neschválí novou rezoluci, která by intervenci posvětila. Za druhé španělské jednotky se přímo nezúčastní bojových operací. A za třetí: Španělé se zavázali plně participovat v humanitárních akcích a v obnově země. Ve chvíli, kdy Turecko odmítlo poskytnout své území pro intervenci do Iráku, dostala Aznarova vláda závazkům plynoucím ze smluv uzavřených v minulosti s Američany a umožnila rozšíření americké působnosti na základně v Cádizu.

Španělská vláda se pro intervenci do Iráku vyslovila navzdory silnému odporu parlamentní opozice i španělské veřejnosti, která invazi odmítala z 95% a Spojené státy označila za největší hrozbu světového míru.

Magreb – Maroko vs. Alžírsko

Vztahy se státy Magrebu (Alžírsko, Maroko, Lybie, Tunisko a Mauretánie) patří mezi priority zahraniční politiky již od dob Franka. První vlády formované středopravicovou UCD stály před rozhodnutím, která ze zemí bude pro Španělsko klíčovým partnerem v regionu, zda Maroko nebo Alžírsko. Vládá pod vedením UCD zvolila politiku rovnováhy ve vztahu k oběma regionálním rivalům a udržovala s oběma zeměmi obdobné vztahy.

Následné vlády PSOE ukončily politiku rovnováhy, která vyvolávala nedorozumění, když španělská diplomacie musela kompenzovat vstřícné kroky k jednomu z rivalů druhému. Postupem času se prioritním partnerem Španělska stalo Maroko, se kterým jej pojilo více zájmů, historická zkušenost spojená s koloniálním obdobím a bylo s ním třeba řešit více sporných otázek. Během dlouhého období, kdy PSOE vládla byla přijata taktika ve Španělsku nazývaná *colchón de intereses*, která spočívala v praxi

Aznarova vláda sledovala zejména v prvním funkčním období směr nastavený předchozí socialistickou vládou. Nicméně již v této době byl zřetelný zájem na rozšíření vztahů s ostatními státy severní Afriky, zejména s Lybií a Alžírskem. K navázání vztahů s oběma zeměmi přispěl v případě Lybie posun v řešení teroristického útoku na skotským městem

Lockerbie a dočasné zrušení sankcí OSN v roce 1999. V Alžírsku po letech krvavých střetů mezi bezpečnostními složkami státu a islamisty konečně ustupovalo násilí. Postupem času Aznarova vláda vyhlásila „globální“ politiku vůči, která spočívala v hledání co nejlepších vztahů s každou zemí Magrebu⁷³. V případě Lybie a Alžírska se jednoznačně jednalo o využití uvolnění a navázání hospodářských a obchodních vztahů⁷⁴

Na pozadí španělsko – marockých vztahů jsou vždy přítomny sporné otázky teritoriální (status Západní Sahary, marocké požadavky na vrácení Ceuty a Melilly), bezpečnostní (imigrace⁷⁵, islámský fundamentalismus), ekonomické (rybolov, imigrace). Vztahy obou zemí dále komplikuje úroveň ochrany lidských práv v Maroku. V této kapitole se zaměřím především na problematiku rybolovu, která stála u zrodu hluboké diplomatické krize, posílení vztahů Španělska s Alžírskem a vztahy EU/ES s Marokem, které postupně redukuje dvoustrannou marocko – španělskou agendu a diplomatickou krizi, která vrcholila konfliktem o skalnatý výběžek Perejil ve Středozemním moři.

Rybolov

Vzájemná spolupráce v oblasti rybolovu se neomezuje pouze na objem vylovených ryb, udělování licencí, vzájemný obchod. V marockých vodách působí smíšené marocko – evropské společnosti, marocké lodě využívají evropských přístavů k opravám a údržbě vlastní flotily, kupují zde technologie spojené s rybolovem, jako jsou chladicí zařízení, lodní vybavení a další vybavení.

Rybolov je důležitou součástí ekonomik obou států. Maročané si tuto důležitost začali uvědomovat až v 70. letech 20. století a jejich přístup se začal postupně měnit. Od roku 1973 začali klást vyšší důraz na dlouhodobou udržitelnost rybolovu ve svých svrchovaných vodách. Změna politiky se nejvíce projevila v roce 1981, kdy Maroko podobně jako velká řada jiných zemí rozšířila výlučnou zónu na 200 mil od pobřeží, čímž přesáhla více než milion kilometrů

⁷³ Feliú, Laura: España y El Magreb durante el segundo mandato del Partido Popular. Un período excepcional., s. 4.

⁷⁴ Molina Fernández, Irene: El Partido Popular y la política de España hacia el Magreb. La política árabe y mediterránea de España. Revista CIDOB d'afers internacionals, n. 79-80, s. 58.

⁷⁵ Maročané tvoří ve Španělsku nejpočetnější skupinu přistěhovalců. V zemi jich k 31. 12. 2003 legálně pobývalo 333.770, což představuje 20,28% všech přistěhovalců. Viz. De Larramendi, Miguel Hernando: Las relaciones con Marruecos tras los atentados del 11 de marzo, ARI N° 61-2004 - 5.4.2004, Real Instituto Elcano.

čtverečních. Pětiletým plánem vyhlášeným ve stejném roce povýšila marocká vláda tento sektor na národní hospodářskou prioritu⁷⁶.

Rybolov má však i ve Španělsku z historického hlediska značný symbolický význam, který je podpořen důležitostí ekonomickou a sociální. Ryby a plody moře nejenže tvoří velmi důležitou součást jídelníčku španělské populace, ale společně s navazujícím průmyslem představuje zaměstnání pro širokou skupinu obyvatel a důležitou součást španělského hospodářství.

Španělsko podepisovalo s Marokem opakovaně bilaterální dohody, které umožňovaly a regulovaly rybolov v marockých svrchovaných vodách a ve vodách pod jeho jurisdikcí. Od vstupu Španělska do Evropského ekonomického společenství v roce 1986 ztratilo Španělsko pravomoc podepisovat dvoustranné dohody upravující rybolov a tato agenda byla zcela přenesena na komunitární úroveň. Nicméně Španělsko, jehož flotila dosahuje až 70% objemu evropské rybářské flotily, je v procesu stále silně angažováno. Samotní Maročané vnímají jednání o rybolovu s ES/EU jako víceméně dvoustrannou záležitost⁷⁷.

Smlouva o rybolovu mezi EU a Marokem z roku 1995 byla největší, kterou měla EU v té době podepsanou s třetími zeměmi.⁷⁸ Tato smlouva vypršela 30. listopadu 1999 a všeobecně se očekávalo, že bude od roku 2000 nahrazena novým dokumentem. Nicméně složité rozhovory mezi oběma stranami nebyly završeny podpisem nové smlouvy, naopak rozhovory byly v březnu 2001 přerušeny, když Maroko požadovalo nepřijatelnou platbu za využívání jeho vod k rybolovu ve výši 21. 000 milionů peset ročně.⁷⁹ Rozpory nevládly však pouze na poli financí. Maročané prosazovali pouze 2 – 3leté trvání nové smlouvy proti 4 – 5 letům požadovaným EU, těžce hledala shoda i o počtu lodí, které budou moci v marockých vodách lovit. Oficiálně byla jednání pozastavena na summitu Rady ministrů rybolovu dne 25. dubna 2001. Marocká loviště byla pro komunitární lodě uzavřena. Tento krok samozřejmě zasáhl i španělský rybářský sektor, který byl závislý na výlovu v marockých vodách. Do nejistoty tak upadlo na 4000 španělských rybářů včetně 400 lodí a 12000 lidí pracujících v souvisejících odvětvích a průmyslu.⁸⁰

⁷⁶ Abdelkader Lahlou: La situación del sector marroquí de pesca marítima en su dimensión nacional e internacional, s. 135.

⁷⁷ Abdelkader Lahlou: La situación del sector marroquí de pesca marítima en su dimensión nacional e internacional, s. 137.

⁷⁸ Echevería, Carlos: Relaciones hispano-marroquíes: una compleja agenda., Working paper 4 – 2002, Real Instituto Elcano.

⁷⁹ Echevería, Carlos: Relaciones hispano-marroquíes: una compleja agenda., Working paper 4 – 2002, Real Instituto Elcano.

⁸⁰ Echevería, Carlos: Relaciones hispano-marroquíes: una compleja agenda., Working paper 4 – 2002, Real Instituto Elcano.

Krach jednání definitivně ukončil éru tzv. dohod první generace, které spočívaly na principu udělení práv k rybolovu výměnou za finanční protihodnotu. Velmi složitá jednání ukázala, že Maroko bude do budoucna problematiku rybolovu zasazovat do širšího rámce společných oblastí jako je imigrace, zahraniční investice nebo rozvojová pomoc. V důsledku toho v rámci jednání o nové smlouvě žádalo vedle vysokých finančních náhrad ještě značné prostředky umožňující modernizaci samotného marockého rybářského průmyslu a flotily.

V současnosti je rybolov ve svrchovaných marockých vodách upraven smlouvou uzavřenou v roce 2005, v platnosti od roku 2006. Již domlouvání předešlé smlouvy o rybolovu z roku 1995 mezi EU a Marokem bylo poznamenáno krizí, která se protáhla na sedm měsíců. Dopad krize měl negativní důsledky pro zrovna probíhající jednání o asociační dohodě mezi EU a Marokem. V té době navíc skončila platnost Rámcové španělsko – marocké dohody o finanční spolupráci z roku 1988, která nebyla obnovena až do roku 1996. Nejkonfliktnější téma v souvislosti s rybolovem přetrvává v otázce svrchovanosti vod při březích Západní Sahary. Vzhledem k tomu, že téma je řešeno zejména na široké mezinárodní bázi především v rámci OSN, má Španělsko poměrně omezený manévrovací prostor.

Teritoriální spory

Teritoriální spory obou států jsou dnes v podstatě jediným potenciálně velmi výbušným tématem mezi oběma zeměmi. Je to o to závažnější, že vzhledem k výrazné redukci společné agendy ustanovením vztahů s ES/EU, je to oblast, která zcela závisí na bilaterální rovině. Vedlejším efektem redukce společné agendy je to, že nutnost hledání přijatelného řešení není tak naléhavá jako v minulosti, kdy tato agenda musela být nahlížena oběma zeměmi v celistvosti vzájemných vztahů. To, jak mohou být územní spory nebezpečné, ukázala nedávná historie, když obě země rezignovaly v souvislosti s krizí okolo ostrůvku Perejil na diplomatické řešení a rozhodly se k silovému postupu. Je zřejmé, že územní spory znamenají velmi nestabilní prvek v rámci vzájemných vztahů a je evidentní, že v kombinaci s nepříznivou politickou situací na jedné nebo druhé straně bude tato otázka vždy vynášena na světlo. Lze se ztotožnit s M. Cajalem, který tvrdí, že všechny právní možnosti rozřešení

problému byly již vyčerpány a že se jedná o politický problém, na který musejí politici na obou stranách najít politické řešení⁸¹.

Pokud mluvíme o teritoriálních sporech je užitečné odlišovat různé typy územních sporů. Na prvním místě bezpochyby stojí neustálé marocké požadavky na odstoupení španělských území v Africe. Maroko vždy požadovalo pět území: města Ceuta, Melilla, ostrůvek nebo lépe řečeno skalní masív Vélez de la Gomera, ostrůvek Alhucemas a souostroví Chafarinas. Na základě krize z roku 2002 je mezi tato území zařazen i ostrůvek Perejil/Taura nebo Leila v blízkosti Ceuty, který má od krize zvláštní status, kdy nemůže být okupován. Rozdíl oproti ostatním územím je v tom, že Perejil nebyl v minulosti marockou stranou požadován, protože byl od roku 1956 vnímán jako součást marockého území.

Druhým neuralgickým bodem v územních sporech je absence vymezení svrchovaných mořských vod. Hlavními oblastmi sporů je zóna atlantického pobřeží a Kanárských ostrovů. Debaty a spory se však vedou i okolo vytyčení mořských hranic související se španělskými územími v Gibraltarské úžině, tedy enkláv a ostrovů.

Třetí místo zaujímá řešení otázky Západní Sahary, ve které je Španělsko jako bývalá koloniální mocnost poměrně silně angažováno. Přestože rozřešení statutu Západní Sahary je zcela jistě důležitější pro Maroko, z jeho postojů je zřejmé, že španělskou aktivitu sledují s velkou pozorností a často ji vnímají jako zasahování do vnitřních záležitostí svého státu. Takové nahlížení situace má vliv na další územní spory. S nevyřešenými územními spory je spojena otázka využívání přírodního bohatství v těchto oblastech. V této souvislosti se zejména jedná o rybolov či případná naleziště ropy a zemního plynu. Příkladem složitosti tématu je poskytnutí průzkumných koncesí zúčastněným stranám Maroku, Španělsku a hnutí Polisario, které tak nebezpečně propojují územní a ekonomické oblasti, což může v budoucnosti představovat další třecí plochy a eskalaci konfliktů v regionu.

Alžírsko

Od roku 1999, kdy v prezidentských volbách zvítězil Abdelaziz Buteflika, pominulo uvnitř země násilí, které vypuklo po vojenském převratu mezi státními institucemi a islamisty.

⁸¹ CAJAL, Máximo, Ceuta, Melilla, Olivenza y Gibraltar - ¿Dónde acaba España?, Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2003 citováno dle Sandoval Sánchez, Juan José, Abderrahman El Fathi (eds.), Relaciones España-Marruecos. Nuevas perspectivas y enfoques, s. 16.

Přestože zpočátku Aznarova vláda interpretovala dění v Alžírsku jako občanskou válku vedenou mezi silami ovládajícími státní aparát a opozicí vedenou islamistickou stranou FIS. Alžírská vláda naopak konflikt charakterizovala jako boj proti islámskému terorismu. Po zvolení Butefliky Španělsko zaujalo pragmatický postoj a navázalo s alžírskou vládou úzkou, zejména ekonomickou, spolupráci.

Intenzivní vztahy s nově objeveným Alžírskem byly nejednou demonstrovány častými kontakty mezi oběma vrcholnými politiky. Premiér Aznar byl první evropský předseda vlády, který v červenci 2000 podnikl oficiální návštěvu Alžírska. Předtím se oba politici setkali v dubnu v Káhiře v průběhu jednání EU – Afrika. Alžírský prezident se během španělského předsednictví EU účastnil dubnového vrcholného setkání ve Valencii, kde byla podepsána asociační dohoda mezi EU a Alžírskem. Buteflika měl vedl osobní jednání se španělským premiérem, společně spolu povečeřeli a druhý den alžírský prezident obědval se španělským králem. V říjnu stejného roku přicestoval Buteflika na první oficiální návštěvu od roku 1985, během níž byla podepsána Smlouva o přátelství a dobrém sousedství mezi oběma státy. V listopadu 2003 odjel premiér Aznar na první bilaterální konferenci, která se konají pravidelně na základě Smlouvy o přátelství a dobrém sousedství. Aznar byl na letišti přivítán celou alžírskou vládou⁸².

Pouze měsíc po první Aznarově návštěvě Alžírska byla podepsána klíčová dohoda mezi společností Cepsa⁸³ a Sonatrach o stavbě plynovodu *Medgaz*, který měl přímo propojit zónu Orán a Almeríi. Při stavbě plynovodu se nepočítalo s tím, že by vedl i přes Maroko. Alžírský plyn se do Španělska dováží již od sedmdesátých let minulého století a pokrývá téměř 60% spotřeby, jak dovoluje španělský energetický zákon. Na základě nových vztahů společnost Gas Natural projevila zájem na prodloužení smluv v roce 2001, které zajistí dovoz plynu do roku 2021. Španělské firmy se aktivně zapojily do plánovaných privatizací alžírských energetických podniků a některé z nich obdržely důležité licence na průzkum případných nalezišť ropy a zemního plynu (například Cepsa v Timimúnu nebo na západě země). Svou aktivitu v zemi zvýšil i energetický gigant Repsol YPF⁸⁴. Alžírsko projevilo zájem rozšířit spolupráci v oblasti energetiky o dovoz elektřiny do Španělska přes podmořský kabel.

⁸² Feliú, Laura: España y El Magreb durante el segundo mandato del Partido Popular. Un período excepcional., s. 6.

⁸³ Na stavbě plynovodu se společně se zmíněnými firmami podílí španělská Endesa, britská BP a francouzské Gaz de France a TotalFina Elf. Stavba počítá s rozpočtem 13 miliard euro a má do Španělska dopravit každoročně 8 miliard kubíků plynu a posléze 20 miliard na evropský trh. Viz Feliú, Laura: España y El Magreb durante el segundo mandato del Partido Popular. Un período excepcional., s. 5.

⁸⁴ Feliú, Laura: España y El Magreb durante el segundo mandato del Partido Popular. Un período excepcional., s. 6

Když zkrachovala jednání mezi EU a Marokem o rybolovu a marocká vody byly uzavřeny pro komunitární lodě, Aznarova vláda zahájila intenzivní o zpřístupnění výsočných vod Alžírsko, Lybie a Mauretánie.

ES/EU – Maroko

Vztahy obou zemí se výrazně proměnily vstupem Španělska do Evropských společenství. Maroko se tímto krokem stalo přímým sousedem Společenství. Administrace řady důležitých oblastí se tím přesunula z čistě bilaterální roviny Maroko – Španělsko do roviny Maroko – ES/EU. Mezi hlavní a nejviditelnější oblasti, které byly zcela přesunuty na komunitární úroveň, patří rybolov a přístup marocké zemědělské produkce na evropský trh.

V jiných společných oblastech Španělsko ztratilo výlučnou pravomoc jen částečně a na řešení se podílí ve spolupráci s institucemi EU. Zvláštní dopad měla, na vzájemné vztahy Maroka a Španělska, právě norma upravující udělování víz s krátkodobou platností a na kontrolu na vnějších hranicích Španělska a Maroka, tedy v přístavech, letištích a hranicích Ceuty a Melilly. To se v poslední době týká zvláště regulace migrace a ochrany vnější hranice EU před nelegální migrací. Španělsko v této souvislosti uplatňuje od roku 1995 normy vyplývající z ustanovení smluv o Schengenském prostoru, které v základních obrysech stanovují společný evropský systém kontroly vnějších hranic, udělování víz, azylu a opatření upravující přistěhovalectví.

Vysoce konkurenceschopná marocká zemědělská výroba může být dovážena do EU na základě Eurostředomořské asociační dohody uzavřené mezi ES a Marokem z roku 1996, která vstoupila v platnost 1. března 2000. Tato smlouva společně s dalšími, které byly uzavřeny s dalšími zeměmi regionu (Tunisko, Alžírsko) předpokládá do budoucna vznik zóny volného obchodu v oblasti Středomoří. Asociační dohoda upravuje s Marokem ekonomické, celní a obchodní vztahy vůči všem členům EU, tedy i ve vztahu ke Španělsku. Právní základ vztahů s Marokem je ukotven rovněž v asociační smlouvě uzavřené v roce 1969⁸⁵, která měla čistě obchodní charakter a posléze Smlouvě o spolupráci z roku 1976. Tato smlouva umožňuje volný pohyb osob marocké národnosti ve Španělsku.

Úroveň vztahů obou zemí nepoznamenalo jen tzv. jižní rozšíření, ale postupem doby i vlastní partnerský vztah, který navázalo samo Maroko s Evropskou unií. Základem tohoto vztahu se stala asociační dohoda se rozšířeným statutem. Vzájemné španělsko – marocké vztahy tak ztrácejí nejen na intenzitě, ale i na významu.

⁸⁵ Podepsána s Evropským ekonomickým společenstvím.

Marocká krize 2001 – 2003

Politika sledovaná po několik desetiletí různými vládami byla narušena v roce 2001, kdy vypukla jedna z nejvážnějších krizí v rámci španělsko – marockých vztahů. Byla ukončena dohodou ministrů zahraničních věcí 30. ledna v Rabatu, kde se dohodli na návratu velvyslanců.

Dne 27. října 2001 povolal (jednostranně) marocký ministr zahraničních věcí do Rabatu ke konzultacím svého velvyslance v Madridu. Oficiální stanovisko vlády v Rabatu byl španělský postoj v otázce Západní Sahary a dle marockých politiků přehnaná reakce madridské vlády na přerušování dohod týkajících se rybolovu.

Na počátku zhoršování vztahů mezi oběma vládami stálo jednostranné vypovězení smluv o rybolovu ve vodách spadajících pod marockou svrchovanost a jurisdikci (oblast Západní Sahary) v roce 1999. Krize, která měla svůj prvním počátek v neobnovení dohody o rybolovu, však postupně narušila spolupráci ve všech oblastech, které obě země spojují.

Hned po odvolání marockého velvyslance, začala média analyzovat nastalou situaci a za příčinu neobvyklého kroku byly označeny události spojené s otázkou statusu Západní Sahary jako bylo konání „referenda“ v Andalusii organizovaného v rámci setkání nevládních organizací, které podporují nároky na sebeurčení obyvatel Západní Sahary v Seville. Nicméně s odstupem času se ukázalo, že ke zhoršení vztahů by to nestačilo a příčiny je nutné hledat v širším okruhu společných aktivit. Ukazuje se, že od roku 1999, kdy došlo k jednostrannému vypovězení dohod o rybolovu, se vzájemné vztahy zotročovaly i v dalších oblastech jako je nelegální migraci a pašování, zejména drog, neustálé požadavky na území pod španělskou svrchovaností byly zintenzívněny obsazením ostrůvku Perejil, proti sobě stojící stanoviska k řešení situace Západní Sahary, která se zhoršila poté, co obě vlády posvětily pobřežní i podmořský průzkum vod mezi Kanárskými ostrovy a saharskou pevninou a v neposlední řadě nelze ignorovat sblížení Španělska s regionálním rivalem Maroka s Alžírskem.

Krize s Marokem je řadou odborníků posuzována v širším kontextu obecného kurzu zahraniční politiky za druhého vládního mandátu strany lidové (PP) v letech 2000 – 2004. V této době byly do zahraniční politiky zavedeny rysy, které nebyly do té doby známy. Respektovaný odborník na mezinárodní vztahy a zahraniční politiku Celestino del Arenal shrnul do několika bodů: oslabení vazeb na motor Evropské unie představovaný Francií a

Německem vyrovnávala vysoká aktivita v rámci transatlantických vztahů a zintenzívnění vztahů s americkou administrativou prezidenta Bushe, ztráta svébytné politiky vůči Latinské Americe a oslabení důrazu na multilateralismus.⁸⁶ K tomu se přidávají aspekty jako zintenzívnění ekonomizace zahraniční politiky a její personifikace charakteristická vysokou aktivitou premiéra Aznara.⁸⁷ Změna stylu v zahraniční politice se tak dotkla i severní Afriky. Vláda PP vyhlásila nový kurz vůči regionu, který jej sice nadále vnímal jako jednu z hlavních priorit, ale na straně druhé se odlišoval odklonem od udržování prioritních vztahů s Marokem a vyhlásoval politiku více dimenzí. To v praxi znamenalo zintenzívnění vztahů s Alžírskem⁸⁸. Marocký ministr zahraničních věcí vysvětloval odvolání velvyslance z Madridu čtyři dny poté svým kolegům v parlamentu jako důsledek výhružného tónu, který zazníval od severního souseda v souvislosti s vypovězením dohod o rybolovu, štvavé kampaně španělského tisku proti Maroku, obviňování marockých institucí a politiků ze souhlasu s nelegální migrací směřující do Španělska a protichůdného náhledu na řešení otázky Západní Sahary⁸⁹. Španělsko v roce 2001 zablokovalo přijetí společné pozice EU k tzv. Bakerovu plánu I., který byl příznivý pro Maroko, co se týká statutu Západní Sahary⁹⁰. Odvoláním marockého velvyslance se mohla marocká vláda snažit vyvinout na Španělsko tlak v otázce Západní Sahary před jeho očekávaným členstvím v Radě bezpečnosti OSN v letech 2003 – 2004⁹¹.

Nedorozumění v rámci vzájemných vztahů se stupňovalo a vrcholilo 11. července 2001, kdy několik marockých četníků obsadilo skalnatý ostrůvek Perejil. Španělská vláda reagovala odvoláním svého velvyslance z Maroka a několik dní na to 28 španělských vojáků „dobylo“ ostrov a vztyčili zde španělskou vlajku. Spor mezi oběma stranami byl za pomoci Spojených států urovnán a 20. července se španělská vojska stáhli. Do Rabatu se vydala jednat španělská ministryně zahraničních věcí. Bezprostředními dopady střetu bylo odložení plánovaného setkání na nejvyšší úrovni, které bylo odsunuto až na prosinec 2003. Dále byla zrušena

⁸⁶ Del Arenal, Celestino: “La retirada de las tropas de Irak y la necesidad de una nueva política exterior”, Real Instituto Elcano, ARI, n.º. 82, 29. 4. 2004.

⁸⁷ Feliú, Laura: España y El Magreb durante el segundo mandato del Partido Popular. Un período excepcional., s. 2.

⁸⁸ De Larramendi, Miguel Hernando: Las relaciones con Marruecos tras los atentados del 11 de marzo, ARI n. 61-2004 - 5.4.2004, Real Instituto Elcano.

⁸⁹ Parlamentní projev marockého ministra zahraničí Mohameda Benaissy o stavu marocko – španělských vztahů z 31. 10. 2001, citováno dle Feliú, Laura: España y El Magreb durante el segundo mandato del Partido Popular. Un período excepcional.,s. 3.

⁹⁰ Molina Fernández, Irene: El Partido Popular y la política de España hacia el Magreb. La política árabe y mediterránea de España. Revista CIDOB d'afers internacionals, n. 79-80, s. 60.

⁹¹ Feliú, Laura: España y El Magreb durante el segundo mandato del Partido Popular. Un período excepcional., s. 4.

aplikace dohody o pracovní síle z roku 2001, byly narušeny některé projekty v rámci vzájemné spolupráce a samozřejmě i kontrakty pro španělské firmy.⁹²

Do vztahů mezi oběma zeměmi zasáhly i nově zřizované bariéry ze strany EU, která se snaží brzdit přistěhovalectví a zároveň mají posílit opatření v boji proti mezinárodnímu terorismu. V této souvislosti rezonoval především španělský návrh v průběhu předsednictví EU, který předpokládal snížení rozvojové pomoci těm zemím, u kterých se ukáže, že nedostatečně bojují proti nelegální migraci. Tyto okolnosti redukovaly vzájemný kontakt na strohou oficiální a diplomatickou rovinu. S tím spojené komplikace, které doprovází vydávání víz a dočasných povolení ke vstupu a pobytu, omezily vzájemné kontakty mezi oběma zeměmi i na úrovni občanské společnosti a to zrovna v okamžiku, kdy je těchto kontaktů zvláště potřeba. Mezi další příčiny zhoršení vztahů mohou být: vzájemná konkurence v odbytu zemědělské produkce na evropském trhu, která se projevila při jednáních na úrovni EU – Maroko, nelegální migrace proti které, jak se zdá, jsou marocké úřady málo ochotné bojovat a rozšíření xenofobie, která se podobně jako celou Evropou šíří po Španělsku, a která je pro marockou společnost zneklidňující⁹³. Marocká média dokonce v souvislosti s krizí nabádala marockou vládu, aby bojkotovala připravovanou Konferenci ve Valencii (22. – 23. dubna 2002). Obvyklým dopadem krize bylo oživení požadavků na navrácení Ceuty a Melilly. Maroku bylo navíc před volbami. Rýsoval se další spor ohledně jurisdikce španělských výsostných vod mezi Kanárskými ostrovy a pobřežím Sahary. Maročtí politici navíc se zájmem a sympatiemi sledovali projevy kanárského regionalistického hnutí, které usiluje o vyšší stupeň autonomie případně o úplnou nezávislost.

Vzájemné vztahy se začaly pomalu normalizovat a nejvýznamnějším projevem urovnání bylo pořádání odloženého setkání na nejvyšší úrovni naplánované na prosinec 2003. Sblížení paradoxně napomohl i teroristický útok, který zasáhl Casablanku v květnu 2003⁹⁴ a který vyvolal vlnu solidarity ve Španělsku.⁹⁵ Na setkání se podařilo dát rámeček alespoň jedné ze sporných oblastí, nelegální imigrace, když se obě strany dohodly na zavedení společných policejních hlídek.

⁹² Feliú, Laura: España y El Magreb durante el segundo mandato del Partido Popular. Un período excepcional., s. 3.

⁹³ Domino del Pino: España y Marruecos: una incómoda vecindad, Política Exterior 88., s. 116.

⁹⁴ Islamisté zaútočili 16. května a zůstalo po nich 46 usmrčených (z toho čtyři Španělé).

⁹⁵ De Larramendi, Miguel Hernando: Las relaciones con Marruecos tras los atentados del 11 de marzo, ARI N° 61-2004 - 5.4.2004, Real Instituto Elcano.

Latinská Amerika

Aznarova politika vůči Latinské Americe byla značně aktivní a region zůstal jednou z priorit španělské zahraniční politiky. Aznarova vláda pokračovala v pořádání pravidelných vrcholných setkání iberoamerických států, Španělska a Portugalska. Během Aznarova působení a za jeho přispění byl na vrcholném setkání v Havaně roku 1999 završen proces institucionalizace vzájemných vztahů, když po letech jednání byla konečně ustavena základní organizační struktura Společenství iberoamerických států a vznikl stálý generální sekretariát se sídlem v Madridu. Hlavním posláním generálního tajemníka, kterým byl zvolen mexický diplomat Jorge Alberto Lozoya, byl dohled nad plněním uzavřených dohod a zajištění lepší organizace každoročních vrcholných setkání. Uvnitř EU Aznarova vláda pokračovala v dlouhodobém cíli španělské diplomacie a to získat pro bývalé kolonie v Latinské Americe podobně privilegované postavení, jakému se těší například britské nebo francouzské. K tomuto účelu nejlépe slouží summity EU – Latinská Amerika/Karibik, které jsou pořádány od roku 1999, kdy se konal první v Rio de Janeiro. Druhý summit byl pořádán v rámci španělského předsednictví EU v roce 2002. Španělská vláda na úrovni EU prosazuje uzavření nadstandardních obchodních vztahů a podporu regionálním integračním projektům typu Mercosur či Andský pakt. První výrazný krok byl učiněn v roce 2001, když EU uzavřela s Mexikem dohodu o volném obchodu. Podobné smlouvy by chtěla uzavřít i s Chile a společenstvím Mercosur, avšak jednání brzdí neochota EU upustit od subvencí na zemědělskou výrobu na jedné straně a obava z otevření se vyspělé produkci pocházející z EU na straně druhé.

V konkrétní rovině se Aznarovy priority v regionu nelišily od těch prosazovaných v jiných oblastech - boj proti terorismu a značná podpora vzájemným hospodářským vztahům. Ekonomická diplomacie po letech naplnila vzájemné vztahy obsahem a nahradila tak rétoriku, která po léta zakrývala faktickou prázdnotu společné agendy⁹⁶. Pokračoval v jednáních o nové institucionální podobě vztahů s iberskou Amerikou, která započala předešlá vláda PSOE. Od počátku převzetí vládní odpovědnosti měla Aznarova administrativa značně komplikované vztahy s Kubou, která je ve Španělsku vnímána se zvláštní citlivostí. Vztahy s regionem bývají často posuzovány dle toho, jak která vláda vyjde s Castrem, který se těšil zvláštní přízni jak zarytého bojovníka proti komunismu Franka, tak všech postfrankistických premiérů. Do vztahů se zeměmi iberské Ameriky nečekaně zasáhla španělská justice, když se

⁹⁶ Sánchez Mateos, Elvira: *Lapolítica exterior española en 1998*. Anuario Internacional CIDOB 1998 edición 1999, s. 30.

soudce Garzón a García Castellón rozhodli stíhat původce zločinů spáchaných na španělských občanech během vojenských diktatur v Chile a Argentině.

Boj proti terorismu

Za Aznarovy vlády Španělsko vyvinulo značné úsilí narušit podporu a pomoc, kterou našli teroristé z ETA v některých španělsky mluvících zemích. „Spící“ agenti ETA zde pobývali v relativním klidu a mimo dosah španělských orgánů a čekali na pokyny z centrály, která je mohla kdykoli povolát do akce. Na území latinskoamerických států našlo útočiště na 130 členů ETA. Nejpočetnější buňky se nalézají v Mexiku, Venezuele a na Kubě. Menší skupiny se etablovaly v Uruguayi, Panamě a Argentině⁹⁷. Vláda usilovala především o aktivní spolupráci Mexika, Uruguaye a Dominikánské republiky, ale i komplikovaných partnerů Venezuely a Kubu. Byl to nelehký úkol, protože předpokládal změnit v dotyčných zemích vnímání toho, co se děje ve španělském Baskicku. Nicméně diplomatická aktivita na tomto poli, začala nést první plody. Mexická policie ve spolupráci se španělskou v období 1999 – 2004 provedla několik úspěšných akcí, které vedly k zásadnímu narušení nejen ekonomických vazeb a snížila počet členů ETA, kteří žili na území Mexika ze 150 na 80⁹⁸. Zatímco Mexičané spolupracovali, s dalšími státy, kde se nalézaly početnější buňky ETA jako Venezuela a Kuba, byla spolupráce mnohem složitější. Venezuelská vláda Huga Cháveze na španělské žádosti nereagovala a kubánský diktátor popíral, že by na ostrově našlo ochranu více teroristů než předpokládala dohoda mezi Castrem a vládou Felipa Gonzáleze z roku 1984, na jejímž základě bylo na Kubu exportováno šest příslušníků skupiny z Francie⁹⁹. Součástí dohody bylo, že kubánský režim bude mít teroristy pod kontrolou a nenechá je opustit ostrov a španělská vláda nebude naléhat na jejich vydání zpět do Španělska.

⁹⁷ Belt Ibérica, www.belt.es.

⁹⁸ Belt Ibérica, www.belt.es.

⁹⁹ Belt Ibérica, www.belt.es.

Případ Pinochet

Rok 1997 znamenal pro vládu nečekanou roztržku se dvěma důležitými státy Argentinou a Chile. V prvním případě známý soudce Baltasar Garzón vyslyšel žádosti pozůstalých, kteří žádali, aby španělská justice prověřila případy španělských občanů, kteří zahynuli nebo zmizeli v sedmdesátých letech během vojenské diktatury v Argentině. V případě Chile jednal obdobně jiný španělský soudce García Castellón, který otevřel pátrání o osudu španělských obětí Pinochetova vojenského režimu. Pro španělskou vládu znamenala aktivita obou soudců potíže, protože nemohla se započatým řízením nic dělat ani do něj zasahovat. Demokratické vlády obou zemí to vnímaly jako hrubý zásah do vnitřních záležitostí země a zdroj značných potíží. Nicméně široké sektory veřejnosti obou zemí zásah španělských soudců vítaly, protože to pomáhalo otevřít diskusi o vyrovnání se s minulostí. Vzhledem k důležitosti obou zemí španělská vláda zaujala velmi opatrné a vyhýbavé stanovisko, které se nejvíce projevilo, když španělský soudce požádal britské instituce, aby vyslechly a zadržely generála Pinocheta, který zrovna pobýval ve Velké Británii. Pinochet byl viněn z genocidy, mezinárodního terorismu, mučení a zmizení osob. Žádost o vydání však dle španělské legislativy musí podat vláda. Ta se však odmítla s odvoláním na nezávislost soudní moci k situaci vyjadřovat. Premiér Aznar v souvislosti s návštěvou Velké Británie prohlásil, že demokratizační procesy v Argentině i Chile proběhly úspěšně a že soud s bývalým chilským prezidentem by mohl zastavit uvolňování v jiných latinskoamerických zemích¹⁰⁰. Opatrný postoj však nezabránil povolání chilského velvyslance do rodné země na konzultace, když španělská vláda splnila svou zákonnou povinnost a zažádala o Pinochetovo vydání z Velké Británie. V okamžiku, kdy kulminovala diplomatická roztržka s Chile, která uvažovala o uvalení odvetných opatření vůči Španělsku a Velké Británii, španělská vláda se od celého problému distancovala s odkazem, že o vydání Pinocheta rozhodují britské instituce. Přestože britská sněmovna lordů vynesla rozsudek, že Pinochetova diplomatická imunita není překážkou k vydání do Španělska, britské instituce nakonec chilského generála s odkazem na jeho špatný zdravotní stav nevydaly. Přestože aktivita španělských soudců byla pro vládu nepřijemná a komplikovala vztahy s důležitými partnery, Španělsko z celé kauzy

¹⁰⁰ Sánchez Mateos, Elvira: *Lapolítica exterior española en 1998*. Anuario Internacional CIDOB 1998 edición 1999, s. 35.

vyšlo jako země, která bojuje za univerzalizaci lidských práv a proti beztrestnosti zločiny páchanými státy¹⁰¹.

Kuba

Již krátce po uvedení do úřadu premiéra v roce 1996 Aznar oznámil ukončení všech dosavadních bilaterálních aktivit s Kubou s výjimkou humanitární pomoci. To vše s odůvodněním, že tato taktika má posunout ostrov blíže k demokracii. O rok později se vládě podařilo podobné stanovisko prosadit i na úrovni EU, která svou činnost rovněž začala podmiňovat posilováním demokratizačního procesu a vyšší ochranou lidských práva svobod ze strany kubánského režimu. To vše bylo doprovázeno deklarovanou podporou kubánskému vnitřní opozici. Ochlazení vztahů na mezistátní úrovni bylo doprovázeno vážnými neshodami mezi Aznarem a Castrem, který dokonce odebral již schválené pověření čerstvě jmenovaného španělského velvyslance v Havaně. Nutno podotknout, že tento dalo by se říci zásadový postoj byl do určité míry komplikován obchodními vztahy. Španělské investice byly velmi úzce spjaté především s kubánským turistickým průmyslem, což bylo náležitě kritizováno opoziční PSOE.

Očekávání, že se Aznar s kubánským vůdcem usmíří nebo že bude jmenován nový velvyslanec nebyla naplněna a jedinou návštěvu podnikl náměstek ministra obchodu. Ta však na všech mezinárodních fórech odmítala Helms – Burtonův zákon z roku 1996, který zpřísnil a rozšířil působnost ekonomického embarga vůči Kubě i na neamerické firmy. V zákonu jsou zakotveny zákonné sankce, kterým může být dotyčná společnost podrobena (například zákaz obchodovat nebo vstoupit na území Spojených států). Aznarova vláda zastávala však stanovisko, že vztahy byly narušeny ještě před příchodem PP do vlády a iniciativa je jen důsledek Castrovy vůle, respektive neochoty, demokratizovat režim.

V roce 1998 uplynulo sto let od války se spojenými státy a odchodu Španělska z posledních kolonií v zámoří – Kubu a Filipín. Ve Španělsku probíhaly přípravy na oslavy, které měly vrcholit státními návštěvami královského páru v obou zemích. Vzhledem k pokračujícímu napětí mezi španělskou a kubánskou vládou, byla však cesta na Kubu zrušena. Novým předmětem sporu se stala Castrova vyjádření při návštěvě papeže, která

¹⁰¹ Sahagún Felipe: La política exterior española en 1999, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000, s. 29.

ministr zahraničí Abel Matutes interpretoval jako kritiku španělské kolonizace Ameriky¹⁰². Španělská vláda zvýšila tlak, když normalizaci vztahů s Kubou podmínila kromě demokratizace režimu, aktivní spoluprací v boji proti teroristům ETA a že kubánský režim umožní budoucímu velvyslanci naprostou svobodu udržovat jakékoli kontakty včetně vnitřní opozice¹⁰³ a navíc poskytla útočiště dvaceti kubánským disidentům.

Vzájemné vztahy byly odblokovány v dubnu, když se Aznarova vláda rozhodla jmenovat jiného velvyslance, který byl kubánským diktátorem schválen. Po 16 měsících pnutí byla okamžitě obnovena dvoustranná agenda, která se soustředila na obchodní vztahy a přípravu návštěvy královského páru. Na Kubu odcestovala delegace podnikatelů, španělský ministr zahraničí Matutes na jednání se svým protějškem v Madridu potvrdil, že návštěva španělské hlavy státu je plánovaná na jaro roku 1999 a Castro se setkal jak s premiérem Aznarem, tak s králem Juanem Carlosem. Na důkaz uvolnění napětí byla podepsána dohoda mezi španělskou bankou Cajamadrid a největší kubánskou finanční institucí Banco Popular de Ahorro cubano, na jejímž základě vznikla Finanční havanská korporace (*Corporación Financiera Habana*), která se soustředila na turistický sektor, nemovitosti a infrastrukturu. Obrat v politice vůči Kubě nebyl španělskou vládou náležitě vysvětlen a dle profesorky Sánchez není pochyb, že souvisel s vyjádřeními severoamerické administrativy, která uvažovala o uvolnění embarga vůči Kubě¹⁰⁴.

Odložená návštěva královského páru v hlavním kubánském městě se nakonec nekonalo jako oficiální návštěva, ale proběhla v rámci každoročního vrcholného setkání hlav států a vlád. Nicméně i tak se jednalo o historický okamžik, poněvadž to bylo poprvé, kdy karibský ostrov navštívil španělský monarcha. Španělské vládě se tak podařilo skloubit tlak na demokratizaci kubánského režimu s dlouho plánovanou návštěvou Juana Carlose. Španělský premiér prohlásil, že nenastala vhodná chvíle na oficiální návštěvy krále nebo premiéra a musejí být odloženy do doby, než dojde k uvolnění poslední diktatury na západní polokouli¹⁰⁵. Vrcholné setkání v Havaně bylo kritizováno severoamerickou administrativou i kubánskou emigrací, protože se obávaly, že podobné akce posilují Castrův režim. Nicméně i Castro musel ustoupit a umožnit vlivným kubánským disidentům setkání s delegacemi, které

¹⁰² Castro svá slova mírnil vysvětlením, že neměl v úmyslu ranit Španěly a že jeho kritika byla zaměřena na fenomén kolonialismu, nikoli na konkrétní příklad. Dle Sánchez Mateos, Elvira: *Lapolítica exterior española en 1998*. Anuario Internacional CIDOB 1998 edición 1999, s. 34.

¹⁰³ Larraya, José Miguel: *La presencia de etarras en Cuba impide normalizar las relaciones con España*, *El País*, 28. 1. 1998, dostupné na www.cubanet.org.

¹⁰⁴ Sánchez Mateos, Elvira: *Lapolítica exterior española en 1998*. Anuario Internacional CIDOB 1998 edición 1999, s. 34.

¹⁰⁵ Sahagún Felipe: *La política exterior española en 1999*, Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000, s. 43.

projevily zájem včetně zahraničních novinářů. Nicméně ani královská návštěva, ani sankce Spojených států či EU k uvolnění poměrů na Kubě nevedlo a španělsko – kubánské vztahy zůstaly na bodu mrazu až do odchodu premiéra Aznara.

Španělské investice

Španělské investice v regionu byly značně podporovány španělskou vládou a zvláště premiérem Aznarem, který zejména v prvním volebním období podnikal pravidelné cesty do Latinské Ameriky za hojného doprovodu španělských podnikatelů¹⁰⁶.

V devadesátých letech španělské firmy a banky hledaly nové trhy a našly je v liberalizující se Latinské Americe, kde v řadě zemí docházelo k rozsáhlým privatizacím významných státem ovládaných odvětví. Příchod španělských investorů znamenal jeden z nejvýraznějších momentů v hospodářské historii regionu. Je výrazný objemem investic, poměrně omezeným počtem španělských podniků a bank, které do regionu vstoupily a dopadem, který měly na místní ekonomiky. Španělské společnosti v řadě zemí zaujaly pozici *jedničky* ve strategických sektorech ekonomiky. Růst, třebaže velmi pozvolný, španělských investic do latinskoamerického regionu byl povzbuzen vstupem Španělska do ES a strmě vzrostl v devadesátých letech, o kterých se hovoří jako zlaté epoše¹⁰⁷. Největší přímé investice proudily do oblastí v letech 1995 – 2000, což se kryje s prvním vládním mandátem Aznarovy PP. Dvacáté století Španělsko uzavíralo jako šestý největší investor na světě v závěsu za Spojenými státy, Velkou Británií, Francií, Nizozemím a Německem¹⁰⁸.

Hlavní investice proudily především do strategických odvětví jako jsou telekomunikace, bankovníctví, energetika (výroba a distribuce elektřiny, plynárenský a ropný průmysl), infrastruktura a doprava. Nejvíce španělských investic, tři čtvrtiny, v devadesátých letech vstřebaly telekomunikace, bankovníctví a energetika¹⁰⁹. Jedná se o sektory ekonomiky, které byly ve Španělsku dlouho ovládané monopolními veřejnými podniky nebo soukromými, které opanovaly španělský dané odvětví pomocí kartelových dohod. Vlajkovými loděmi tohoto „neokolonialismu“ byly společnosti typu Telefónica, Banco Bilbao Vizcaya (BBVA), Endesa,

¹⁰⁶ Jen v roce 1998 měl na kontě již sedm cest do latinskoamerických států.

¹⁰⁷ Viz. Béjar Casilda, Ramón: La década dorada 1990 – 2000 inversiones españolas directas en América Latina., Universidad Antonio de Nebrija, 2002.

¹⁰⁸ Sánchez Mateos, Elvira: Camino viejo y sendero nuevo: España, hacia una política exterior global?, Anuario Internacional CIDOB 2000 edición 2001, s.

¹⁰⁹ Béjar Casilda, Ramón: La década dorada 1990 – 2000 inversiones españolas directas en América Latina., Universidad Antonio de Nebrija, 2002, s. 9.

Gas Natural, Repsol, Banco Santander Central Hispano (BSCH), Iberdrola či Iberia, většina z nich privatizované právě za vlád PP.

V letech 1995 - 2000 zvýšilo Španělsko svůj podíl na celkových světových přímých investicích z 1,15% na 4,67%, což se v Latinské Americe projevilo, že se proměnilo v druhého největšího investora v regionu v závěsu za Spojenými státy. Cílovými zeměmi španělských investorů bylo především Mexiko, Brazílie, Argentina a později se k nim přidalo Peru, Venezuela a Chile. Brazílie se stala nejdůležitějším trhem pro Grupo Santander Central Hispano¹¹⁰, elektrárenskou společnost Iberdrola a telekomunikačního giganta Telefónica. V Mexiku se úspěšně rozvinula BBVA a znovu Iberdrola.

Počátek investičního *boomu* spadá do roku 1994, když ve Španělsku skončila ekonomická recese a bývá spojován se společností Endesa, která vstoupila do hlavních energetických firem v Latinské Americe – Enersis¹¹¹ a Elesur a když Telefónica začala investovat v Peru. Výše španělských investic kulminovaly v roce 1998 a 1999, kdy předstihly i ty severoamerické¹¹². Mezi hlavními důvody úspěchu španělských firem se zmiňuje světová ekonomická konjunktura, v regionu nastávalo období reforem a privatizací. V případě španělských investorů se velmi důležitým faktorem stala kulturní a jazyková blízkost, která působila jako významná konkurenční výhoda, která umožňovala rychlé a efektivní předávání poznatků a znalostí. Taktika španělských společností se navíc odlišovala od severoamerické. Spočívala v navyšování základního kapitálu v místních firmách a na rozdíl od severoamerických, španělské společnosti netrvaly na zachování nadnárodní značky, ale přijímaly lokální s vidinou, že časem přijmou nová jména regionálního charakteru¹¹³. Například velká bankovní skupina Banco Bilbao Vizcaya přijala název Banco Bilbao Vizcaya Argentaria nebo Repsol přijal značku Repsol YPF, když koupil argentinskou firmu Yacimientos Petrolíferos Fiscales.

Na latinskoamerickém trhu se prosadily zvláště finanční skupina Grupo Santander Central Hispano, která se stala na konci devadesátých let největším poskytovatelem finančních služeb v regionu, následovaná další španělskou skupinou BBVA¹¹⁴, jejíž banka BBVA Bancomer dosáhla pozice druhé největší banky v oblasti. Největší investici v regionu realizovala společnost Repsol, která koupila argentinskou ropnou společnost Yacimientos

¹¹⁰ Dle výroční zprávy skupiny SCH z roku 2001 pocházelo 38% obrátu z aktivit v Brazílii., s. 11.

¹¹¹ Enersis je jednou z největších nadnárodních latinskoamerických elektrárenských firem, která působí v Argentině, Brazílii, Chile, Peru a v Kolumbii (viz. www.enersis.cl).

¹¹² Béjar Casilda, Ramón: La década dorada 1990 – 2000 inversiones españolas directas en América Latina., Universidad Antonio de Nebrija, 2002, s. 4 – 6.

¹¹³ Béjar Casilda, Ramón: La década dorada 1990 – 2000 inversiones españolas directas en América Latina., Universidad Antonio de Nebrija, 2002, s. 8.

¹¹⁴ Ibid., s. 11 – 12.

Petrolíferos Fiscales. V brazilském a mexickém elektrárenském průmyslu se prosadila společnost Iberdrola. V Mexiku, Uruguayi a Kolumbii masivně investovala španělská skupina Unión Fenosa, která po ovládnutí významných výrobců elektřiny, začala ve druhé etapě pronikat do odvětví přepravy a distribuce elektřiny. V telekomunikacích zaznamenala výrazný úspěch společnost Telefónica, která se vedla poskytování telefonických služeb v pevné i mobilní síti orientovala na širokou škálu aktivit. Rozvíjela trh s internetovými a datovými službami, zakládala telefonická operační střediska (*call centra*) a pronikala i do mediálního trhu. Hlavními cílovými zeměmi se staly státy s největším růstovým potenciálem telekomunikačních sítí – Brazílie, Argentina a Peru -, kde docházelo k privatizacím a liberalizacím sektoru, který byl tradičně značně chráněn před zahraniční konkurencí. Telefónica se stala prvním provozovatelem pevných a mobilních sítí nejen v Brazílii, Argentině a Peru, ale i v Chile a Venezuele, což vedlo k tomu, že objem zahraničních příjmů Telefóniky dosáhly v roce 2001 39%¹¹⁵.

Zlom ve výši investovaných prostředků znamenal rok 2000. Nové tisíciletí bylo zahájeno celosvětovým zpomalením ekonomiky, s čímž byl úzce spojen i pokles přímých investic na globální úrovni. Sestupnému trendu se nevyhnuly ani španělské firmy, jejichž investiční možnosti dosáhly v roce 1999 svého maxima. Citelný pokles byl vedle zpomalení světové ekonomiky způsoben ústupem z tradičních destinací Brazílie, Argentiny a Venezuely, kde vrcholily politicko – ekonomické krize. V Brazílii byly zastaveny privatizace a čerstvě zvolený prezident Inácio Lula da Silva začal upřednostňovat regionální investory před severoamerickými a evropskými. Kromě toho byla brazilská ekonomika ohrožována obrovským veřejným zadlužením, které dosahovalo 56% HDP a mandatorními výdaji rozpočtu, z něhož 41% prostředků vstřebají výplaty penzí. Vzhledem k rostoucí důležitosti Brazílie nejen v tzv. *Cono Sur*¹¹⁶, ale i v celém regionu, vsadila Aznarova vláda na jasnou podporu nového prezidenta a jeho reformního úsilí. Záhy se však objevily první rozdílnosti v přístupu k válce v Iráku, Kubě či o sídle generálního sekretariátu Společenství iberoamerických států¹¹⁷.

Argentina se v důsledku hluboké, čtyři roky trvající, krizi propadla na ekonomickou úroveň z roku 1993 a přišla o pětinu svého HDP¹¹⁸. Ve Venezuele byl roku 1999 legálně

¹¹⁵ Ibid., s. 13.

¹¹⁶ Je tak označována skupina států z jihu kontinentu: Chile, Argentina, Uruguay, Paraguay a jižní státy Brazílie (Río Grande del Sur, Santa Catarina, Paraná).

¹¹⁷ Caldach Cervera, Rafael: Política exterior y de seguridad de España en 2003, Anuario Internacional CIDOB 2003, edición 2004, s.32.

¹¹⁸ Béjar Casilda, Ramón: La década dorada 1990 – 2000 inversiones españolas directas en América Latina., Universidad Antonio de Nebrija, 2002, s. 15 - 16.

zvolen někdejší pučista Hugo Chávez, který ve svém programu *Socialismus pro 21. století*, mimo jiné zastavil veškeré privatizace a zakázal pronikání zahraničních společností do těžebního průmyslu nerostných surovin.

Pokles tempa růstu španělských investic na počátku nového tisíciletí v Latinské Americe byl doprovázen klesajícím zájmem španělské diplomacie, zvláště ministerstva zahraničních věcí a úřadu premiéra, o region¹¹⁹. Ústup byl definitivně potvrzen v roce 2001, kdy se rozvinula krize v Argentině a španělská vláda schválila Rámcový program pro oblast Asie – Tichomoří, která se měla proměnit v prioritní oblast španělské ekonomické diplomacie. Krize v Argentině se s nástupem nového prezidenta Néstora Kirchnera stala pro španělskou vládu skutečnou diplomatickou výzvou. Nový prezident byl přesvědčen, že investiční a privatizační *boom* v zemi byl doprovázen nejasnými praktikami a zahraniční společnosti získaly velmi výhodné podmínky, které chtěl dodatečně upravit a požadoval, aby zahraniční firmy přispěly k ozdravení argentinského hospodářství. Krize postihla všechny sektory argentinské ekonomiky a zásadně ohrozila investice španělských firem, které za poslední roky v Argentině investovaly 41 miliard US dolarů a zaměstnávaly 70 tisíc lidí a dvě velké banky BBVA a BSCH měly v Argentině uloženo 15 miliard US dolarů¹²⁰. Aznarova vláda hledala podporu nejen uvnitř EU, kterou přesvědčovala o nutnosti finanční pomoci zkrachovalé ekonomice, ale i u vlády Spojených států. Vzhledem k tomu, že argentinská vláda i přes své výroky neměla v úmyslu postupovat proti nadnárodním firmám protiprávně a výrazně je poškodit, španělská vláda udržovala věčný dialog a nepřikročila k diplomatickému tlaku¹²¹.

Zapaterova zahraničně politická koncepce

Kritika Aznarovy zahraniční politiky

Pro PSOE a jejího předsedu nebyla intervence do Iráku nutnou součástí boje proti terorismu. Naopak vnímali ji jako otevření nové fronty, které poskytovala prostor pro aktivitu a mobilizaci teroristů. PSOE vnímala válku jako nelegální, protože nebyla podpořena mandátem OSN. Aznarově vládě vyčítali, že podporovala bezpodmínečně jednostrannou

¹¹⁹ Sánchez Mateos, Elvira: *Lapolítica exterior española en 1998*. Anuario Internacional CIDOB 1998 edición 1999, s. 30.

¹²⁰ Gillespie, Richard: *Lidiando con la ambición: la política exterior y de seguridad de España al inicio del nuevo milenio*. Anuario Internacional CIDOB 2001, edición 2002, s. 30.

¹²¹ Caldach Cervera, Rafael: *Política exterior y de seguridad de España en 2003*, Anuario Internacional CIDOB 2003, edición 2004, s.32.

Bushovu politiku a upozadila OSN. Přestože PSOE nezpochybňovala důležitost vazby na Spojené státy do předvolební kampaně přišla se sloganem, že je potřeba nastolit rovnocenný dialog bez podřízenosti. PSOE slibovala znovunastolit tradiční španělskou podporu multilateralismu a OSN. Ve vztahu k Maroku PSOE kritizovala nedostatek porozumění a citlivosti vůči severoafrickému partnerovi. Kritizovali tak, že Aznarova vláda prosazovala do vzájemného dialogu pouze ta témata, která byla důležitá pro ni a nebrala ohledy na agendu, která trápila marockou stranu. Aznarova zahraniční politika rozdělovala EU a jeho způsoby vyjednávání prý Španělsko v rámci EU izolovaly. V předvolební kampani PSOE slibovala návrat do srdce Evropy a nastolení konstruktivního dialogu s Francií a Německem.

PSOE se neztotožnila s Aznarovou ambicí umístit „Španělsko na své místo“ (*colocar España en su sitio*) a překonat její status středně velké mocnosti. Tento postoj za PSOE vyslovil několik dní před parlamentními volbami 2004 budoucí předseda dolní komory Manuel Marín, když označil Španělsko za velmoc, co se týká jazyka a kultury, nicméně další nutné prostředky jako ekonomická a vojenská síla odpovídají střední mocnosti a Španělsko nemá možnost přispívat více¹²².

Zahraniční politika po nečekaném vítězství PSOE v parlamentních volbách 14. března 2004 tři dny po teroristických útocích na madridských nádražích znamenal radikální změnu priorit v zahraniční politice Španělska.

Vzhledem k nepopíratelným úspěchům vlády PP v hospodářské politice a boji proti terorismu ETA, nezbyvalo PSOE moc prostoru pro vymezení vůči vládě. Proto se v předvolební kampani vyhranila především v zahraniční politice a rozhodla se využít masivní mobilizace španělské veřejnosti proti účasti ve válce v Iráku. Z toho důvodu jako jediná strana zařadila na první místo svého programu kapitolu nazvanou „Španělsko ve světě“. PP téma zahraniční politiky odsunula až na předposlední pozici a nezařadila žádné z jejích témat mezi deset priorit¹²³. Budoucí ministr zahraničních věcí Moratinos označil tolik očekávanou změnu v zahraniční politice za „jednoduchý návrat (v mnoha případech) k zahraniční politice, která se těšila širokému konsensu od roku 1979“¹²⁴.

¹²² “España es un país muy fuerte en la cultura y en la lengua, es verdad, pero a partir de ahí tenemos los condicionamientos que nos acercan mucho más al papel de un país mediano que al de una potencia o actor global en el mundo”... “España no puede serlo porque nuestro PIB no da para más y porque, en términos de seguridad y participación militar, que son determinantes para ser actor global, podemos aportar lo que le corresponde a un país mediano. Pero esto no es una tragedia para España, ya que algo necesario para un sistema de relaciones internacionales sano pasa por aceptar los propios límites”. Sahagún, Felipe: Política exterior y de seguridad de España en 2004. Anuario Internacional CIDOB 2004 edición 2005 s. 269

¹²³ Ortega, Andrés: Empezar por el final, El País, 23.2. 2004.

¹²⁴ Sahagún, Felipe: Política exterior y de seguridad de España en 2004. Anuario Internacional CIDOB 2004 edición 2005, s. 269.

Předvolební sliby PSOE

PSOE ve volebním programu stanovila následující priority své zahraniční politiky: Pevná podpora mezinárodnímu uspořádání, jehož garantem je OSN, europeismus bez výhrad, aktivní příslušnost k Iberoamerickému společenství, dialog a spolupráce s středomořským regionem za účelem podnícení spravedlivého řešení izraelsko – palestinského konfliktu, transatlantický dialog se Spojenými státy založený na vzájemném respektu a přátelství a nikoli podřízenosti, rozhodná sázka na rozvojovou spolupráci a boj proti hladu a chudobě ve světě.

Jak se programové teze z oblasti zahraniční politiky projeví bezprostředně po převzetí vládní odpovědnosti, objasnil v Le Monde a Wall Street Journal 14 dní před jmenováním do funkce ministra Moratinos. Priority seřadil dle významu následovně:

1. Boj proti terorismu bez ohledu na to, zda jeho původci jsou z ETA nebo Al Kaida. Nicméně tento boj se musí odvíjet v rámci mezinárodní legality a musí být doprovázen ještě užší spoluprací se všemi dotčenými zeměmi a občany.
2. Válka v Iráku nenaplnila původní předpoklad a svět se nestal bezpečnější. Z tohoto důvodu španělská vláda odvolá k 30. červnu své vojáky. Jednotky by v Iráku mohly zůstat pouze za předpokladu, že o to požádá přímo irácká vláda, OSN převezme záštitu a zformuje novou mezinárodní koalici.
3. Závazek multilateralismu v mezinárodním společenství dle záměru PSOE má být naplněn podporou stávajícím nadnárodním organizacím včetně NATO. Vláda PSOE bude pokračovat v podpoře stále silnější OSN, soudržnosti v NATO a Evropu, která bude schopna převzít své závazky jakožto světového hráče. Hlavním předpokladem k vyslání španělských vojáků bude mandát Rady bezpečnosti OSN.
4. Ujistil, že španělské jednotky nadále budou působit v misích na Balkáně a zviditelní svou účast v Afghánistánu, kde se dle názoru pretendenta na ministerský post odehrává skutečná bitva proti terorismu.
5. EU zůstane nadále jádrem zahraničně politické agendy nové vlády. V narážce na známý výrok ministra obrany Spojených států o nové a staré Evropě, zdůraznil, že Evropa je jen jedna a to otevřená svým občanům i světu. Evropa, která si je vědomá své váhy a svých odpovědností ve světovém dění k dosažení spravedlivějšího světa. Pozici nové vlády uvnitř EU definoval následovně: Budeme pevně bránit španělské

zájmy, nicméně náš přístup bude věcný založený na naší kapacitě dosáhnout kompromisů spíše než je blokovat. Víze spolupráce v Evropě nelze provádět přes rozhodnutí direktorií, ale hledáním vhodných řešení, která uspokojí všechny členy společenství. Moratinos pronesl přání, aby vládní změna ve Španělsku napomohla historické dohodě o Evropské ústavní smlouvě, které by mělo být dosaženo ještě před koncem irského předsednictví.

6. Moratinos uvedl, že budoucí vláda je pro posílení transatlantické vazby, ale je přesvědčen, že dobrý spojenec Spojených států nemůže být slabý, který slepě a bezpodmínečně následuje jejich politiku, nýbrž silný, který je schopen vést upřímný dialog založený na loajalitě ke společnému zájmu.
7. Za nový a klíčový princip spolupráce označil účinný multilateralismus a respekt k mezinárodní legalitě, tedy princip, na kterém, dle ministrova mínění, je sdílen Evropany a je na něm založena bezpečnostní doktrína EU odsouhlasená v prosinci 2003¹²⁵.

Jakmile se Zapatero a jeho tým ujali funkcí, začali plnit své předvolební sliby. Nezměnila sice základní linie zahraniční politiky, ale v první řadě změnila rétoriku a přístupy. První kroky v zahraniční politice znamenaly rozchod se způsoby a nástroji, které používala předchozí vláda. Ve slovníku Zapatera i jeho ministra zahraničí Moratinose často zaznívaly obraty jako dialog, spolupráce, návrat ke konsenzu, porozumění a respekt k názorům ostatních, multilateralismus, sociální spravedlnost, rozvojová pomoc¹²⁶.

Na základě těchto vyjádření se Zapaterova vláda snažila získat pro svou politiku širokou podporu veřejnosti. Zapatero se tímto způsobem snažil do jisté míry kompenzovat neochotu opoziční PP formulovat společně s vládou základní principy zahraničně politické akce. Na základě toho otevřel zahraniční politiku zástupcům regionů a byla spuštěna tzv. parlamentní diplomacie, což znamenalo, že poslanci a senátoři začali doprovázet královský pár nebo předsedu vlády na jejich cestách do zahraničí.

Na prvním místě zahraničně politické agendy bylo stažení všech španělských vojáků z Iráku, které novopečený premiér nařídil již 18. dubna, pouhé dva dny po jmenování do funkce premiéra. Vláda započala práce na novelizaci zákona o Základních kritériích národní obrany, který by stanovil povinnost vlády vyžádat si souhlas parlamentu s vysláním

¹²⁵ Sahagún, Felipe: Política exterior y de seguridad de España en 2004. Anuario Internacional CIDOB 2004 edición 2005, s. 269 – 270.

¹²⁶ Moratinos, Miguel Ángel: Una nueva política exterior para España, Política Exterior, 99. Mayo/Junio 2004, s. 65.

španělských vojáků do zahraničí¹²⁷. Ještě před schválením novely zákona, požádal španělský parlament o schválení vyslání jednotek na Haiti a Afghánistán. V latinské Americe navázala dialog s kubánským režimem a zlepšila vztahy s autoritativním režimem Huga Cháveze, zrušila prodej tanků Kolumbii. Vstoupila aktivně do jednání o budoucnosti Západní Sahary, Maroko označila za klíčového partnera ve Středomoří a iniciovala vyslání společné jednotky na mírovou misi na Haiti. Vláda PSOE přistoupila na britskou podmínku přiznat zástupcům obyvatel Gibraltarů účast a hlasovací právo v rámci dalších rozhovorů o statutu útesu a odblokovala tak další jednání. Velkým Zapaterovým projektem se měla stát vize vytvoření Aliance civilizací, kterou představil na zasedání Valného shromáždění OSN. Jednostranné zřeknutí se Smlouvy z Nice zlepšilo vztahy s Německem a Francií a umožnilo pokračování schválení ústavní smlouvy na červnovém zasedání mezivládní konference. Z výše uvedeného vyplývá, že vláda PSOE zůstala aktivní ve všech tradičních sférách španělské zahraniční politiky, ale výrazně měnila způsoby a priority. Vzhledem k okolnostem, které panovaly okolo vítězství PSOE ve volbách, si nová vláda dala záležet, aby na ni nepadlo podezření, že by polevila v boji proti terorismu, ať vnitřnímu (ETA) nebo vnějšímu islamistickému. Boj proti terorismu propojit s bojem proti chudobě a mezikulturním dialogem a navýšením rozvojové pomoci, Barbé 2005, s. 291. S touto novou mezinárodně politickou koncepcí plně souvisela Zapaterem navržená Aliance Civilizací, která měla podpořit mezikulturní dialog a porozumění. Zapaterovy aktivity se chopil turecký premiér Recep Erdogan a byla podpořena generálním tajemníkem OSN. První setkání na nejvyšší úrovni inicioval Kofi Annan a uskutečnilo se na Mallorce v listopadu 2005.

Spojené státy

Bezodkladné stažení španělských vojáků z Iráku bylo vnímáno ve Washingtonu, Londýně i opoziční PP jako zrada spojenců a ustupování vydírání teroristů¹²⁸. Nicméně za největší chybu, uznanou v soukromí i členy socialistické vlády, byla označena výzva novopečeného předsedy vlády v Tunisku z 9. září a znovu zopakovaná den poté pro deník El Mundo, aby i ostatní země válečné koalice následovaly španělského příkladu a stáhly své

¹²⁷ Zákon byl odhlasován v září 2005. Jedinou stranou, která hlasovala proti byla PP, která nesouhlasila s ustanovením o nutnosti schválení vyslání španělských jednotek parlamentem. PP navrhovala, aby měl parlament právo vyslání vojáků studovat, nikoli však schvalovat.

¹²⁸ Řada okolností skutečně naznačovala, že Španělsko bylo jako cíl útoku vybráno záměrně. Teroristé jej právě kvůli širokému odporu veřejnosti vnímali jako slabinu intervenční koalice. Doufali, že se jim podaří zlomit odhodlání politické reprezentace a donutí ji přes tlak veřejného mínění Irák opustit. V tomto smyslu se dá mluvit o *ustupování vydírání teroristů*. Více viz Sahagún, Felipe, 2004, s. 271.

jednotky. Tato slova však byla ve Washingtonu brána jako zrada na druhou. Každé další stažení jednotek nebo snížení jejich počtu v následujícím roce (Nizozemí, Česká republika, Polsko, Ukrajina) bylo přičítáno neblahému vlivu Španělska.

Realitu značně narušených vztahů mezi španělskou a americkou administrativou veřejně připustil Zapatero v pořadu TVE 19. ledna 2005, v němž přiznal, že vztahy s USA jsou velmi špatné, a zveřejnil, že Bush mu ani dva měsíce po znovuzvolení neopětoval gratulaci, kterou mu Zapatero volal již listopadu předešlého roku¹²⁹. Rozsah neporozumění nejdůležitěji dokládá to, že na dvou konferencích NATO (Istanbul, červen 2004 a Brusel, únor 2005), kde měli oba politici možnost setkat se a urovnat spory, Bush věnoval španělskému premiérovi v prvním případě pár minut a ve druhém jen několik vteřin. Velmi chladný přístup amerického prezidenta k novému španělskému premiérovi byl zdůrazněn ještě frekvencí kontaktů, které udržoval s jinými španělskými představiteli. V listopadu 2004 přijel na soukromou návštěvu Bílého domu bývalý premiér Aznar, španělský královský pár byl přivítán na Bushově rodinném ranči v Texasu a v únoru 2005 do Bílého domu zavítal i předseda PP Mariano Rajoy jako člen delegace Mezinárodní demokratické unie.

Normalizace vztahů mezi oběma lidry však byla těžko představitelná nejen vzhledem k postoji k válce v Iráku, ale názorově se rozcházeli i v politice vůči některým latinskoamerickým zemím jako byla Kuba či Venezuela. Zapatero byl ve Washingtonu vnímán jako jediný evropský zastávce Cháveze a v souvislosti s vyzbrojováním Chávezova poloautoritativního režimu zazněla z Washingtonu poměrně tvrdá slova, která vrcholila oznámením, že Spojené státy neposkytnou koncese na prodej španělských letadel, která jsou závislá na dodávkách součástek od severoamerických firem, do Venezuely¹³⁰.

EU

Zhoršení vztahů se Spojenými státy však mělo kompenzovat zlepšení s Francií, Německem, s řadou latinskoamerických zemí a většinou muslimských. Evropskou politiku PSOE a její evropský entusiasmus byl záhy zchlazen krizí, do které se EU postupně nořila. Dvě zakládající země odmítly v referendech těžko domluvený text reformního dokumentu a následně zkrachovala jednání o novém rozpočtovém rámci pro období 2007 – 2013. Španělská vláda musela hledat vlastní pozici v rychle se měnící situaci.

¹²⁹ Sahagún, Felipe: Política exterior y de seguridad de España en 2004. Anuario Internacional CIDOB 2004 edición 2005.

¹³⁰ Barbé, Esther: Disenso y adversidad: la política exterior y de seguridad de España en 2005, Anuario Internacional CIDOB 2005 edición 2006, s. 295.

Zapatero sliboval, že vrátí EU do srdce španělské zahraniční politiky. V pojetí PSOE to znamenalo navázat na Gonzálezovu politiku, která spočívala v pevném přimknutí se k motoru EU – Německu a Francii, se kterými chtěl Zapatero znovunavázat konstruktivní dialog. Před jeho cestami do Berlína (28. 4. 2004) a do Paříže (29. 4. 2004) ohlásil znovu vytvoření osy Paříž – Berlín – Madrid. Další setkání všech tří politiků se konalo hned v září 2004. Definitivní potvrzení nové konstelace bylo potvrzeno o rok později v březnu, kdy byl Zapatero pozván do Paříže na setkání Chiracka, Schröedera a Putina. Při příležitosti návštěvy jako první španělský premiér pronesl, v rámci stupňující se kampaně o ústavní smlouvě ve Francii, projev před francouzským národním shromážděním. Prezident Chirack se dokonce s vidinou dominového efektu zúčastnil kampaně ve Španělsku a doufal, že to pomůže schválení dokumentu i ve Francii. Hned první Zapaterovy kroky byly v Paříži i v Berlíně hodnoceny velmi kladně. V první řadě šlo o stažení vojáků z Iráku a v druhé o odblokování jednání o Evropské ústavní smlouvě. Zapatero přijal princip dvojí většiny při hlasování v Radě EU. Stanovení procent bylo odloženo na pozdější jednání. Pokračoval v protiteroristických opatřeních, která navrhovala Aznarova administrativa, stejně podporoval prohlubování spolupráce v rámci třetího pilíře, zahájení přístupových jednání s Tureckem.

S ohledem na vnitropolitickou situaci, kdy jeho vládu v parlamentu podporovaly regionální strany, přistoupil k decentralizaci zahraničně politického zastoupení. V listopadu a prosinci 2004 uzavřel se zástupci autonomních orgánů dohody, které jim umožňovaly zastoupení nejen na konferencích Rady ministrů, ale i při vyjednáváních v jejich orgánech. Tím však rozšíření zastoupení regionů neskončilo a centrální vláda souhlasila s účastí předsedů autonomních vlád na ročních bilaterálních jednáních se sousedními zeměmi – Portugalskem, Francií a Marokem. Součástí dohod souvisejících s podporou vlády PSOE¹³¹ byl i memorandum ministra zahraničí Moratinose z prosince 2004, ve kterém představovaly návrh na změnu jazykového řádu EU, který by uznal za pracovní jazyky všechny oficiální jazyky (katalánština, galicijština a baskičtina) používané ve Španělsku. Podobně jsou na jednáních Rady EU zastoupeni například regionální politici v Německu či Velké Británii a z tohoto pohledu to znamená jisté narovnání, ke kterému by Aznarova vláda podporována absolutní většinou nikdy nepřikročila.

V říjnu 2004 byl na mezivládní konferenci schválen text Evropské ústavní smlouvy. Zapaterova vláda velmi rychle stanovila termín všelidového hlasování na 25. února 2005. S heslem „První s Evropou“ (*Los primeros con Europa*) se Zapaterova vláda snažila získat

¹³¹ Zapatero tak plnil součást dohod zvláště s ERC, katalánskou nacionalistickou stranou, na jejíž podpoře závisela vláda PSOE v Madridu a rovněž byla důležitou součástí koaliční katalánské vlády.

politické body, které by znamenalo schválení dokumentu jako první zemí EU. Prestiž by byla o to větší, že dokument byl ve Španělsku předložen k ratifikaci přímo občanům. Dalším pozitivem, které od rychlého schválení vláda očekávala, bylo získání výhodnější pozice ve vyjednáváních o rozpočtovém výhledu na roky 2007 – 2013. Spěch byl navíc dán obavou vlády, aby hlasování o reformní smlouvě nezapadlo do debat o novém rozpočtovém plánu, ze kterého nemohlo vyjít Španělsko vítězně, což by mohlo negativně ovlivnit výsledek referenda¹³². Přestože se drtivá většina hlasujících (76,73%) vyslovila pro ratifikaci, Zapaterovi se hlasování vzhledem k voličské účasti 42% (nejnižší volební účast od přechodu k demokracii) v úspěch obrátit nepodařilo. Další ratifikace byla přerušena, když dokument odmítli občané v Nizozemí a Francii. Španělská vláda stála před situací, kdy neměla podobně jako ostatní členské země včetně institucí EU, připraven plán B a tak trvala na dokončení ratifikačního procesu ve všech zemích. Toto stanovisko nepřevážilo a na červnové mezivládní konferenci byl otevřen čas určený na reflexi.

Vzhledem k odmítnutí ústavní smlouvy ve Francii a Nizozemí, nemělo schválení dokumentu ve Španělsku v jako první zemi pětadvacítky očekávaný efekt. Španělsko tak do jednání vstupovalo s vidinou, že z jednání o rozpočtových prioritách vyjde s nejvyššími ztrátami, které pro něj bude znamenat rozšíření o deset nových států. To, že Španělsko nebude vítězem, bylo dáno dvěma faktory, které byly stanoveny již před začátkem samotných rozhovorů. První byl tzv. statistické zbohatnutí Španělska a druhý byl prosazen čistými plátcí do unijního rozpočtu, kteří stanovili strop ve výši 1% HDP EU pro výplaty podpor ze strukturálních a kohezních fondů. „Statistické zbohatnutí“ znamená, že po přistoupení deseti poměrně chudých států ze střední a východní Evropy, Španělsko již vzhledem ke svému HNP dosáhne v řadě regionů průměru EU a ztratí možnost čerpání podpůrných prostředků. V praxi to znamená, že zcela přijde o prostředky z kohezního fondu a částečně ze strukturálního fondu¹³³. Španělská politická elita, bez ohledu na příslušnost k PSOE či PP, nová pravidla spojená s rozšířením a rozpočtovými prioritami vnímala jako že Španělsko ponese náklady na rozšíření. Na mezivládní konferenci jela španělská vláda s návrhy, které měly snížit očekávanou újmu. V první řadě žádala, aby byl odsouhlasen návrh Komise, která stanovila strop výdajů dotyčných fondů na 1,24% HNP, dále požadovala, aby bylo stanoveno čtyřleté přechodné období na čerpání prostředků z Fondu soudržnosti, širší rozložení nákladů na rozšíření a vytvoření nových fondů určených na spolufinancování vzdělání, výzkumu či

¹³² Barbé, Esther: *Disenso y adversidad: la política exterior y de seguridad de España en 2005*, Anuario Internacional CIDOB 2005 edición 2006, s. 292.

¹³³ Barbé, Esther: *La política europea de España 2004-2005*, Working Paper n. 65, Septiembre 2005, Institut universitari d'estudis europeus, s. 6.

technologické inovace¹³⁴. Závěrečný kompromis formulovaný lucemburským předsednictvím vyšel z velké části vstřícně španělským požadavkům. Především se nenaplnila obava, že by se Španělsko proměnilo v čistého plátce a konečný „zisk“ byl pro Španělsko stanoven na 4,783 miliardy euro. Zapatero se nakonec přidal ke skupině bohatých států a hlasoval proti závěrům jednání. Odmítnutí bylo interpretováno jako výsledek vnitropolitické diskuse, kdy se Zapatero musel bránit tvrdé kritice opozičních lidovců, kteří vinili Zapatera za pasivitu a špatně zvolené spojení především s Francií, která byla značně oslabena pohřbením ústavní smlouvy¹³⁵.

Rozpočtový rámec byl nakonec schválen na prosincové konferenci během britského předsednictví. Španělsko z něj vyšlo o něco lépe oproti závěrům z červnové schůzky¹³⁶. Čerpání prostředků z Fondu soudržnosti bylo prodlouženo do roku 2013, byl vytvořen Fond pro technologické inovace a EU určila část prostředků na imigrační politiku tolik důležitou pro Španělsko.

Latinská Amerika

Obrat o 180 stupňů oproti politice Aznarovy zamenaly vztahy zvláště s Castrovou Kubou a Chávezovou Venezuelou. Zapaterova vláda značně lobovala v institucích EU, aby prošel její návrh na výrazné přehodnocení sankcí, které byly na úrovni EU prosazeny Aznarovou vládou. Na základě španělského stanoviska Rada EU pro všeobecné otázky v lednu 2005 rozhodla o dočasném zrušení sankcí a navázání normálního dialogu s Kubou.

Vztahy s Venezuelou znamenaly pro španělskou vládu řadu nedorozumění a konfliktů. Na prvním místě je třeba zmínit aktivitu někdejšího ministra obrany, který bez vědomí ministerstva zahraničních věcí jezdil do Venezuely za účelem podpisy velké dodávky zbrojního materiálu v hodnotě 1,7 miliardy euro. Ministr obrany zakázku označil za věc národního zájmu, protože zajistí 600 pracovních míst. Záměr vyvolal konflikt s další zemí regionu, s Kolumbií, která byla v té době na pokraji vojenského konfliktu právě se sousední Venezuelou.

Maroko

¹³⁴ Ibid., s 6 – 7.

¹³⁵ Ibid., s. 7.

¹³⁶ Barbé, Esther: *Disenso y adversidad: la política exterior y de seguridad de España en 2005*, Anuario Internacional CIDOB 2005 edición 2006, s. 293.

Dobré vztahy byly dle předešlých slibů navázány s jižním sousedem – Marokem. Zapatero navštívil Maroko ještě, když byla PSOE v opozici roku 2001 v době začínající diplomatické krize, aby pomohl napravit horšící se vztahy. Už jako premiér Zapatero si dle tradice vybral severoafrickou zemi jako cíl své první zahraniční cesty. Marocké představitele ujistil, že jejich země je pro Španělsko klíčovým partnerem. Premiér Zapatero zaujal v řadě ohledů promarocká stanoviska. Byla odložena problematická témata ohledně Ceuty a Melilly, úroveň ochrany lidských práv v Maroku. Naopak Zapatero přijal odstoupil od tradiční aktivní pasivity v otázce statusu Západní Sahary a zřetelně prosazoval řešení vhodné pro Maroko. Na oplátku Maroko podepsalo s EU novou smlouvu o rybolovu, která vstoupila v platnost v lednu 2006 a byl po letech příprav spuštěn projekt výstavby společné university *Dos Reyes* v Tetuánu.

Závěr

EU

Aznarovy vlády v evropské politice zdůrazňovaly mezivládní charakter spolupráce s důrazem na ekonomická témata a vnitřní a vnější bezpečnost. Jejich politika byla čitelná, s jasnými prioritami a výsledky. Hodnotíme – li evropskou politiku PP s odstupem je zřejmé, že nelze její politiku označit za euroskeptickou. PP vnímá EU jako společenství států, ve kterém se musí jednotlivé státy prosadit a artikulovat své zájmy. Takové pojetí znamenalo, že vlády PP se snažily prostřednictvím EU řešit své vnitřní problémy. Na prvním místě to byla ekonomika. Aznarovy vlády rozhodně přijaly myšlenku společné měny a výrazně přispěly k úspěchu tohoto výjimečného projektu. Aznar věřil, že společná měna pomůže obnově a růstu španělského hospodářství a významně podpoří tvorbu nových pracovních míst. Pro zemi s dlouhodobě vysokou nezaměstnaností to byl úkol číslo jedna. Vedle přijetí společné měny, Aznarovy vlády vždy hájily maximální liberalizaci, deregulaci a dokončení skutečně volného prostoru bez omezení v pohybu osob, kapitálu, zboží a služeb. I z toho důvodu se snažil

v rámci předsednictví EU oživit skomírající Lisabonskou strategii, která předpokládala přijetí takových opatření, která z EU udělala do roku 2010 nejkonkurenceschopnější ekonomický prostor světa s nízkou nezaměstnaností. Iniciativy Azarových vlád bezpochyby napomohly k otevření diskusí nad prohloubením spolupráce ve II. a III. pilíři. Z pohledu evropské integrace není zas tak podstatné, že tím sledoval řešení vnitřních problémů své země. Na druhé straně je diskutabilní, zda se skutečně jedná o vnitřní problémy v situaci naprosto volného pohybu osob v rámci EU, kdy podezřelí mohli přes otevřené hranice utéci do jiné členské země, která měla právo podezřelé nevydat. Důležitá byla i podpora prohlubování spolupráce v SZBP, kdy Aznarovy vlády s rozhodností podporovaly formování evropské vojenské identity a posilování evropské role v rámci NATO a to i proti vůli například Aznarova spojence Velké Británie.

Kontroverze a kritiky vyvolávala Aznarova snaha vytvořit alternativu k německo-francouzským návrhům. Rozhod s *motorem* evropské integrace však rovněž nebyl samoučelný. S přihlédnutím na priority vlád PP se jednalo o logické vyústění. Obě evropské mocnosti byly v PP vnímány jako brzda ekonomickému rozvoji společenství, která se bránila dalším liberalizacím, deregulacím a nedodržovala svou nedisciplinovaností důležitá ekonomická pravidla vyplývající z Paktu stability a růstu, což mohlo ohrožovat ekonomické výsledky celé eurozóny. V této souvislosti je třeba poznamenat, že španělská disciplinovanost v ekonomických otázkách a kontrole rozpočtových výdajů byla značně podpořena výraznou finanční pomocí plynoucí ze Strukturálního a kohezního fondu, do něhož nemalou měrou přispívalo jakožto čistý plátce právě Německo. Na druhé straně byla to opět Aznarova vláda, která svou taktikou a argumentací vyjednala poměrně vysoké příspěvky ze zmíněných fondů. Německo – francouzský tandem rovněž nebyl schopen dle Aznara vážně přistoupit k formulování a zastřešení důvěryhodné koncepce SZBP. To byl hlavní důvod, proč Aznarova vláda rozhodla vsadit v otázce bezpečnosti na spojení se Spojenými státy a hledala alternativní vazby s dalšími členskými státy EU.

Spojené státy

Aznarova zahraniční politika vůči Spojeným státům byla založena zejména na bezpečnostní vazbě a projevovala se důrazem na loajalitu a plnění spojeneckých závazků. Obě Aznarovy vlády s rozhodností podporovala válečné kampaně Spojených států bez ohledu na to, zda je vedla demokratická nebo republikánská administrativa, proti odporu španělské veřejnosti a v případě dvojího zásahu proti Iráku i bez podpory hlavní opoziční strany PSOE.

V této souvislosti si nelze nevšimnout, jak právě opoziční PSOE využila vysoké mobilizace španělské veřejnosti proti druhé intervenci do Iráku v kampani před volbami do španělského parlamentu v březnu 2004. Ze zahraniční politiky učinila jedno z hlavních předvolebních témat, kterému vévodila právě irácká válka. Předvolební kampaň okořenila jistou dávkou antiamerikanismu a postupně stahovala náskok vládní PP, které předpovídaly vítězství všechny průzkumy veřejného mínění. Kampaň vyvrcholila tři dny před hlasováním islamistickými teroristickými útoky, které definitivně rozhodly o vítězství PSOE. Zahraniční politika a zejména podpora invaze do Iráku byla bezpochyby jedním z témat, která rozhodla o výsledku voleb. Vzhledem k tomu, že podporou války v Iráku bývalí premiér nevybočil nijak z předešlé praxe, výsledek se jeví jako překvapivý. Již v minulosti vláda podporovala válečné kampaně, které nebyly podpořeny výslovným mandátem Rady bezpečnosti OSN, nikdy neměly podporu španělské veřejnosti a i když je odmítala opoziční PSOE, nikdy nebyly natolik podstatné, aby rozhodujícím způsobem ovlivnily volby. To se týká i samotné invaze do Iráku. Nesmíme zapomínat, že vládní PP vyhrála důležité volby do místních zastupitelstev a autonomních parlamentů v květnu 2003.

Nejdůležitějším momentem se stalo, že Aznarova vláda vsadila na absolutní většinu, důvody podpory intervence se nesnažila náležitě vysvětlit nejen veřejnosti, která tradičně všechny válečné kampaně odmítala, ale ani hlavní opoziční straně PSOE. S ambicí PP a Aznara zařadit Španělsko do první linie mezinárodní politiky je to o něco jednodušší. Ukázalo se, že španělská diplomacie nedokázala významně ovlivnit některé latinskoamerické a evropské země. Španělsko vyslalo pouze symbolický kontingent, co se počtu týká, který se ani nezúčastnil přímých bojů. Rozbití koncepce lidovecké „*Colocar España a su sitio*“ bylo dokonáno po vítězství PSOE, která navzdory spojeneckým závazkům a zahraničně politickým zvyklostem stáhla bez konzultací španělské vojáky z Iráku.

Maroko

Vztahy s Marokem byly vždy plné konfliktů a nedorozumění, nicméně řada společných zájmů nutila obě země ke konstruktivní spolupráci. Jádrem nevídané krize v historii španělsko – marockých vztahů se paradoxně stala nepřímo EU. Od vstupu Španělska do ES lze pozorovat postupné předávání dříve čistě bilaterální agendy na komunitární úroveň, což zužovalo přímou spolupráci mezi oběma státy. Tento trend byl podpořen, když Maroko začalo uzavírat různé dohody a partnerství s ES/EU. Postupně tak přešly do unijní agendy rybolov, zemědělství, vnější a vnitřní obchod včetně celní politiky, částečně rozvojová pomoc a

v poslední době i bezpečnostní, azylová a imigrační politika, která zavedla pro Maročany povinnost opatřit si před vstupem do Schengenského prostoru, tedy i do Španělska vízum. Rozkol vztahů s Marokem byl dokonán, když Aznarova vláda navázala velmi intenzivní vztahy s regionálním rivalem Maroka, s Alžírskem.

Z výše popsaného vidíme, že na čistě bilaterální úrovni zůstala víceméně jen oblast územních sporů, o kterých však Aznarova vláda nechtěla ani slyšet a marocké požadavky ohledně Ceuty a Melilly striktně odmítala. Rozkol ve vedení vzájemného dialogu byl silně podpořen Aznarovým přesvědčením, že vzájemně dobré vztahy jsou důležitější pro Maroko a to by mělo mít hlavní zájem na jejich udržení.

Latinská Amerika

Latinská Amerika zůstala jednou z priorit zahraniční politiky Španělska i v období Aznarových vlád. Nejsledovanějšími body agendy vůči regionu se staly iniciativy v boji proti terorismu, masivní španělské investice a vztahy s Castrovou Kubou. Za Aznarových vlád se podařilo do určité míry změnit pohled některých vlád na konflikt, který se odehrává ve španělském Baskicku a získat je ke spolupráci proti teroristům ETA, kteří zde našli útočiště před španělskou policií a justicí. Největších úspěchů bylo dosaženo zejména v Mexiku, kde se ukrývalo nejvíce členů ETA. Naopak kubánský diktátor Castro a venezuelský prezident Chávez na španělské žádosti nereagovali. Za Aznarovy vlády byla výrazně zintenzivněna ekonomická diplomacie, která společně se světovou konjunkturou proměnila Španělsko v druhého investora v oblasti a na čas dodaly novou dynamiku a obsah vzájemné agendě. Výrazný obrat znamenal přístup ke Castrově Kubě, se kterou mělo Španělsko po celou dobu značně napjaté vztahy. Aznarův postoj spočívající v přerušování veškeré dvoustranné spolupráce kromě humanitární pomoci, který prosadil i na úrovni EU, však nevedl k žádanému uvolnění režimu. Nicméně jednalo se o oprávněný pokus vyvinout po letech spolupráce a dialogu, který nevedl k žádaným výsledkům, soustředěný tlak na stárnoucího Castra a doufat, že přikročí k demokratizaci režimu. Z dnešního pohledu je zřejmé, že ani politický, ani ekonomický nátlak, ani spolupráce a dialog změnu režimu na Kubě nepřinesou. Dnes se ukazuje, že soustředěný nátlak ze strany Spojených států a EU spíše posiluje Castrův mýtus založený na boji Goliáše s obrem nejen v Latinské Americe, ale i ve světě.

Summary

The target of this work is an analysis of the diplomatic attitude of Aznar's governments (1996 - 2000 and 2000 - 2004) towards the traditional regions of Spanish diplomacy - Europe, United States of America, Mediterranean and also the states of North Africa and Latin America. The goal of this work is not to provide a compact overview of interrelationships and politics towards these regions but to track down the basic principles of a style and priorities of Aznar's diplomacy.

Aznar's foreign policy during his function was distinguished by aiming on securing and enforcing Spanish interests. The main priorities of his diplomacy were inspired by Spanish internal affairs - economical deficiency and ETA terrorism. Both issues were present in his foreign policy during the whole period of his function. The economical deficiency was his focal point in his first electoral term. Spain has become one of the most advanced economies in the world due to Aznar's energetic reforms which took effect especially in EU and Latin America. One of the major successes of his politics was an acceptance of a common European currency altogether with 11 other countries. In Latin America, Spain has become the second

biggest investor in the region. In a fight against terrorism, Aznar's government achieved to intensify the judiciary cooperation and a cancelation of granting asylum to EU citizens in other member countries. This was compensated by the so-called euro-warrant which made the whole process a lot easier.

With a context to the events of 9/11, the main issue of Aznar's second electoral term was security agenda. Prime minister Aznar has established a tighter cooperation with the United States of America in their fight against an islamic terrorism and joined them in their controversial Irac mission. In a strategic region of North Africa, Spain has diminished the relationship with its key partner Morocco for the benefit of the regional partner of Morocco – Algeria. As a result of a deep diplomatic crisis, an insignificant island in Mediterranean has been occupied by Morocco and a military conflict arose.

A definition against Aznar's diplomacy has become one of the main issues in an election campaign of an opposition socialist party – PSOE. PSOE took an advantage of mass mobilization of spanish society unsatisfied with Aznar's support to war in Irac. The main points of the PSOE election campaign were antiamericanism, Aznar's separation from big EU players: Germany and France and Morocco conflict. Aznar's has been profiled as a politic of uncompromised solutions unable to hold a dialogue. Thus foreign policy has become one of the decisive points of the election campaign which has escalated three days before the attacks of islamic terrorists (mainly of Morocco origin). In the extreme atmosphere of these days the Spaniards tended to PSOE, which has so unexpectedly won the election.

Sekundární prameny:

Monografie:

ALCÁTARA, M., MARTÍNEZ, A.(eds.): Política y Gobierno en España, Valencia, 2001,

ARMERO, Antonio: La política exterior de Franco, Barcelona, 1978, ISBN: 84-320-5642-1

ARMERO, J.M Política exterior de España en democracia, Madrid, 1989,

CALDUCH, Rafael: La Política Exterior Española en el Siglo XX., Madrid 1994, ISBN: 84-87510-35-3

CORATELO, Ramón (ed.): Transición política y consolidación democrática, CIS, Madrid, 1992, ISBN: 84-239-1745-2

De AREILEZA J. M.: Memorias exteriores 1974 – 1964, Barcelona, 1984

JOVER ZAMORA J.M., GÓMEZ-FERRER, G., FUSI Aizpúrna, J.P.: España: Sociedad, Política y Civilización, Madrid, 2001

PAREDES, Javier (ed.): Historia contemporánea de España (sg. XX), Barcelona, 1998, ISBN: 84-344-6604-X (volumen II.)

PEREIRA, J.C.(ed.): La política exterior de España (1800 – 2003), 2003

POWELL, Charles: España en democracia 1975 – 2000, Barcelona, 2001, ISBN: 84-01-53046-6

Analýzy

ÁLVAREZ URUEÑA, María Rafaela: Las difíciles relaciones hispano-marroquíes, Cuadernos de Estudios Empresariales, 2003, 13., str. 413 – 426, dostupné na www.invenia.es

ARIAS SALGADO, Rafael: La política europea de España y la conferencia intergubernamental de 1996, Política Exterior, 47, IX – Octubre/Noviembre 1995, s. 38 – 46

AZNAR, José María: Presente y futuro de España en el mundo, Instituto de Cuestiones Internacionales y Política Exterior Ensayos, INCIPE n. 8, 1996, dostupné na www.incipe.org

BARBÉ, Esther: Disenso y adversidad: la política exterior y de seguridad de España en 2005, Anuario Internacional CIDOB 2005 edición 2006, s. 281 – 301

BARBÉ, Esther: La política europea de España 2004-2005, Working Paper n. 65, Septiembre 2005, Institut universitari d'estudis europeus, dostupné na www.realinstitutoelcano.org

BÉJAR CASILDA, Ramón: La década dorada 1990 – 2000 inversiones españolas directas en América Latina., Universidad Antonio de Nebrija, 2002, dostupné na www.nebrija.com

CALDUCH CERVERA, Rafael: Política exterior y de seguridad de España en 2003, Anuario Internacional CIDOB 2003, edición 2004, s. 25 – 37

CAMPOS GONZÁLEZ, Julio D.: Las pretensiones de Marruecos sobre los territorios españoles en el Norte de África (1956-2002), Documento de trabajo, n. 15/2004 – 16. 4. 2004, Real Instituto Elcano

De LARRAMENDI, Miguel Hernando: Las relaciones con Marruecos tras los atentados del 11 de marzo, ARI N° 61-2004 - 5.4.2004, Real Instituto Elcano

Del ARENAL, Celestino: “La retirada de las tropas de Irak y la necesidad de una nueva política exterior”, Real Instituto Elcano, ARI, n. 82, 29. 4. 2004

De MIGUEL, Ramón: La presidencia española y el futuro del proyecto europeo, Política Exterior, 85. Enero/Febrero 2002, s. 41 – 56

Del PINO, Domingo: España-Marruecos: historia de un desencuentro., Universidad Complutense de Madrid, 31. 8. 1989, dostupné na www.domingodelpino.com

Del PINO, Domingo: Cooperación en conflicto permanente, Política Exterior, 89. Septiembre/Octubre 2002, s. 19 – 26

Del PINO, Domingo: España y Marruecos: una incómoda vecindad, *Política Exterior*, 88. Julio/Agosto 2002, s. 115 – 129

Del PINO, Domingo: Hacia una nueva etapa? Relaciones bilaterales después de Aznar, *Política Exterior*, 98. Marzo/Abril 2004, s. 14 – 23

Del PINO, Domingo: España-Marruecos: el necesario reencuentro., *Política Exterior*, 104. Marzo/Abril 2005, s. 77 – 92

ECHEVERRÍA, Carlos: Relaciones hispano-marroquíes: una compleja agenda., Working paper 4 – 2002, Real Instituto Elcano

FELIÚ, Laura: España y El Magreb durante el segundo mandato del Partido Popular. Un período excepcional., *Documentos de Trabajo FRIDE*, n. 9, dostupné na <http://dialnet.unirioja.es>

FERNÁNDEZ, Pascual: Fondos Europeos: La política regional europea en España. 1986 – 2003, *Fundación para el análisis y los estudios sociales*, Papel n. 13, 18. 4. 2005, www.fundacionfaes.es

GILLEPSIE, Richard: Lidiando con ambición: la política exterior y de seguridad de España al inicio del nuevo milenio., *Anuario Internacional CIDOB* 2001, edición 2002, s. 22 – 33

GRANELL, Francesc: De la presidencia europea al G-8. Una mayor presencia internacional., *Política Exterior*, 89. Septiembre/Octubre 2002, s. 27 – 30

LAHLOU, Abdelkader: La situación del sector marroquí de pesca marítima en su dimensión nacional e internacional, 2004, *Información comercial española (ICE)*, čís. 89, s. 135 – 144, dostupné na www.revistasice.com

LÓPEZ, Bernabé: El Sahara, España y Marruecos- Historia de un desencuentro, *Política Exterior*, 70. Julio/Agosto, s.21-26

MATUTES, Abel: España en Europa, *Política Exterior*, 52, X – Julio/Agosto 1996, s. 95-105
MANFREDI, Juan Luis: España-Marruecos. El Estrecho de la televisión, *Política Exterior*, 104. Marzo/Abril 2005, 41 – 46

MIRALLES, Débora: Especial: España en Europa 1996-2004. EE 10/2004, dostupné na www.iuee.eu

MOLINA FERNÁNDEZ, Irene: El Partido Popular y la política de España hacia el Magreb. La política árabe y mediterránea de España. *Revista CIDOB d'afers internacionals*, n. 79-80, s. 53-71

MORATINOS, Miguel Ángel: Una nueva política exterior para España, *Política Exterior*, 99. Mayo/Junio 2004.

MORATINOS, Miguel Ángel: Una nueva política exterior para España, 15. 3. 2004, Real Instituto Elcano.

ORTEGA, Andrés: A mitad de la presidenta española, *Política Exterior*, 87. Mayo/Junio 2002, s. 44 – 49

ORTEGA, Andrés: Texto y contexto de la presidencia. España y la EU., *Política Exterior*, 86. Marzo/Abril 2002, s. 31 – 34

ORTEGA, Andrés: Una Presidencia alterada, *Política Exterior*, 88. Julio/Agosto 2002, s. 61 – 75

PALACIO, Vicente, RODRIGO, Fernando: Política exterior: la ilusión del consenso, *Política Exterior*, 99. Mayo/Junio 2004, s.153 – 165

PIEDRAFITA, Sonia, STEINBERG, Federico, TORREBLANCA, José Ignacio: 20 años de España en la Unión Europea (1986 – 2006), 2006, Real Instituto Elcano y Parlamento Europeo - Oficina en España, ISBN 84-689-7384-X, dostupné na www.es-ue.org/Documents.

PIQUÉ, Josep: Nuevas fronteras de la política exterior de España., *Política Exterior*, 79. Enero/Febrero 2001, s. 57 – 70

POWELL, Charles: Un balance de la Presidencia española de la Unión Europea de 2002, *Revista de estudios políticos (Nueva Época)*, 119 Enero/Marzo, 2003, s. 535 – 561, dostupné na www.cepc.es

POWELL, Charles: Política exterior y de seguridad de España., *Anuario Internacional CIDOB 2002 edición 2003*, s. 29 – 40

RAMÍREZ, Cristóbal: La cuestión del Sahara, *Política Exterior*, 88. Julio/Agosto 2002, 143-153

RAMÍREZ, Cristóbal: El eterno junto del Sahara, *Política Exterior*, 103. Enero/Febrero 2005, s. 138-145

RODRIGO, Fernando: La política exterior española en 1997, *Anuario Internacional CIDOB 1997 edición 1998*, s. 29 – 41

RUPEREZ, Javier: Continuidad y cambio en la política exterior española, *Ensayo n. 10*, dostupné na <http://www.incipe.org>

SEHIMI, Mustafá: Las relaciones hispano-marroquíes, *Política Exterior*, 49, X- Enero/Febrero, s.110-119

SAHAGÚN, Felipe: La política exterior española en 1999, *Anuario Internacional CIDOB 1999 edición 2000*, s. 29 – 46

SAHAGÚN, Felipe: Política exterior y de seguridad de España en 2004. *Anuario Internacional CIDOB 2004 edición 2005*, s. 265 – 281

SÁNCHEZ MATEOS, Elvira: La política exterior española en 1998. *Anuario Internacional CIDOB 1998 edición 1999*, s. 29 – 40

SÁNCHEZ MATEOS, Elvira: Camino viejo y sendero nuevo: España, hacia una política exterior global?, Anuario Internacional CIDOB 2000 edición 2001, s. 26 – 34

SANDOVAL SÁNCHEZ, Juan José, Abderrahman El Fathi (eds.): Relaciones España – Marruecos. Nuevas perspectivas y enfoques, Universidad de Cádiz, 2007, dostupné na www.auladelestrecho.es

SUÁREZ BLANCO, Sergio: Las colonias españolas en África durante el primer franquismo (1939 – 1959), Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, H." Contemporánea, t. 10, 1997, s. 315 – 331

TORREBLANCA, José Ignacio: La política exterior en las elecciones generales del 2004: entre el divorcio de la opinión pública y la falta de consenso entre los partidos, 8. 3. 2004, Real Instituto Elcano

TORREBLANCA, José Ignacio: La Presidencia española de 2002 y la ampliación al Este de la Unión Europea: una reflexión sobre el potencial y los límites de las Presidencias de la UE., Working Paper 14-2002, Real Instituto Elcano

Články:

AYLLÓN, Luis: Moncloa imprimió un giro radical a la política exterior desarrollada por Aznar, 2005, dostupné na www.abc.es.

BÚSTER, G.: Aznar en la UE, 2001.

[http://www.espacioalternativo.org/secciones/resistencia/Aznar-en-la-UE\(Buster\).html](http://www.espacioalternativo.org/secciones/resistencia/Aznar-en-la-UE(Buster).html)

BÚSTER, G.: El nudo gordiano de la política exterior del PSOE, 2004, in <http://www.rcci.net/globalizacion/2004/fg420.htm>

BÚSTER, G.: España entre los grandes: querer y no poder, in http://www.revoltaglobal.net/WEB/form_lapolticaexteriordelPP.doc

De LARRAMENDI, Miguel Hernando: Las relaciones hispano-marroquíes durante los años noventa, dostupné na

http://www.uam.es/otroscentros/TEIM/Observainmigra/Atlas%202004/03%20decada%20de%20relaciones/MHL_Las%20relaciones%20hispano-marroquies.pdf

LARRAYA, José Miguel: La presencia de etarras en Cuba impide normalizar las relaciones con España, El País, 28. 1. 1998, dostupné na www.cubonet.org.

RIORDAN, Shaun: Personalización sin réditos, Moisi, D.: Una grande de Europa, Wieland, L.: Aznar y los gigantes Europeos, 2004 in http://www.fp-es.org/feb_mar_2004/story4.asp

FOIX, Lluís: La política exterior de Aznar, 26. 11. 2004, dostupné na www.lavanguardia.es.

REMIRO, Antonio: La política exterior de Aznar, El Mundo, 1. 11. 2003, dostupné na www.almendron.com

